

 CIERACLIO PÉREZ PLACER

CONTOS LEENDAS E TRADICÍOS

¡Nai! — ¡Ourensipo, meu Ourense! —
Corpo sin alma. — O pazo d'a Síca.
— O pazo d'o Inferno. — O cún de San
Roque. — Frol imuscha. — ¡Filo!... — A
cruz d'o Pineiral. — ¡Rillouel!... — Co-
xegas. — ¡Sempre son eles! — Frol sin
rego. — Fartaco. — O pantasma bran-
co. — Niño desfeito. — Consóñante for-
zado. — A Virxen d'o Carmen d'a
florxa. — A... — Anxel.

DEMIA
SA
UNA
36
eca

Libreria 16
Estante 0
Número 7d 27

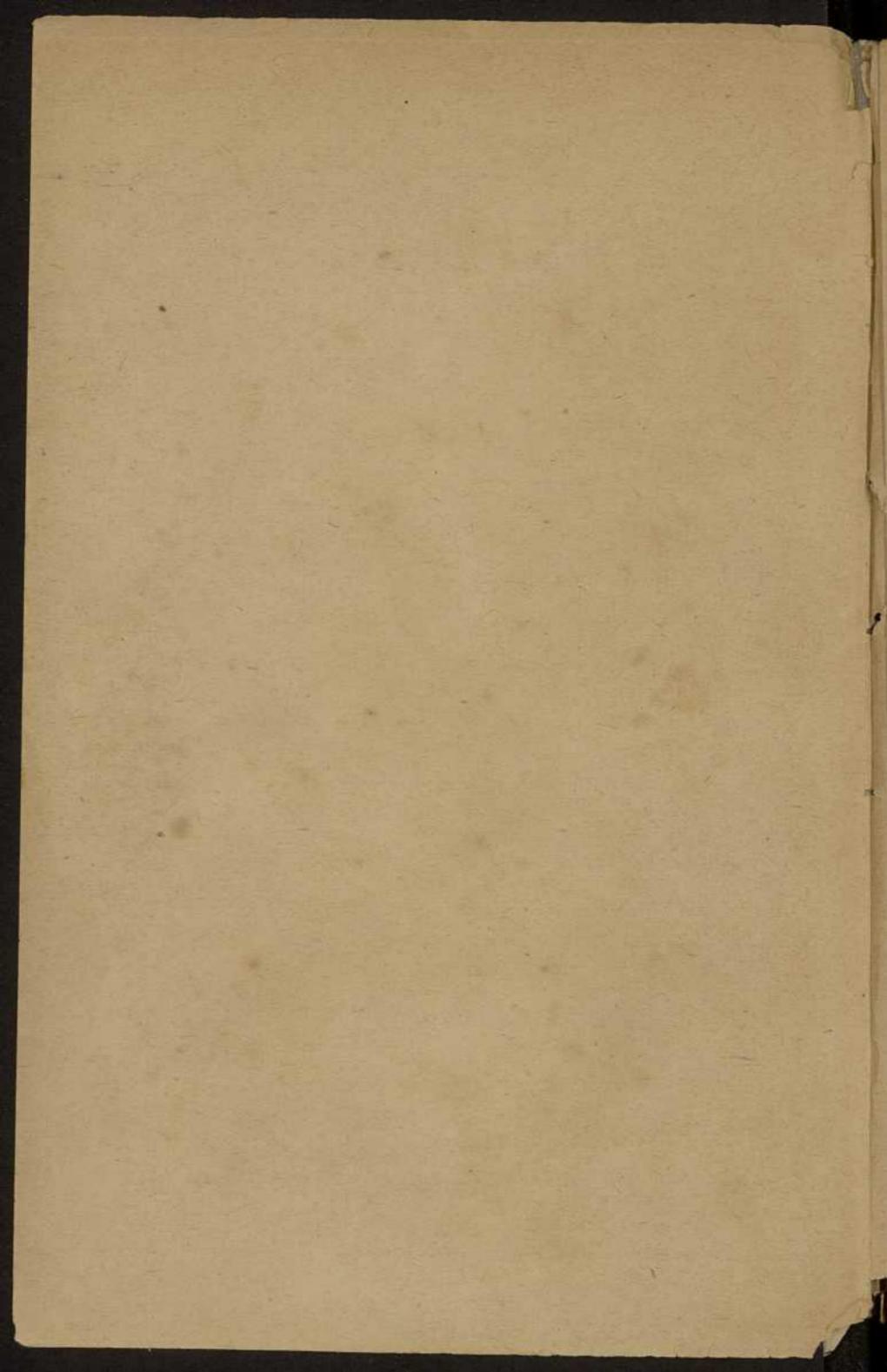
REAL ACADEMIA
GALEGA
A CORUÑA

21436

Biblioteca

CONTOS, LEENDAS E TRADICIONES

de la ilustre escritora Dª Emilia
Pard. Baran su amiga
y afn S. G. que L.P.B.
el autor

HERACLIO PÉREZ PLACER

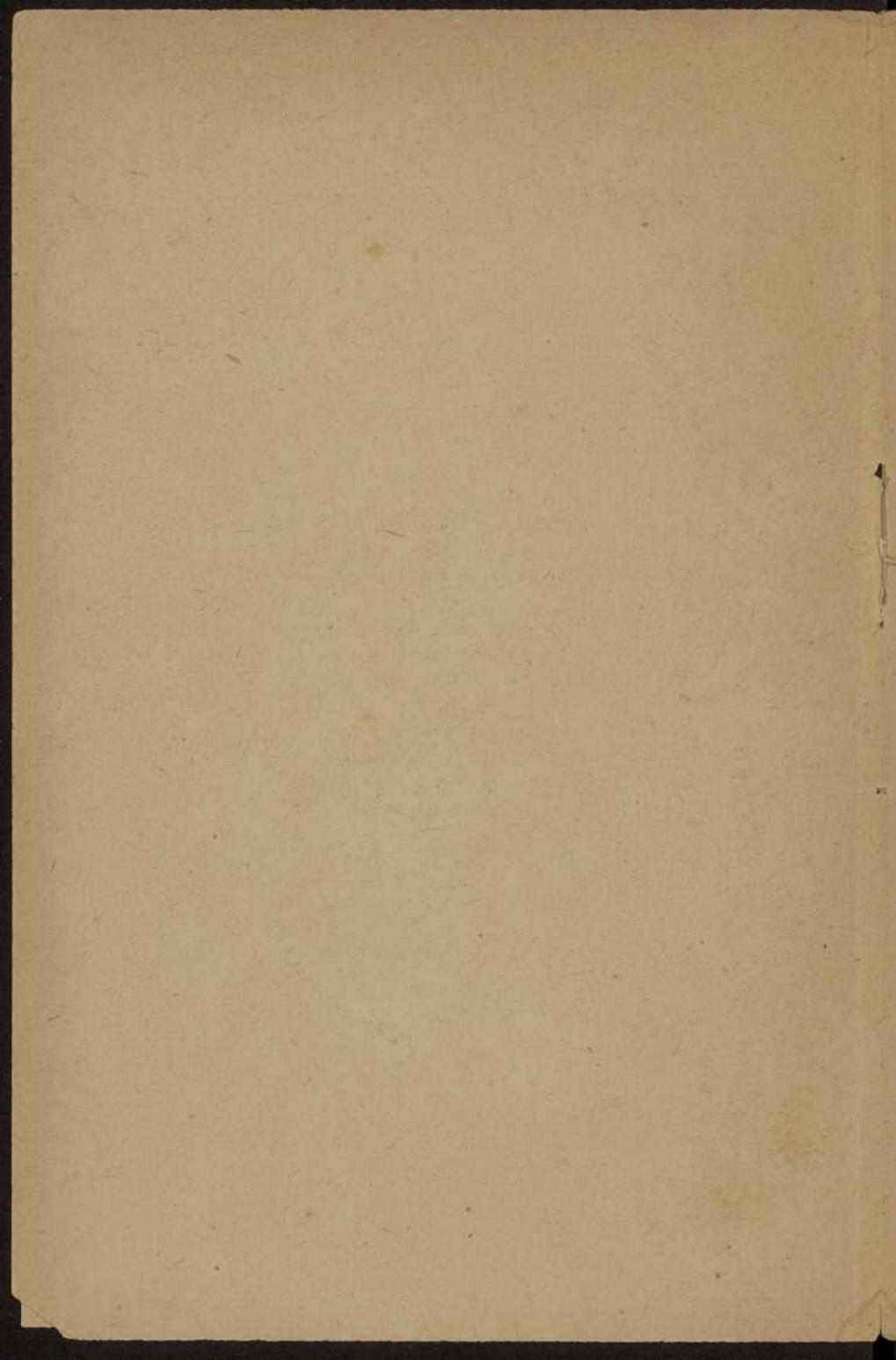
CONTOS, LEENDAS E TRADICIOS

1891

IMP. DE EL ECO DE ORENSE

Calle de Alba, 15

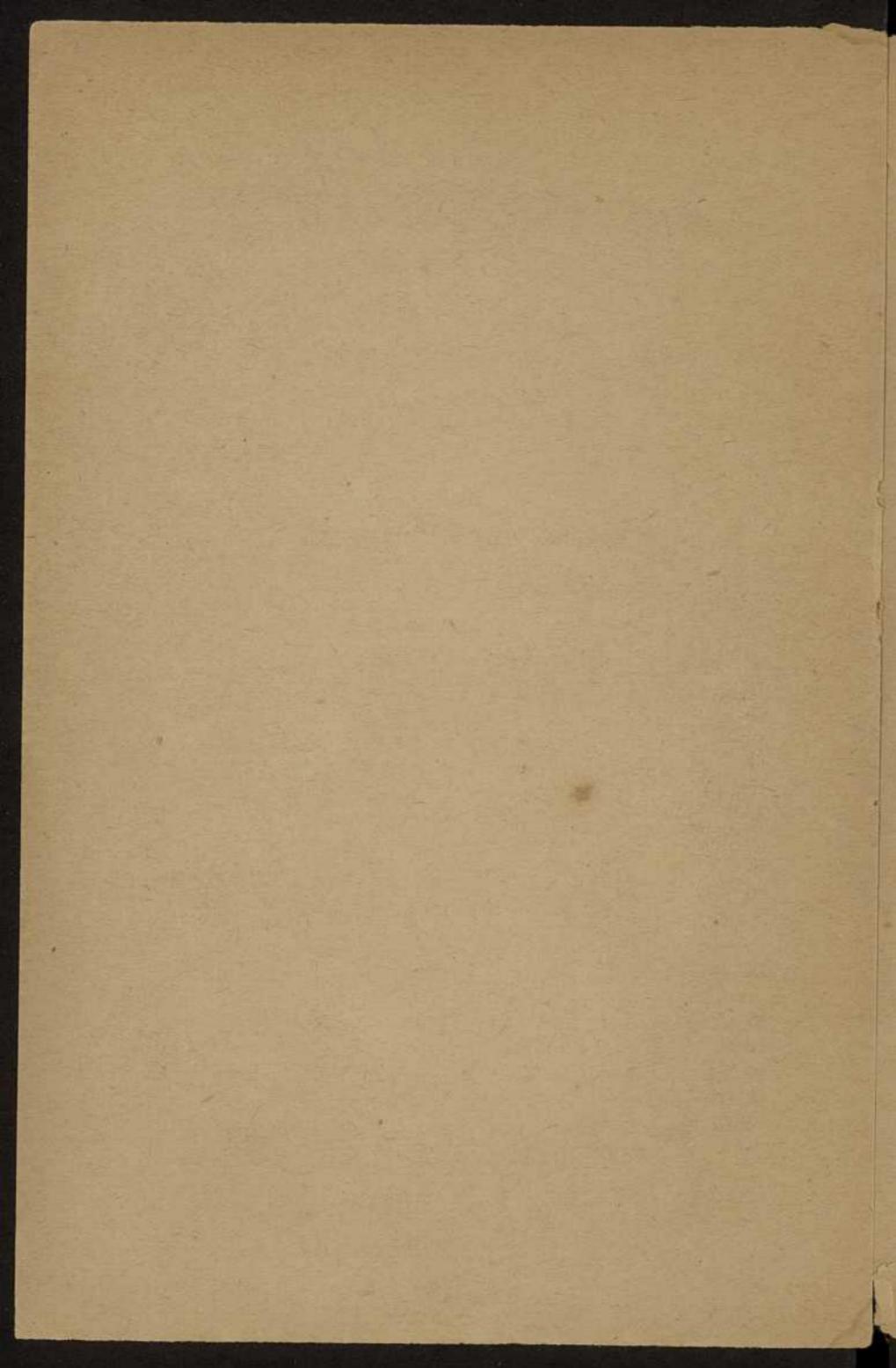
¡N A I!

D' a garimosa nai n-o doce seo,
pr' o curazon que c' os delores morre,
deixounos Dios a sucursal d' o Ceo.

El é d' amor inespugnabre torre
n-a cal non ten o esquecemento entrada
nin nad' hay qu' o seu cariño 'borre.

Ou miña nai, naiciña ben amada,
canto che diga é pouco pr' alabarte,
¡teño un corpo y-unh' alma pr' adourarte
mais pra pagar o que che debo... nada!

1890.

¡Ourensiño, meu Ourense!...

Ourense, feitizo d' os mortales, niño d' os meus amores, canto t' eu amo!... Ahí estás, meiga d'a fermosura, cibdá bendita, cal pomba durmindo entre cheiroosas froles, y-arrolada pol-o Miño que manso corre pol-os teus pés, Ourense... Ourense, qu'estrañías sinto lonxe de ti, de tí, nai garimosa, verce d' os meus ensonos, testigo d' os meus xogos infantís, garda d' os meus mais caros sentimentos, inspiradora d' as miñas risoñas espranzas, lembradora d' as miñas tristuras y-esconsolos...

Ahí n-eses amañeceres que tí tan solo tés, n-eses amañeceres en que todo é poesía, sono mil veces.

Aló cando as brétemas d' a noite van fuxindo y-o sol aparece cheo de preguiza dourendo a cume d' os altos picoutos, e tremboroso mirándose n-os barulleiros regatos e n-as craras fonteliñas, en tanto que centos de páxaros saudan o novo dia con cánticos d' amor, mez-

crando seus armoñosos gorxeos c' o balar me-
doñento d' as ovellas y-enfinidá de marmurios
misturados e confusos qu' enchen a yalma de
felicidá y-o corazon de dicha.

N-eses amañeceres sobrimes é incomparables
que ti solo tés, foi onde comenciei á sentir,
foi onde coneccin qu' ó meu peito faguia falta
un *algo* que non podia definir, ni comprender.

N-as tuas romaxes e fiadas, ó son d' a céltica muíñeira, entr' o ruido d' os foguetes que
axordan c' os seus estralos ó mesmo tempo
que feitizan á vista, entr' os ecos d' os parrafeos
y-as copras, ant' aquelas endañadas mulleres
que c' o seu dengue de grana y-a sua poliña d'
albayaca, pasaban antemán cal volvoretas, xa
tecendo e destecendo n-as rodas d' a muíñeira,
semellando como cand' as galínhas van fuxindo
d' o galo que lle fai a roda, ou xa n-os puntos
d' a xota, ou n-os brincos d' a carballesa, mi-
rándome co-aqueles ollos n-os que se ve mez-
erado lumeadas de inocencia e pudor con lava-
redas d' amor, e sourrindo, sempre sourrindo
co-aqueles béisos húmedos que somellan a co-
rola d' unha frol húmeda pol-as pingas d'
orballo, co-aqueles beizos cuyo recordo inda me
fai batuxar a sangue á borcalladas y-arrepiañar o
corpo... ali, ali, foi onde coneccin que topara o
qué me había d' encher aquel *algo*, ali foi onde
escomencei á amar.....

E por fin, pra che demostrar qu' en tí apren-
din todo, cando n-os apardeceres contempraba
aquei sol que s' iba pouco á pouco cal si tra-
ballo lle costara o marchar d' as tuas encanta-
doras ribeiras, cando oubia o canto d' o rei-
señol que vela o sono d' a sua noiva en tanto
que os outros páxaros pian dend' os poleiros, e

cando sintia entr' o renixer d' os carros, o cantar d' os grilos y-o xumiar d' o vento que fai desprender d' as alboredas dolces queixumes, cando sintía ó lonxe os vagos ecos d' un alalá... d' ese canto indescriutibel que xa parece que celebra as dichas como que chora as coitas mezcrándose c' a voz dòrida d' as campanas d' a ermida que tocan ás oraciós... estoncés á miña y-alma, elevándose á rexiós desconocidas, comprendeu que había un Sér superior y-outra vida distinta y-aprendeu á ter forza pra chorar as coitas y-os desenganos...

¿Pero pra qué recordar tempos que xa non volverán? ¿Pra qué recordar aquelas noites de branco luar y-aquellas tardes de vran en que a miña chola de neno s' enchia de ilusíós e risoñas esperanzas?

¡Probes ilusíós! Pasoubos o que lle pasa ás follas, que dempois de lle dar galanura ó álbore, ven o vento e por premio azoutas pol-o bulleiro, así á vos, o vento d' o desengano foivos levando á todas! ¡Inda son cuase un neno e xa pouquiñas quedaron!.....

Ourense, meu Ourensiño, ó pensar en tí
sinto pracer e door ó mesmo tempo.

¡Que feitizada eres e qué linda, cibdá ben-dita!

Parece qu' estás grabada n-a miña mente,
pois sempre te recordo. Recrinada en frondoso viñedos, n-os que se ven casiñas brancas
cal pombas, dormes ou sonas.

Pareces un ramallo de cheirosas froles fantasioso mirándose n-as augas d' as fontelas, ou un brilante caido d' a coroa d' a Virxen, que as nereidas d' o Miño apreixaron en esmeral-

das sementadas de pelras e rubis, que tal parecen os teus tremborosos e frescos lameiros y-as tuas recendentes campias bordadas con brancas e roxas froles.

Os catro ríos que te cercan, formando coro e' os miles de regatos e fontelas, parece que che dan seranata ou que t' adormen.

Por un lado o xogueton d' q Loña formando bulidoras cascadas cubertas con riscadas bron das y-espumosos encaixes esbarando de laxa en laxa, e de penedo en penedo, enfiand' as augas pol-as brilantes areas, xumiando xordamente y-ocultándose de vez en cando pra logo aparecer mais brillante, descomponendo a luz en mil coores, hasta que vay morrer ó Miño maxestuoso, que cal anguía de nikel corre silencioso, quizais cheo de fantesia por levar n-o seu seo o ouro que lle regala o Sil, ou quizais por non te despertar vai caladiño mirando as feitizadas ribeiras, n-as cales se prende cal si quixese quedarse, e formando multitú d' islínas hasta que se perde pol-o Ribeiro, por aquel pais celestial que cría mulleres cal anxos, d' aquel país cuya fermosura canta en sentidas trovas o xilgaro de San Clodio, o ispirado vate Eladio Rodriguez.

Pol-o outro lado cinqüente os doux ríos d' o Polvorin, qu' esbarando entre cheirosas froles, baixo bóvedas de alboredas formadas por altos amieiros que entretexen á porfia as silveiras y-os xazmís, as madreselvas y-as cepas, véñense á reunir mesmo veira d' as tuas casas prá formar o marmurador Barbaña...

Ou! ríos d' o Polvorin, ríos queridos, ali onde vos xuntades formando unha especie de penínsuliña, ali n-aquela humilde chouza e

n-aquela pequena horta, n-a que parece se deron cita todal-as froles d' os xardís e todol-os páxaros d' o mundo, ali foi ond' eu nacin, ali onde m' arrulou a nai d' o curazon, ali onde coneccin a pormeira muller que amei, ali... pero t'pра qué seguir, si cando me bañaba n-as vosas craras augas conteivos todol-os meus sacerdos?...

Vos tamen sodes o símbolo d' os homes.

Corredes tranquios pol-os verdes campos, briland' as vosas augas entr' as herbas tremborosas e sourrindo con brando rumor hasta chegar ó pé d' a cibdá, estonces os teus lindos cristaes, esnaquizándose n-o rodicio d' os muíños, retórceste con furor, ximes con angustia, empórcaste n-as inmundicias d' a vila y-a tua fermosura desaparece pra sempre...

Así lle pasa ó home, vive tranquío n-a sua infancia n-o medio d' as froles d' a inocencia, pero apenas adoescente rasga o velario que ll' encobre á sociedá, esnaquízanse os cristaes d' as suas ilusíós, retórcese de impotencia e de door, xime d' angustia e desesperacion, e poue' á pouco vaise embulleirando n-os vicios e pasiós, pra xa nunca mais recobrar o candor y-a pureza d' a infancia.....

Pero volvamos atrás, os dous ríos d' o Polvorín cincuenta pol-o outro lado, un ven de cerca, y-o outro ven d' as llanuras d' o Limia, cuyos romaxes e tradiciós nos fai conocer o xóven e simpático poeta Manuel Nuñez, e dempois de dar mil voltas e revoltas xúntanse e' o outro, e formando o Barbaña, veñen morrer ós teus pés.

Ourense, Ourense, pátreia de Feixóo, é tanta a tua galanura, inspiras tanto c' os teus encan-

tos, que de tí saen poetas á centos. Si cant' as tuas penas y-esconsolos Carvaxal, aláudat' e aléntate Ferreiro, en tanto qu'a bellísima Filomena chora dende Madril por non estar xunt' á ti.

¡Salve, salve cibdá d' as Burgas, ninfa d' o Miño! Non soilo son eu á cantarche, outros sin ser teus fillos che cantarán tamén.

Fai dous anos, n-unha d' as tuas brancas casas reunianse cinco rapaces, d' os cales o mais vello contaría dazanove anos; ali ensayábans' os seus probes versos, e sós, sin axuda de naide, correxians' unhos ós outros como podían.

D' eses, non send' un, xa son todos conocidos en Galicia, dous xa son redautores d' ilustrados periódicos, e un xa foi premiado n-un certame literario; pois ben, eses que en ti sintiron a pormeira ispiracion, ¿crés ti que non festexarán a tua belleza singular?...

Adios, adios, dend'eiquí lonxe, envolto n-estas brisas que pasan xogando c' os meus cabelos e bicando as miñas páledas meixelas, che mando centos de salayos qu'a tua ausencia m' arrinca d' o curazon, per' antes vouch' á contar o que me dix' un ánxei ó tempo d'en ti pensar: «Fas ben, fillo d' Ourense, fas ben en lle cantar, porqu' é a obra maestra que Dios téñ de reserva pra cand' os ánxeles y-os santos se cheguen á cansar d' os pensiles celestiales».

.....
¡Ourense, meu Ourensiño!...

Corpo sin alma

..... atroz sarcasmo
de un Dios infame, que á traición se burla.

O. WALLIN.

I

¡Qué ben tocaba! En sete legoas á redonda non había quen repinicase as campás millor qu' él.

Parés que com' o Quasimodo de Viutor Hugo, tamén él s' había namorada d' elas, asegun o modo que tiña de tocalas.

Faguias mesmamente falar, y-en verdá que non era extrano, porque criado dende pequenino n-a casa d' o señor abade, a eirexa foi onde pasou o tempo, y-as campás os seus xoguetes.

A nai d' él decia qu' era parenta d' o crego, por mais qu' a xente marmuleas' unha chea de desvergonzas, e que se botas' á rir cand' o rapaz lle chamaba señor tio. Faladurías d' a xente.

Hoxe com' a sua nai s' entangarañou d' as pernas, vive co-ela n-unha chouza, n-a que van vivindo gracias ós auxilios d' o crego, e c' o pouco qu' él gana de saneristan d' a parroquia.

Pol-o demais Anxelo, est' é o nome d' o dito sancristan, é un bó rapaz en tod' a estension d' a palabra.

O dito de bón rapaz, enténdese naturalmente que se di referindose ó seu moral.

En canto ó fisico non é desgraciado de todo. Si non fora, como din as mociñas d' a vila, si non fora por ese aire mariqueiro que tén, inda se lle podía chamar goapo. Alto, muy alto, pro tan endebre, que parec' unha d' esas prantas esfianchadas, que medran á sombra entr' as paredes d' un convento.

Anque algo cargado de hombros, a sua estatura disimula, e tén un corpo bastante garrido, que tén por remat' unha cabeza pequena e ben cortada.

O seu caris non tén nada de particular, á non ser unha nariz un pouco longa, enriba d' unha boca fruncida sempre por un xesto de delor, e unhos ollos pardos, grandes, fermosos, c' unha mirada tan melancóneca e tan dôce que non tiña un mais remedio que sintir simpatias por él.

Pro a gran virtú que tén Anxelo é o cariño que lle porfesa á nai, aquello xa raya en idolatria, cóidaa e arróupaa co-a tenrura c' unha nai llo faría á un fillo.

N-a época que nos acupa xa é un home feito e pronto acabará a carreira de crego, qu' o señor tio lle costea.

Non é filiz nin desgraciado.

Cand' era pequeno, un día que viña d' o monte, dixéronlle qu' o tio o chamaba e foi ond' él, anque non de muy boa gana, porque, eso sí, o señor abade tiñ' un xenio com' un can, e anqu' o respeataban, todos lle tiñan un medo que non é pra contalo.

Cando chegou á habitacion d' o tio, paseábas' éste d' un lado pr' outro, co-as maus botadas pr' atrás, e co-elas cruzadas enriba d' a rés, e tan preocupado andaba que nin xiquera lle contestou ás boas tardes con qu' o saudou.

Anxelo quedóuse parado n-a porta y-ali s' estivo dándolle voltas á gorra entr' as maus e contemplando xa á sua nai que n-un rincón d' a estancia estaba, coberta c' o mantelo de picote pol-a cabeza e que non daba un chio por mais e mais señas que lle faguia, ou xa contemplando a sotana d' o señor crego.

Y-en verdá qu' era moita sotana aquela, apena s' había anaco que non tivese seu lamparon.

Si se cocera n-un pote de fixo que daba ela sola mais grasa que lle botan ó caldo todolos feigreses d' a parroquia n-un ano enteiro.

De súpeto o señor abade paróuse e, sacudindo a chola, dixo:—Vamos á ver, Rosa, ti queres c' o teu fillo sea crego?

—Señor,—dixo ésta toda trembante—eu... xa ve...

—Caráspeta, acabarás d' unha vez, sí, ou non? Os gastos y-o demais corro eu co-eles.

—Si é así... enton... bueno...; pro haberialle que perguntar ó rapaz, porque si non lle tira a idea...

Anxelo, ¿queres ser crego ou non?—dixo o tio con descompasada voz e dirixíndose car' ó rapaz que escutaba todo asustado.

Anxelo calou por un anaco, pro n-o seu maxin de neno debeu faguer comparanza entr' a cómoda casa d' os cregos y-a chouza miserable d' os labregos, y-entr' a vida d' os unhos e d' os outros, porque ó fin, contestou que si.

¡Qué sabia o coitado! Non se falou mais, dend' aquel momento quedou concertado que seria crego, e así foi que apenas estivo en disposición de comenzar os estudios, dedicouse á eles.

Asi foi pasand' o tempo sin ter outras diversiós qu' as funciós d' eirexa y-as angueiras en que axudab' à nai.

Probe naiciña, solo por ela deseaba ter a carreira concruida pra que descansas' a probe, pois o abad' anque lles dab' alg' era tan tacaño que pasaban mil privaciós e mil traballos.

Pro cando ven a desgracia nunca ven sola.

Un dia a nai tomou un refriado e quedou varada d' as pernas.

O cariño que lle tiña Anxelo en vez de diminuir aumentou, y-o probe fixo verdadeiras heroicidás d' amor filial.

Namentres a naiciña estaba sana, el' era quen fagu' as cousas d' a casa, pero agora había que se valer d' as presoas d' a fora.

En tocantes á comid' e demais angueiras d' a casa, inda él se fora inxeniando como podía, non sin que de vez en cand' unha veciña lle botas' unha mau.

Pro había que remendar e surcir a roupiña branca e non houbo mais remedio que chamar unha costureira.

Ben é verdá que se lle poido dar a roupa pr' a sua casa, pero á tia Rosa quería ter a costureira xunto á ela pra lle dar as direcziós.

A costureira foi, pois, chamada, e unha mañan cedo c' o dedal n-o dedo e a tixeira pindurada n-a cintura ali se presentóu.

Era a primeira muller que, non sendo a nai, viñera pr' a casa.

Probe Anxelo, non se deprocataba él d' a influencia qu' había d' exercer n-a sua vida.

II

A costureira chamábanlle Frolinda, e Dios n-o mais seductor ensono, non poido faguer cousa mais fermosa.

Aquela cara facía derreter a neve co-a en vexa, e aqueles ollos azues somellaban doux lirios d' o regato ou duas froles d' o liño.

Aqueles beiciños roxos parecían as doas d' o cabrinfollo, ou ben rainallo de carabeles, entr' os cales gorxeaba un reisiñor aculto.

Pro era d' un caráuter tan vergoños' e tan timido que s' acobardaba por calquera cousa, e calquer milindrinada a facía chorar.

Anxelo, abofellas que nunca lle mirara pr' o caris á unha muller, así foi que se quedóu parvo cando notóu que non todas a tiñan engurrada e negra com' a nai.

Aqueló foi un meigallo que lle botaron ou unha mala fada.

Pro o demo, dendez que veu o xuncras d' a costureira pr' a casa non dorme nin acouba, anda d' un lado pr' outro, sin saber o que fai.

Cando axudóu ó tio á decir misa, por pouco non lle rompe a cabeza c' o hisopo por lle botar auga n-o cáliz y-en cambeo lavarll' as maus, con viño.

O gandaineiro, seica botab' as contas que

lle bastab' o que bebia pol-o dia endiante. Pro o pior é que sentia unha lavareda de fogo quē lle rubia pol-o corpo e que parés quē o quemaba.

Non habia que lle dar voltas, aquelo er' o demo e de nada lle valía o que pasas' horas e mais horas de xinollos n-a eirexa. Ademáis non por estar n-a eirexa atopaba millor aquela soedá.

Aqueles rincós escuros e misteriosos falabantelle de non sei qué, aquel cheiro, mezcla d' incenso e de pávilos d' as velas e sobre todo aquel olor, que hastra entonces nunca notara e que agora ll' arrecendia por enriba d' os outros, aquel olor á muller que as señoritas d' a vila deixaban tras de si, anque non era mais que d' os polvos d' arroz e d' outros mexurxes pol-o estilo, á él faciall' espertar deseos e pasiós hasta estoncés pra él desconecidas.

Dempois, medio tolo, saia d' a eirexa pro non iba xa com' antes c' os ollos baixos, sinon que ben miraba pra todas partes.

Y-enton ó ver aquellas parexiñas de namorados aconchegados contr' os rincós viñasell' ás mentes qu' o rapaz ben podia ser él e a rapaza Frolinda.

Non habia que lle dar voltas, er' o demo que se lle metera n-o corpo.

Chegab' á cas' e andab', andaba dando voltas ó redor d' a costureira, cal andan as ave-laiñas ó redor d' a lus, e dempois íbase pr' o corredor en busca de soedá. Pro ali tamen andab' o meigallo.

Aquel olor que rubia d' os bonigas inda quentes, aquel alento húmedo d' os animaes e d' as cortes, e aquél tufo que desprendian os

burruallos, púñano fora de si e alritáball' os nervos.

Pro ali n-o medio d' o corral, aquel condanado d' aquil galo botándoll' as poutas por riba d' o lombo ás galiñas, aqueles cacarecos y-aquelas cofeaduras facianll' arripiar o corpo.

Pro o que mais enrabiaba á Anxelo era que ò acabar, e dempois de sacudir as prumas, púñase á cantar de car' á él botando un cacaracáaa de satisfaución con que parés que lle facía a bulra.

Así pasaban os dias e cada un d' eles parés que tragüia ocasiós pr' aumentar os sufrimentos d' Anxelo.

X' er' o dedal que se lle caía á costureira e qu' ò baixars' os dous á collelo topeñaban co-a cabeza, xa tiñan qu' incorporar á vella, e n-aquel' operación estaban os dous xuntos, xuntiños, y-en fin por est' estil' outra porción de cousas.

Pol-as tardes er' un verdadeiro martirio. Aquelas tardes ardentes e abrasadoras en que as prantas medio muschas dobraban a cabeza e os paxaros atafegados apenas si chиaban n-as alboredas, a Frolinda c' o pano medio solto e a corcheta d' a chambre desabrochada, deixaba ver un peito branco, sudoroso, trembante, con duas pelas de manteiga, as que a respiración facian bambear e que volvian tolo ò sancristan, que paseando c' un libro n-a mau facía qu' estudiaba cand' en realidá non facía mais que mirar pr' a sua costureira.

Por outra part' á ela non lle debía él de ser indiferente, posto que tamen o miraba de vez en cando.

Por fin chegou o últemo dia de costura, que

todo n-este mundo chega, pro pol-o mesmo que er' o últemo, había que deixar todo revis-tad', e n-unhas cousas e n-outras votóuse a noit' encima.

A costureira vivía n-un pobiñ' algo lonxe d'a vila, y-anque non era moi' a distancia, non era cusion de deixala ir soíl' aquelas horas.

En secuencia, Anxelo foi n-a sua compaña.

III

A noite non podia ser mais fermosa. A bris, saturada c' os arrecendentes cheiros qu' o val lle rouba, xogaba trouleante entr' as follas d' os ábores, desprendendo debles e apagados rumores que se mezcraban co-eses ruidos confusos e misteriosos, co-eses concertos d' as montanas, y-esas vagas armunias que se desprenden d' as augas, d' os bosques e d' a terra. D' o ceo caian refrexos prateados qu' esbarando pol-os ábores embaixo dábánlle un aspeuto imponent' e maxestoso. En fin er' unha d' esas noites propeas pra sumir en éstasis arroubador a yalma d' un poeta ou d' un artista.

Anxelo e mais Frolinda camiñaban un ó lado d' outro sin falar unha palabra.

A él rebulialle unha idea n-a chola pro non sabia como s' espriclar, hastra que de súpeto, cal si tomara unha resolucion, prantóuse n-o medio d' o camiño.

Frolinda ó velo parar tamen ela se parou e miróuno con estrania.

—¿Sabes unha cousa, Frolinda?

—Si non m' a dis.

—Pois... pois, qu' eres muy fermosa, diox Anxelo sin saber por onde romper.

—¡Ave María purísima!... Seica tés gana de
leria... ¿e pra eso pástrate?... o conto non ch' é
pra menos, seica me queres levar d' ama.

—Si non é d' ama pódote levar de muller,
dixo Anxelo xugand' o todo pol-o todo.

Frolinda calóu, pr' o encanto estaba roto, e
tras un dia veu outro e pronto entr' os dous s'
estabreceron intemas relaciós.

Pro Anxelo non s' estrevia á decirl' ó tio
que quería plantar a carreira, e un dia deixá-
bao pr' outró, e sempre así.

Mais chegou o caso de que xa non podía se-
guir así por mais tempo.

IV

Unha noit' estaba Frolinda soila n-a casa e
Anxelo rubíu xunt' ela.

Goapa ela, cheo de deseños él, er' o trasgo
quen dispunha as cousas.

Pro Frolinda resistiase, y-él cada vez a
apreixaba con mais forza e c' os beizos trem-
bantes bicábaa ó tempo que a envolvía c' un
alento cálido e luxurioso. Frolinda xa non po-
día resistir e medio esvaida caía n-os brazos d'
Anxelo, cando unha racha de vento axitou o
crucifixo que pinduraba veira d' a cama ó mes-
mo tempo que un rayo de lúa, caindo riba d' él,
o fagüia brilar.

Entón Anxelo créu qu' o Señor enrabexad' o
miraba, e tolo, soltando a rapaza, escapou sin
cumprir os seus deseños e botou á correr á tra-
vés d' os campos.

Por fin o aire d' a noite refrescou a sua
chola y-entón poido refleusionar.

Era perciso evitar ocasiós com' aquela.

'O outro dia, apenas foi hora, timido pero disposto á todo, presentouse n-a casa d' o señor tio e sin mais nin mais como quen di «ei vai eso» espetóulle ó bó d' o señor crego tod' o que lle saiu d' adentro.

O tio quedou parvo e pónose as antiparras miraba com' aquel hastra entonces menguiñas falaba e mais falaba d' amorios.

Sin dar un chio tan xiquera deixóuno falar un bon anaco, pro cando mais entusiasmado estaba, sinte riba d' as costas unhos batelazos que lle fixeron baixar o lombo e o crego co-a sotana remangada y-un pau n-a mau lle berraba:—Anda, galopin, anda; qu' eu che darei os amorios; non queres ser crego póis and' á ganar o pan pra ti e pra tua nai, e marmuleando por est' estilo deulle co-as portas n-os fuciños.

Anxelo bufaba, e sin deixar d' andar apresa volvia a cabeza de vez en cando pr' a reutoral.

Faguía com' os gatos que lamben o fociño cando lle quitan a tallada d' a boca.

N-aquel mengas que hastra entonces non fixera outras xudiadas que beber o viño d' as vinaxeiras e papar as hostias, rebulialle a sangué de indinacion ó ver que o trataban á paus como si fose un chiquillo.

No, si non fora quen era, habiallas de pagar ben caras.

Que se figuraba o porco d' o tio, que á él ll' había de faltar traballo n-o país, xa ll' ensearía qu' él er' abonado pra ganar canto necesitase; vaya, vaya, promeiro morrería que volver xunt' él.

Pro as contas non lle saíron como pensaba.

Aquel corpo endebre y-esguiciado non afeito ó traballo, nin resistia os ardores d' o sol, nin

os seus brazos podian manexar a aixada, e tivo que disistir de traballar como xornaleiro.

Oficio non sabia ningún, e por outra parte o tio c' o gallo de que volvese ós seus estudeos traballaba por baixo de mau pra que non lle desen traballo en ningures.

Así pasóu algun tempo; os miseros aforros qu' había acabáronse, os veciños causáronse de dar, y-a miseria chamou á porta.

Anxelo quitaba os anacos d' a boca, pra llos dar á nai, pro chegou un momento que nin unha códea tiña.

A fame ceibouse n-o corpo d' a prob' enferma, y-a frebe y-o delor puxerona ás portas d' a morte.

N-o medio d' o seu delirio berraba por pan e acusaba ó seu fillo de llo roubar, dempois calmábase e con voz prañideira berraba á Anxelo que llo trouxese.

Aquelas noites, sin lume n-a lareira, sin caldo o pote, sin luz a casa, era un inferno pr' o probe Anxelo que co-a cabeza apoyada n-as mans xumiaba n-un rincón ó tempo que as vagoas ll' escorrían pol-a cara embaixo.

N-unha d' elas xa non poido resistir mais, e medio tolo saiu d' a casa e dirixiuse á de Frolinda.

Veira d' a porta baix' un parral había un asento de pedra, n-o cal acostumaban á parolar os doux novios.

Faguía dias que non iba e pol-o tanto Frolinda non estaba ali esperando, ó menos así o pensaba él.

Mirou e non-a viu, as vagoas cubrianll' os ollos, y-as pernas trembeleábanlle tanto que caiu de xinollos.

Adios Frolinda... adios pra sempre, tu eras
a úneca ilusion d' a miña vida e o destino lé-
vaine de xunto á tí.

Vinte y-ameite, e cando xuntab' as pallas
pra faguer o niño, a miña sorte maldita esbo-
rrallando d' un sopro meus ensonos, dime: «ou
tua nai, ou Frolinda».

Y-eu qu' hei de facer, tí non quererás ó
fillo que deixa morrer de fame á sua nai... tí
non saberás o sacrificio que fago, e culparás-
me... adios, adios pra sempre, pomba adourada.

Adios, Anxelo,—dixo unha voz trist' e agu-
niante—consuma o sacrificio, qu' eu... eu...
sempre te amarei: y-a probe Frolinda que tal
er' a qu' ali estab' e que Anxelo non vira, caiu
desvaecida ós seus pés.

Amañecia; os paxaro's chirlaban docemente
y-os veciños d' aldea entreabrián os pechos co-
rredores.

Anxelo botóull' unha ollad' á Frolinda, cín-
guina contr' o peito, bicouna con frenesi e
botou á correr de car' à reitoral.

'O pasar pol-a sua casa guichón pol-a entr'
aberta porta e ouvíut que ind' a nai seguía be-
rrando por pan.

Correu, correu sin parar á casa d' o abade e
consentiu en todo con tal de lle levar alimento
á sua naiciña.

Aquela noite a tia Rosa, roia pan fresco, o
abade frotab' as maus con satisfacción, y-en
cambeo dous nenos e' o corazon desfeito, pa-
saron a noite pidindolle á Dios que os levase
pr' onde á si.....

V

As campás repinican alegremente, os foguetes c' os seus estrondos anuncian qu' é festa, e a gaita maina, mainiña, deixa oubir con dozura as mais gratas melodías.

D' a casa d' o crego saia lucida comitiva e vai de car' à eirexa.

N-o medio d' ela, rodeado por alegres compañeiros, vai un home, cuase un neno, que co-a cabeza incrinada sobr' o peito parés que o levan ó patiblo. De vez en cando obrigado pol-os amigos, non ten mais remedio que botar unha sourrisa, pro ó mesmo tempo rebúldanll' as bágoas n-os ollos.

Calquera que se fixe un pouco reconocerá n-él ó antigo sancristán d' a parroquia, ó prob' Anxelo. Non é o mesmo mozo d' antes; o seu caris de adoescente vese surcado por prematuras engurras e as suas xoveniles meixelas están muchas cal as d' un vello. Vai decir a pormeira misa e d' ahi porque son as bombas e os foguetes, pois o señor abade ó ver que conseguiu traer á corte a descarriada ovelha, bot' a casa pol-a ventana.

As xentes d' o pobo saúdan' ó pasar, y-ó velo sourrir crè qu' é filiz. ¡Probe Anxelo, vai pr' a eirexa com' a ovella pr' o matadeiro!

A comitiva chegou á eirexa, o padriño co-lleuno pol-a mau e todos entraron drento.

A mísica calóu, calaron as campás e o fogueteiro paróu.

A misa empezaba. Anxelo de volt' á xente sentía trembelear o corpo e as vagullas, cegándoll' os ollos iban esbarando, esbarando pol' as páledas meixelas hastra cair pol-a dourada capa.

Chegaron á Santos, a folla d' o misal deu a volta e ant' os ollos d' Anxelo apareceu o Cristo.

Trémolo, palpitante caiu de xinollos, parecéulle que lle botara unha mirada de compasión.

Emocionado, casi sin forzas, seguía a misa créndo á cada paso qu' iba á cair desfallecido.

Chegaron á alzar; a voz d' o órgano, grave e imponente, perdiase pol-as bóvedas d' o templo e resoaba melancónea cal queixido d' agunía.

Anxelo colleu a branca roda que representa o sacrificio d' o Señor, y-ergueuna car' ó ceo.

De súpeto oubíuse un berro doido, aguniente, e unha muller que n-un rincón xumiaba caiu ó chau desvaecida.

'A ouzar aquel berro Anxelo sintiu qu' o curazón se lle desfaguía e apenas mirou, tivo qu' apoyarse contr' o altar pra non cair ó chau.

N-aquela muller, que medio morta sacaban d' a eirexa, había reconocido a suá Frolinda.

VI

É de noite, tod' está en silenzo, a chuvia azout' os cristás d' as vidreiras e o vento fai xemir as derrengadas portas.

A tia Rosa morre e non hay remedio que salvala podia. Anxelo, de xinollos ó pe d' a cama, bica unha mau d' a moribunda nai y-escosulado chora.

Entr' os queixidos d' o vento, óuzase de vez en cand' o canto agoreiro d' a curuxa y-o lúgubre oubear d' os cás.

De súpeto, rompend' o medroñento silenzo d' a noite, a campá d' a eirexa anuncia con pausada voz, o fin d' unha eusistencia.

Aquel toque d' agunía, sin saber por qué,
fai estremecer á Anxelo.

Sin podelo remediar asómas' á ventana y-o
promeiro que pasa, pergúntalle por quen tocan.

É por Frolinda a costureira — contéstalle
unha voz.

Non oubiu mais : páledo, c' os ollos estra-
veados, perdeu os sentidos e caiu riba d' o leito
da sua nai.

Si non houbera perdido o sentido conocería
o cair qu' en vez de nai, tiña un cadavre.....

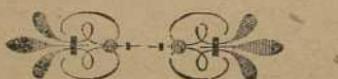
.....
'O outro dia as campás d' a eirexa dobraban
sentidamente.

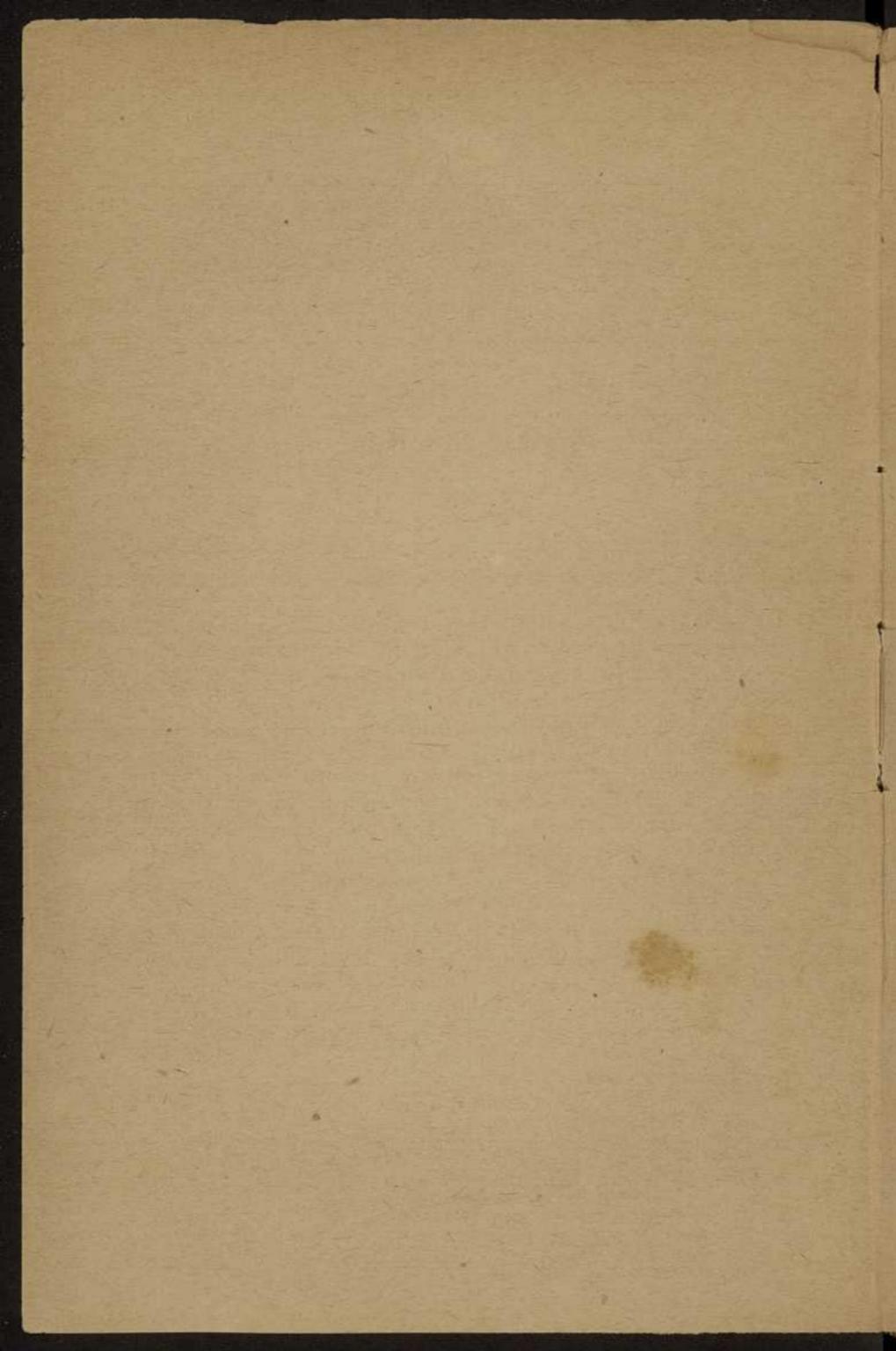
N-o camiño d' o cimeterio topáronse doubs
enterros. Eran o de Frolinda y-o d' a tia Rosa,
que ambas camiñaban xuntas.

N-a ventana d' unha chouza, hay un home
n-o cal se ve o contraste que form' aquela cara
xuvenil co-aquelas guedellas brancas.

Adios canto eu amei—di ó ver aquelas cai-
xas xuntas.—De vos soilo queda n-este mund' o
corpo, pois xa as almas fuxiron pr' o ceo.
Adios... adios... con vos marchóuse á miña
yalma e xa soilo son, por mais que vivo, un
corpo sin alma.....

[Probe Anxelo, cantos com' a ti n-o mundo
eusisten!....

O Pazo d' a Sila

I

Xa fai moito tempo que foi; a vila d' Ourense, inda non era mais que un fato de malas casas, suxeto sempre ás arbitrariedades d' os condes de Lemus e Monterrey, e mais d' unha vez sirviu de loita intestina entr' estos dous sustentadores d' o despotismo y-a tirania.

Entr' os varios castelos d' aqueles señores que cheos de fárragos e pergamíos exercían sobre d' o pobo toda caste d' abusos, contábase o d' o conde de «Castel-Ramiro».

Os donos d' il tiñan un solo fillo chamado D. Alonso, en quen fiaban tod' a sua espranza de qu' había de seguir honrand' o seu nobre linaxe, como lle correspondía á un fillo d' un conde, tan conde, com' o de Castel-Ramiro.

Per' o fungan d' o trasgo, que sempre s' ha meter onde non-o chaman, meteuse n-a cabeza d' o rapaz, y-o probe d' o moz' er' o terror d' os pais y-a pesadilla d' os maridos, pois non había moza que lle non gustara (estonces x' os rapaces d' as Burgas eran com' os d' agora) nin quen lle gustara, que non fora tras d' ela.

Os probes d' os labregos rosmaban e mais rosmaban, pero como seu pâi er' o señor de forca e coitelo, tiñan que meterse a lingua entr' os dentes y-amocarse, y-o que tiña fillas ou mulleres goapas, gardalas.

Un d' estes gardadores er' o tio Liborio, de quen agora vamos falar. Este bon labrego vivia ond' agora están os muiños d' a Sila y-era vassallo e tributario d' os señores condes. Quedara viudo ó pouco tempo de se casar e quedáralle unha rapaciña com' un sol, chamada Basila, que como n-aldea tiñan a costume de ll' acortar o nome, todos lle chamaban Sila.

Andand' o tempo, como d' un grau de centeo sai unha espiga, asi d' aquela rapazota saiu a moza mais feiticeira que criaron as ribeiras d' o Miño.

Eran os seus ollos, azules com' a frol d' o liño, y-os seus cabelos dourados com' espigas, parescia un anaco de ceo cand' asoma entr' as rayolas d' o sol.

A sua cara somellaba unha cunca de leite con carabeles enriba, ou xazmis misturados con follas de mapolas. Os seus beizos eran un lariño de grana que tiña n-o medio en vez de dentes foilepiñas de neve, y-o seu lindo corpo era tan xeitosiño e dáballe tanto aire ós cadris cando andaba, que se figuraba un ó vela qu' eran as espadanas que mov' o vento y-entr' as qu' o regato marmara docemente, e comprendaba mais a ilusion o oubila cantar, pois parescia eran os reiseñores que gorxeaban n-as espadanas, en fin pr' acabar direi, que mais que muller er' un feítizo.

Com' a sua chouza estaba tan aculta n-os ameneiros y-ademais o tio Liborio tiñaa sempre

en garda por medo non-a vise D. Alonso, cuasque non era de naide coñecida.

Mais com' o tio Liborio foi vendo que nunca D. Alonso baixaba por aquela parte d' os seus eidos, foi adquirindo confianza pouco á pouco hasta qu' a deixou en libertá compreta, libertá que mais tard' o probe vello habia de chorar.

II

Er' unha mañanciña moy cedo. O sol estarricando os seus beizos d' ouro por entr' as nubes iba bebend' as pingadas d' orballo qu' as froles gardaron pol-a noite n-o seu seo.

As meniñas, aturuxando alegres, tanguián pr' o monte o gando, y-entr' as follas d' os ábores qu' o vento movía con brando rumor, brincando de galla en galla chirlaban os páxaros.

O Barbaña marmuraba docemente por baixo os azues amieiros e trouleador corria por entre ramiños de cheirosas froles, que amantes do bregando o seu ramaxe, facianlle brandiña y-amorosa cama.

Sentada por baixo d' un salgueiro estaba Basila peinándose e xogando c' os pés n-a auga pr' escorrentar os peixes que viñan á mordela.

A sua dourada crencha pol-a espalda solta, somellaba unha presa de frebas d' o sol; o seu panizo medio solto, deixaba adiyñar unhos peitos com' a manteiga, y-a saya refucida enseñaba unhas pernas com' a neve.

De repente deu un berro e poñéndose de pé, tapóu o peito c' os seus cabelos.

Mesmo á caron d' ela apareceu fornido mozo.

Er' alto; os seus negros ollos relocian como

lostregos; a sua cara tiña ese cór que toma o leite cando lle botan unhas pingadas de café y-os seus húmedos lábeos apenas estaban sombreados por lixeiro bozo.

—Non fuxas—dixo D. Alonso, pois ist' er' o xentil mancebo,—non fuxas, feitizo ou ánxel, que calquera d' esas cousas pareces, que nin son lobo pra te comer nin diaño pra t' espantar.

—Ouh señor—dixo Sila, poñéndose roxa com' as cereixas,—non fuxo por vos... pero logo virá meu paiciño... e voulle facer o xantar.

—Non, non te vayas—dicia D. Alonso contemplando aquil prodixio de fermosura y-admirándose non conecela antes.—Non te vayas e séntate n-este penedo pra parrafear un pouco... déixame mirar esos teus ollos qu' en vez de miniñas teñén duas virxes... déixame...

—Señor, señor, déixeme marchar—dixo Sila arrecollendo o peine y-o pano.—¿Qué coidará a xente que nos vexa?...

—Cala, cala meiga d' amores; dende que te vin teño un inferno n-a yalma y-un volcan n-o curazon; quéreme un pouco, dame unha migalla d' est' amor que m' atafega e fai cinsa o curazon, déixame que beba n-a tua boca o teu alento, un bico teu e dareiche a vida, un teu abrazo... e vay' a miñ' alma ó inferno...—e c' os lábeos treinborosos y-entrabertos, entr' os que brilaban os dentes cal nacre, bicab' ardoroso á probe Sila e latexante de luxuria apertába mais e mais contr' o seu corpo.

—Señor... señor... deixand' esta probe horfa que non ten mais riqueza qu' a sua honra... pra muller vos a non me querendes... e pra cortega, nin Dios o manda... nin eu o quero... A vos sóbranyos mulleres millores qu' eu...

deixándem' e bicarei o chau que vos pisedes...
sirvireivos de rodelas... serei vosa escrava...
voso can...

E xumiando, e vertendo torrentes de vaguilas, loitaba por se desprender d' aqueles nerviosos brazos, d' aqueles lubricos beizos, d' aquel frebil corpo qu' a estreitab' e cenguia cal as cobras ó álbore.

¡Probe Sila!... Naide viña n-a sua axuda, y-as suas queixas solo contestab' o Barbaña, que con monótono rumor parece facía bulra d' ela, y-o marmullo d' o vento n-alboreda que somellaba o sofrir d' a sua naiciña, que dend' o outro mundo via á sua filla e non lle podía valer... naide... naide lle valía, hastra que cansa de loitar, perdeu o sentido e caiu esmaída n-os brazos de D. Alonso.

Pouco despoxio non s' oubía mais qu' o triste marmullo d' o rio, interrumpido por frenéticos bicos y-entrecortados sospiros.

III

Pasaron oito meses, y-o tio Liborio volviase tolo pr' adiviñar porqu' a sua filla andaba trist' e chorosa, non comia nin descansaba.

Probe Sila! Candoolveu en sí e s' atopóu n-os brazos de D. Alonso, pensou volverse tola d' angustia e desesperacion.

Dend' enton a sua vida foi un martirio continuo, unha lenta gunía e pra mais tormento, nin o seu delor podia amostrar, pois tiña qu' acultar as vagoas pra que seu pai non se deprocatase.

Cantas veces se ria e n-as risas ll' iban frebas d' o curazon!

Per' o tempo y-o disimulo ibas' acabando, e
pront' o tio Liborio ib' o coitado saber a des-
honra y-a desesperacion da sua filla.

¡Probe pai, malpocada filla!...

IV

Er' unha noite fria e chuviosa, os arbres sin
folla parecian xigantes esqueleutos entr' os
que xemía o vento.

O desbordado rio bruaba con estrépito es-
barando n-os petoutos y-enchendo de pavor
enxordecia.

Al' o lonx' oubeaban os lobos e de vez en
cando rasgab' as nubes un lostrego.

Faguiá un pouco que n-o rilós deran as doce,
cando s' abriu caladiñamente unha porta d' a
casa d' o tio Liborio e unha soma apareceu
vacilante.

Con paso medroñento arreconchegóu a por-
ta, apoyóu a cabeza n-as paredes, oubíronse
doentes salayos, e despois botou á andar, non
sin mirar antes pr' atrás á cada paso, temendo
qu' a seguiran.

As nubes, rasgand' os seus mantelos, empe-
zaron á derramar xerros d' auga que logo con-
vertiron os camiños en lagorzas y-as lagorzas
en regatos.

Entr' as covas d' os difuntos, cal volvoretas
de fogo, baixaban, rubian, viñan, marchaban e
daban mil xiros caprichosos os fogos fatos, que
os iñorantes labregos creian eran as bruxas.

N-un buraco d' eirexa cantab' a curuxa tris-
turas y-esconsolos aguniando, y-o ferranco d'
a veleta renxendo c' o aire parecia histérica
carcaxada d' as calaveras d' osario.

'O pê d' unha cruz medio derrengada riba d' unha fosa cuberta pol-as ortigas est' a misteriosa enlutada de xinollos xumiando.

De vez en cand' estremécese c' o frio, e deix' escapar doidos salayos que somella que ll' arrincañ a yalma.

—Nai—xumiaba—naiciña adourada que apenas coñocin... veñ' á decirche... que me esperes logo...

Eu ben conservei a pureza que me legaches...

Criada soliña sin mais agarimo qu' o probe d' o meu pai... sin mais quereres qu' as vacas y-os carneiriños... qu' a casiña y-o regato... qu' as froles y-os paxariños... sin mais cobiza qu' ir logo xunt' a tí... a miña yalma estaba tan pura com' as augas d' a fontela... pr' o un dia en maldecida hora, saín d' a casa y-ali... nai... nai, baix' e dill' o meu paicíño... dille que sempre fun a honrada Sila... a frol sin muschar... a fontela sin embulleirar...

Dime que sono... dime que foi mentira... e retorcéndos' as maus, xumiaba c' o delor.

—Mais tí non baixas... tí non dis nada... probe de min... soila, soiliña e deshonrada...

E choraba... choraba... y-as curuxas rian, as bruxas beilaban, a chuvia caia cada vez mais fria, y-aló n-o ceo estoupanban os tronos y-os rayos deslumbraban con fulgores de sangue... e naide, naide viñ' en ausilio d' a probe horfa, d' a disgraciada Sila, qu' est' er' a enlutada misteriosa.

Por fin brillando n-os seus ollos suprema resolucion, levantóuse e camiñou presurosa car' a sua casa.

—Adios, casiña, lle dixo—adios... en tí pa-

sei feliz as horas d' a miña inocencia... baix' o teu tellado arrulóum' a naicíña... adios... adios vaca marela... adios carneiros brancos... adios froles cheiroosas... adios páxaros tenros... adios gasalleiro pai... adios, adios...

E correndo, correndo c' os pelos desgue dellados de penedo en penedo, de lax' en laxa, chegou dond' o rio, facend' un remans' era mais fondo, mirou o ceo, despois a casa donde dormia o paiciño, e mostrand' os puños ó castelo, lanzouse n-a corrente d' o desbordado rio, ó mesmo tempo qu' un rayo desfaguia o ceo y-un trono abouxab' o mundo!...

V

'O outro día levantous' o tio Liborio y-asomous' á ventana que da sobr' o rio. Levou as maus ós ollos e riuse... volveu á mirar, e volveus' á rir. «Seica sono», dixo... Ay! non soñaba, non, o probe vello; o que viu er' o corpo d' a sua Sila que fluctuaba n-o rio baix' a ventana...

Estonces o vello, louco, rind' á carcaxadas, rubius' á ventana e rindo, sempre rindo, botouse sobr' a filla y-os dous desapareceron n-a corriente.

Desd' enton o pobo deull' o nome d' o «Puzo d' a Sila» ó siteo onde ésta s' afogou e ainda os nosos abós se persiñaban ó pasar por veira d' il en memoria d' a probe e fermosa nena.

Hoxe tan soilo s' escoita o rumor d' o vento n-os ameneiros y-o susurro d' auga entr' espadana...

O Pazo d' o Inferno

I

Era noite, o vento roncaba entr' os petoutos,
os lostregos raxaban o ceo en mil anacos, se-
mellando regueiros de sangue entre farrapos
negros, y-os tronos estrondando parecia qu'
eran os sangrentos regos, qu' esbaraban de
penedo en penedo e de laxa en laxa.

Aló ó lonxe ouzábanse n-a serra oubear os
famentos lobos, e d' o agro saían volvoretas de
fogo, ant' as cales a xente se persinaba con
espanto.

Deron as nove; as campás d' o convento to-
caron lúgub्रemente, apagárons' as luces, pe-
chárons' as portas, e pouco dempois n-a vila
d' Ourense, non s' oubía mais ruido qu' o d' a
chuvia, interrumpido de vez en cando pol-o
brando y-agarimoso falar d' os noivos que s'
arrulan cal pombiñas.

N-o castelo de Castel-Ramiro todo era silencio. Faguía pouco qu' as enfurruxadas cadeas renixeran erguend' o ponte levadizo, e qu' as altas porternas se pecharon queixosamente.

Todol-os seus habitantes estaban retirados, non send' os vixias que n-as altas torres, apreguidos c' o frio e trembeleando c' o medo, estaban enguruñados n-un rincón.

Os lostregos seguian lumeando c' os seus tividos fulgores y-os tronos estrondaban mais e mais, misturand' o seu bruar c' o d' os desbordados ríos.

Os cortinaxes d' o leito de D. Alonso acabáronse de correr, y-arregrando as cabeceiras dispúñas á durmir, cando sonou un trono horrendo que fixo retembrar o castelo n-os seos cimentos, ó mesmo tempo que un rayo raxando en mil anacos a ventana, deixaba penetrar raxa de vento que cal touro, entróu apagand' a lus e derribando muebres.

Despois todo quedou en silencio. Pol-a esnaquizada ventana comenzaron á entrar longas anguias de fogo que brincando e retorcéndose corrian pol-o leito y-as paredes, y-enxordecendo c' os seus berros entróu bandada de corvos e noiténbregas curuxas.

Louco de terror, D. Alonso quixo berrar e pegóuselle a lingoa á boca; quixo fuxir, y-os pes parece llos cravaran ó chau. Tolo, c' os pelos de punta e rétorcend' as maus de delor e desesperacion, levantou os ollos ó ceo pra pedir socorro, pero retrocedeu d' espanto. Soou unha carcaxada, unha d' esas carcaxadas nerviosas, mezcla de delor y-angustia, desesperacion e loucura, venganza e queixas. N-o medio d' a ventana apareceu fantásteca figura.

Er' un vello, velliño, que vertendo vagoas de sangue, reia, reia sin parar.

N-os seus brazos, cuberto con branco pano, tragüia un bulto, pingallando auga, e tras d' él longa ringuileira de bruxas e de trasgos co-as costelas d' os difuntos alumeeaban tristemente, en tanto qu' os tronos retumbaban mais e mais.

—¿Conécesme?—dixoll' á D. Alonso con voz en que s' adivinaba un mundo de reproches.

—Tio Liborio!....—murmurou D. Alonso queixosamente.

—Si... tio Liborio... o tio Liborio qu' era un probe... El non tiña nada e tí eras rico... él traballaba dia e noite pra manter o seu señor e tí... tí, ladron... viñéchesll' á roubar o úneco que tiña... sua riqueza, sua honra, seu consolo... a miña Sila, a miña Siliña... Ela era o espello onde me miraba... a fontela onde bebia a vida... a frol que me daba cheiros... e tí... tí, ladron de honras... rompichel' o espello, cegaches a fontela e muschaches a cheirosa frol... ¡Maldito, maldito seas!...

E chorando reia, reia apreixand' os dentes nerviosamente.

Y-as curuxas chirraban, as bruxas colléndose pol-as maus corrian ó redor de D. Alonso berrando: «Maldito, maldito», y-os rayos lumeaban con roxizos resprandores.

—Miña Sila... meu amor, miña yalma—seguía dicindo—El' er' o cristal de pureza que m' alentaba n-os traballos... o limpo ceo que me dab' espranzas pr' os meus dôres... E tí... tí, marrau... emporcaches o cristal e nubrach' o ceo con loito e sangue.

¡Miña Sila! eiqui a teño...—decia corrend' o pano branco y-estreitando contr' o seu peito á

probe Sila, qu' er' o bulto qu' ali levaba—Ei-qui a teño... aquelas mapolas d' os seus beizos volvéron's azuceas y-os seus ollos xa non lumen... Aquela créncha dourad' onde os reisíñores se pousaban crénd' eran espigas de rubeo millo, colga lacia y-enmarañada cal fiañas...

Chorade, chorade vaquiñas marelás, carneirños brancos... que cosa Basila xa mais non virá á darvos de comer...—decía o tio Liborio olvidándose por un momento d' o seu ouxeto.— Fuxinde peixes d' o Barbaña, que xa non ir' a Sila batuxar n-a yauga... Adios Siliña, adios...

Y-alá lonx' o eco repetía «Adios... adios», y-as bruxas y-os corvos, y-os lostregos y-as curuxas todos berrabán adios... adios.

Despois o tio Liborio adiantó douis pasos e mirand' á D. Alonso, dixolle:

—Vas morrer: a tua hora x' é chegada.

—Perdon—xumióu D. Alonso.

—¡Perdon!... ¡cremencia!... ¿e tivéchela ti d' os doores d' este vello e d' a inocencia d' esta nena?... ¡Perdon!... non hay perdon; vas á morrer afogado como morreu ela; pr' o mais embaixo de dond' ela s' afogóu, pra qu' as augas que pasen por enriba che recorden o teu crime.

II

Soaron os tronos, estrondando de tal maneira que somellaba qu' o mund' esboirab' en mil anacos, y-os lostregos socedianse con rapidez asombrosa figurando que s' incendiaba o ceo, os adoecidos lobos ouseaban, muxian n-as cortes os touros y-as cobras subiaban.

As voadoras bruxas colleron á D. Alonso e

botárono pol-o aire, seguindo tras d' il con abouxadoras voces.

O castelo retumbóu n-as suas paredes e dand' un estalo fundiu en mil miaxas.

D. Alonso caia, caia e nunca chegaba. O seu lado ib' o tio Liborio y-a coitada Sila e pouc' á pouco viñanxe xuntando chorosas mulleres que aceneándoll' á D. Alonso non paraban de berrar: «Maldito, maldito», eran outras víctimas d' a sua luxuria.

Por fin n-o medio d' o rio, entr' un volcan de fogo y-entre indescriutible Babel de brasfemas e maldiciós saiu o demo cheo d' alegria á recoller á D. Alonso.

As bruxas berraban de contento, os lostregos ô son d' os tronos beilaban riba d' as nubes y-os enormes móstruos mezcrados co-as anguias de fogo brincaban entr' os ameneiros que sacudian tamen o seu ramaxe pra demostrar o seu contento.

Os verdes carballos y-as retortas cepas convirtírons' en xigantescos lagartos y-empozoñadas salamántegas, que berraban, xemían, iban e viñan en mil distintas direuciós, e d' as tumbas saian agumiantes queixas qu' arripiaban ós asombrados veciños.

X' as maus d' o demo iban tocar á D. Alonso cand' a pobre Sila levantand' os ollos cheos de vagoas ô ceo, dixo: «Señor... Señor eu perdónolle, perdonaille vos...»

Estante rasgándos' as nubes saiu un fermoso ánxei que resprandecente de fermosura e luz, púxose diante de D. Alonso.

Er' o *Arrepentimento*.

C' os seus ollos azues mirou temeramente á D. Alonso e colleouno pol-a mau.

D. Alonso baixand' a cabeza deixábas' ir, cand' o demo, rabeoso de ver que lle levaban a sua presa, ruxindo co-a cólera botous' ó ánxei pra loitar co-él.

Todo quedou en silenzo, seguiu a loita e cand' o ánxei iba vencend' ó demo y-os infernos bruaban d' impotencia, ven a Soberbia agachada e facéndoll' a tramp' o ánxei tirou co-él.

Xemu a terra, abrius' o ceo gomitando rayos, batérons' os petoutos us c' os outros y-entre lavaredas de xofre desapareceu D. Alonso e tras d' il bruxas, demos e lagartos, en tanto qu' o probiño ánxei marchou pr' o ceo, choso cal ferida pomba...

III

O outro dia os asustados labregos perguntabanxse unhos os outros o qu' aquela noite pasara.

D' o castelo soilo había un mownton de ruinas e d' o medio d' o rio erguiase unha colunia de negro fume.

O pobo deull' á tal siteo o nomé d' o *Puzo d' o Inferno*.

Despois puxeron ese rústeco cruceiro qu' indo pr' o *Polvorin* está ainda entr' o puzo d' a Sila y-o d' o Inferno, e cando n-as tardiñas de vran, doces e sereas andan os rapaciños que se van á bañar en porranchiño ó pe d' o cruceiro, non falta vella que diga y-asegure que por mais qu' outra cousa pareza, son anxeliños que mand' a Sila pra pedir por D. Alonso.

O can de San Roque

I

D. Xan d' a Coba e Gomez, autor de coarent' obras literareas, o coñocid' e moi lembrad' esquirtor d' a cibdá d' Ourense ten entr' outras moitas habilidás a de ser escultor.

Asina fai un Santo Cristo de barro qu' unha Purísima de carballo.

Como todol-ós xéneos ten unha chea de cobizosos, pol-o cal non debe causar estrania ó ouzar que marmulen de si o seus santos son así ou andando y-hasta ver algun mais estrevido que non arrepare en xurar que son mais mal feitos qu' os versos de Lois de Maside ou de Pinal d' o Carballiño, qu' entre nos sea dito, son piores qu' on dór de barriga.

Anque n-o mundo tod' é posibel, quen da creto ó que di a xente.

A D. Xan dásell' unha figa todo canto marmulean, y-a proba d' a sua validencia é que non ten maus pra dar feit' os encargos que lle choven de cote d' as aldeas.

Pro de todos eles o que lle deu mais nombradia foi o San Roque que ll' encargaron os veciños de Cudeiro.

Ind' hoxe cando lle mentan o conto se ri con certa sorna anque xurando, eso si, qu' a culpa tivérona eles, ¿quen lles mandou lembrarse cando non había tempo pra faguer as cousas como Dios manda? El x' os adivirtira dinantes.

II

O conto foi o siguiente: Encargáronll' un San Roque co-a obligacion de telo feito n-un térmeno fixo.

Era pouc' o tempo, mais D. Xan puxo maus á obra, y-o dia siñalado entregóu o santo, feito e direito, por mais qu' inda levab' a pintura fresca.

Carto riba carto, pagáronll' o importe y-él quedou contento d' os parroquianos y-os parroquianos d' il.

Saliu o santo n-a percision e despois foi posto n-o altar mayor causando a admiracion d' os labercos.

Asina pasaron as cousas cand' ós tres ou catro días escomenzaron á notar os veciños qu' o can de San Roque debecia.

O crego non sabendo darrle xeit' ó socedido maxinou qu' er' un milagre c' o cal noso Señor queria votarlle ós feigreses n-a car' a pouca limosna que lle dan á eirexa c' o cal choveron n-aqueles días limosnas, por todolos choveron.

En tratando d' encher o papo sempre foron os cregos páxaros de conta.

Con todo y-apesar d' as limosnas o can de-

becia á todo debecer e púñase mais fraco que se puxo Alfredo Brañas con tanto rexionalismo e tanto ripio.

A xent' estab' asustada, y-o mesmo cregó, á pesar de qu' estaba como todos iles curado d' espanto, comenzab' á preocupal' o choyo y-asina andaban as cousas, cand' o milagre que por tal se tiña chegou ós oídos d' o señor Bispo, o cal ordeóu qu' á toda presa lle levasen o santo á sua presencia pra ver pol-ós seus ollos a verdá d' o caso.

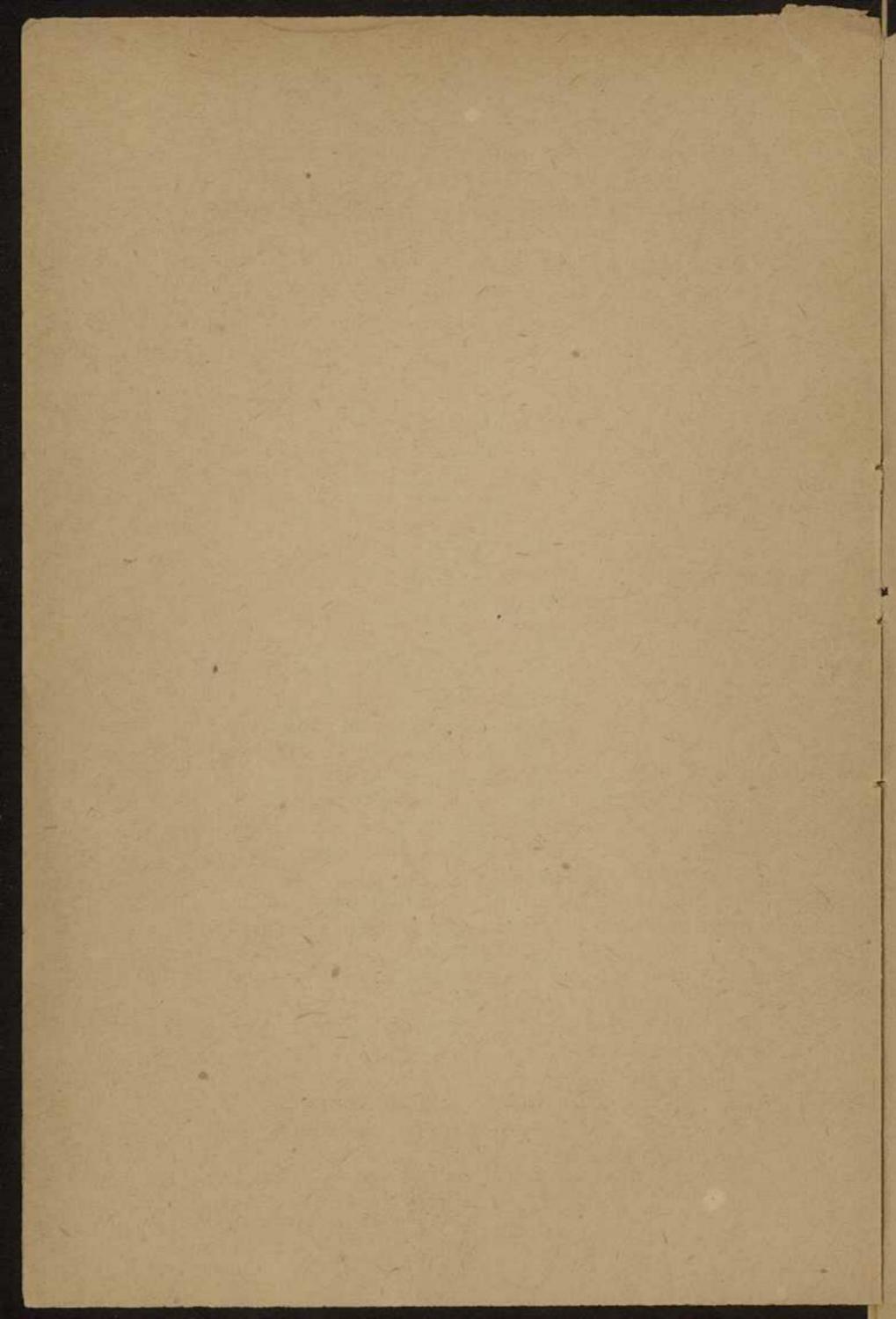
En secuencia meteron o santo n-un gueipo e con tod' o coidado posibel leváronll' á sua ilustrísima.

Miróuno éste por todal' as veiras e non crendo que Dios s' entretivese en tales parvadas e moito menos c' un santo tan carrancudo, tivo recefia de qu' ali debia d' haber algunha mangancha, e mandou chamar o seu autor.

C' o gaban encheito de grasa y-a sua cara de san cristán xubilado presentouse D. Xan dispost' á contestar á todo canto lle perguntaran, por supuesto mentras lle conviñese.

Xurar, xuraba que non se procataba porqu' o can debecía, pro tant' e tant' o apretou o señor Bispo qu' ó fin tivo que botar for' o que tiña dentr' e pux' ó descuberto tod' o negocio, faguendo qu' a sua ilustrísima, o mesmo qu' os demais qu' ali estaban, tiveran qu' apretar co-as duas maus os cadris pra non irse correndo pr' outro mundo á forza de tanto rir.

A causa non era pra menos. Como lle deran tan pouco tempo pra faguer o santo, fixer' o can de nabo e xa se sabe que cand' éste se seca, debece de todo y-engurüñase...

Frol muscha

Er' a frol mais fermosa d' o xardin; pregábase coquetao à bico d' os paxariños, bambeábase fantaseosa à paso d' a bris y-entreabria a branca corol à primeiro rayo d' o Sol.

N-as noites de luar er' a preferida pol-as ramilyñas d' aLua, que tolas d' alegria c' o recendente cheiro d' a fermosa frol, brincaban trouleantes entr' os seus pétalos.

Pro apesar de sere tan fermosa que sobre-saia por riba de todal-as demais froles, sempr' estava triste e melancóneca e mais d' unha vez sacudiuñ a bris enrabexad' e ceosa por oubir sospitar sin saber por quen.

¡Probe frol! estaba namorada, ela misma llo contou á unha volvoreta amiga sua.

Sí, estaba namorada d' unha nena que todal-as mañás viñ à paseyar pol-o xardin.

Er' a nena Elvira, a nena de cabelos de sol y-ollos de ceo.

¡Que olladas lle botaba cando pasaba diante d' ela!

Entón borreante foncha movía as follas pra lle chamar a atención, espallab' os mais recedentes cheiros pra obsequiala e cuaseinente se sentia maschar de pena ó vela marchar.

Por fin un dia creu estremecerse de pracer ó ver a fermosa nena pararse diante d' ela e trembaleón emocionada ó sentir baix' o seu caliz unhos dedos de nacre qu' apreixaban cariñosos.

N-o medio d' a sua dicha sintiu o dôr que lle producia o ser separada d' o tall' onde se criara, pro aquel deixó d' amargura que sempre se siente ó abandoar o sitio ond' un nace, pronto foi esquecid' ó sentirse bicar por doux roxos beizos que somellaban os mais fermosos carabeles d' o xardin.

¡Como se borreaba fantaseosa riba d' o peito d' a nena de cabelos roxos!

Ali n-aquil siteo sentía os latexos d' o curazon d' a sua dona y-oubia a sua fala que lle somellab' o gorxear d' os rousiñoles que tantas veces oubira n-as noites de luar.

Si, a nena falaba c' un garrido mozo y-a probe frol axitábase treñante d' o qu' oubia.

—Amote—decia il—nena d' o roxo pelo, teus ollos son o ceo que me da espranza, ten alent' é a bris que me da vida—e pasándoll' un brazo pol-a cintura trafaba d' apreixala contra si en tanto qu' ela casi nin forza tiña pra rechazalo.

—Déixame, déixame —decia con voz debre, moy debre—déixame mozo d' os ollos negros que me queimás co-eles, eu tamen t' amo, pro déixame que ven a noit' e teño medo...

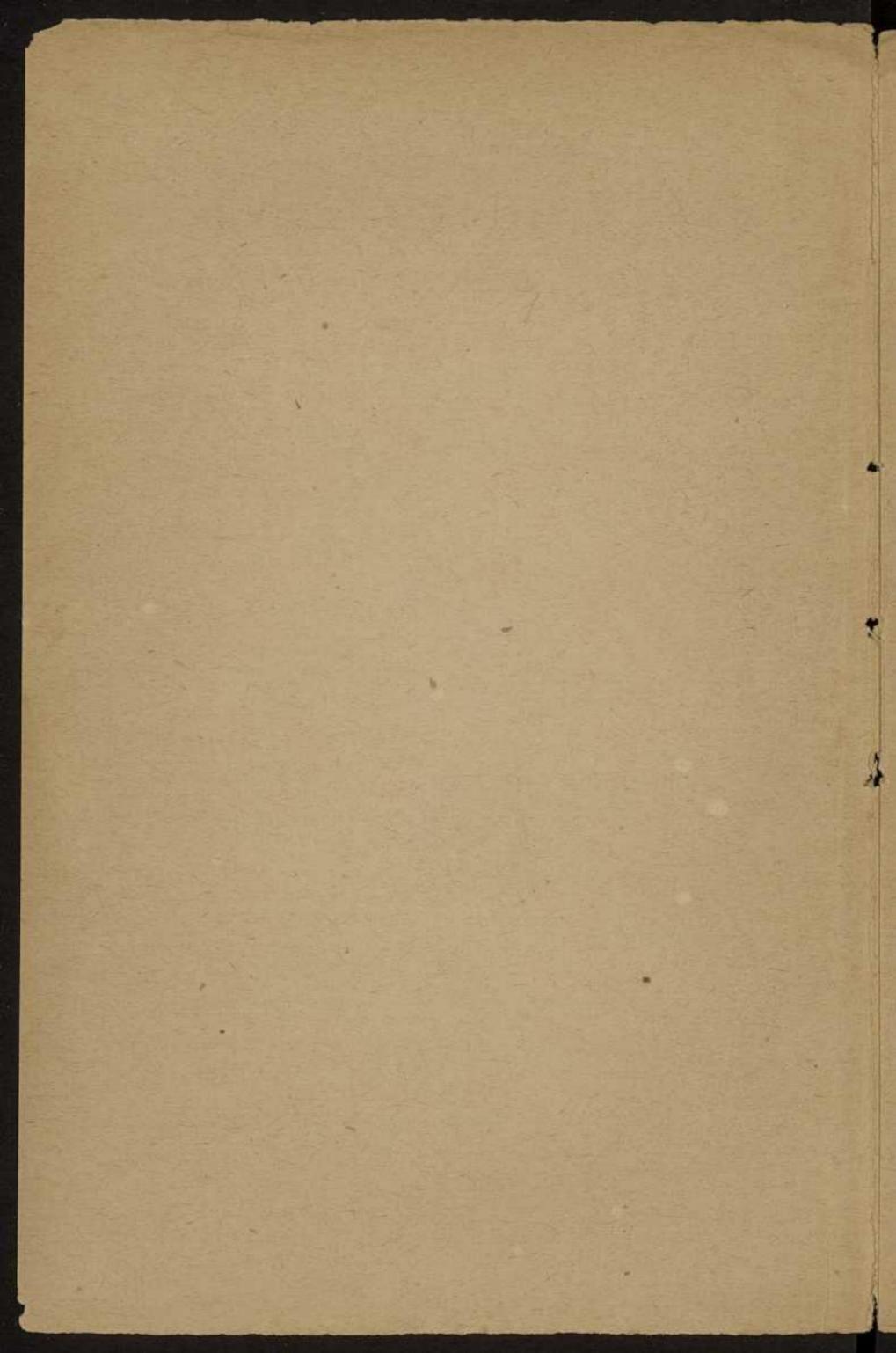
Pro il sin faguer caso apreixaba contra si e
latexante xuntou seus beizos de fogo c' os da
fermosa nena e soou un bico, ardente, amoroso,
prongado.

A probe frol sintius' apreixada, apreixada,
dobráronsell' as follas, rompéusell' o cáliz, pro
tivo antes de morrer o consolo d' ouzar à nena
que tanto quixo, que decia ô ver as brancas
follas n-o chan, con voz entre risoña e doida:

—¡Croel, desfollaches a mais ferrosa frol
que tiven!...

1890.

i Fillo!...

I

No, hoxe non pasa asina... eu lle direi cantas son duas e tres... non faltaba mais senon que namentres ese preguizeiro anda de riola esté sua nai agardando por il... vaya, vaya... no, pois eu pol-o mala, acórdome ben...

Mire, esté caladiña, tia Rosa, e non volva por quen non-o merés... ¿il ten xeit' o que socede? non-o ten, non señora estar feita unha escrava, de cote dia e noite pra traguelo á il de señorit' e darll' unha carreira e decir que nin por esas... pois xa sabrá hoxe quen é sua nai...

¿Qué me deite? ¿qué xa vendrá?... canté, eso é o qu' il quixera pra vir ás tantas d' a noite... heino d' esperar pra chamarlle cantas hay... y-ademais pensa vosté qu' eu podría dormir sin pechar ollo... quen sab' o que lle pode pa-

sar... gandaineiro, saber que non acoubo mentras non está n-a casa y-él por ehi metid' ó mellor n-unha casa de papaxilgaros... no, cada vez qu' o penso reférvem' a sangue... si señora, sí, canto mais queremos os fillos é pior... pero hoxe vai saber quen son eu... déixeo vir que ll' ei lér a cartilla... esta vida non ten xeito... ou s' arripinte, ou que se vaya... si señora, que se vaya... eu pra nad' o perciso... xa verá despois si todas esas churrianas que lle chupan os cartos, lle dan o que ten n-a casa.

¿Arretirase, tia Rosa?... vágase, sí, que x' é hora... moitas graceas pol-a compañía... ¿qué teña pacencia? xa tendrei, xa que, como dix' o outro, á mal ano boa cara, vaya, boas noites, descansar...

II

Dios mio, xa pasaron duas horas y-él sin vire... van tocar á y-alba... si tería algo... pro qu' había de ter, o qu' é que non se lembra d' a sua nai pra nada... estou morta de sono... vóume deitar... pro non, non quero, qu' agora pé-tam' estar á pe pra lle decir catro verdades... vaya, seica está ahí... andan n-o tarabelo d' a porta... xa ruben as escaleiras... paráronse...; entran n-o coarto d' o lado... non é il... é o marido d' a Pepa, outro que ven baila...

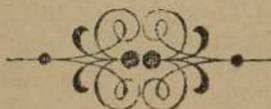
Xa amanece, sinto pasos n-a calle, vou ver quen é... ¿quén ha ser? o callambrú d' o sobriño d' o crego... Ei... Xan... ¿viches por ahí ó meu fillo?... ¿qué dis?... ¿qu' estaba saindo d' a taberna d' a Vitoriana?... bueno... gracias... adios...

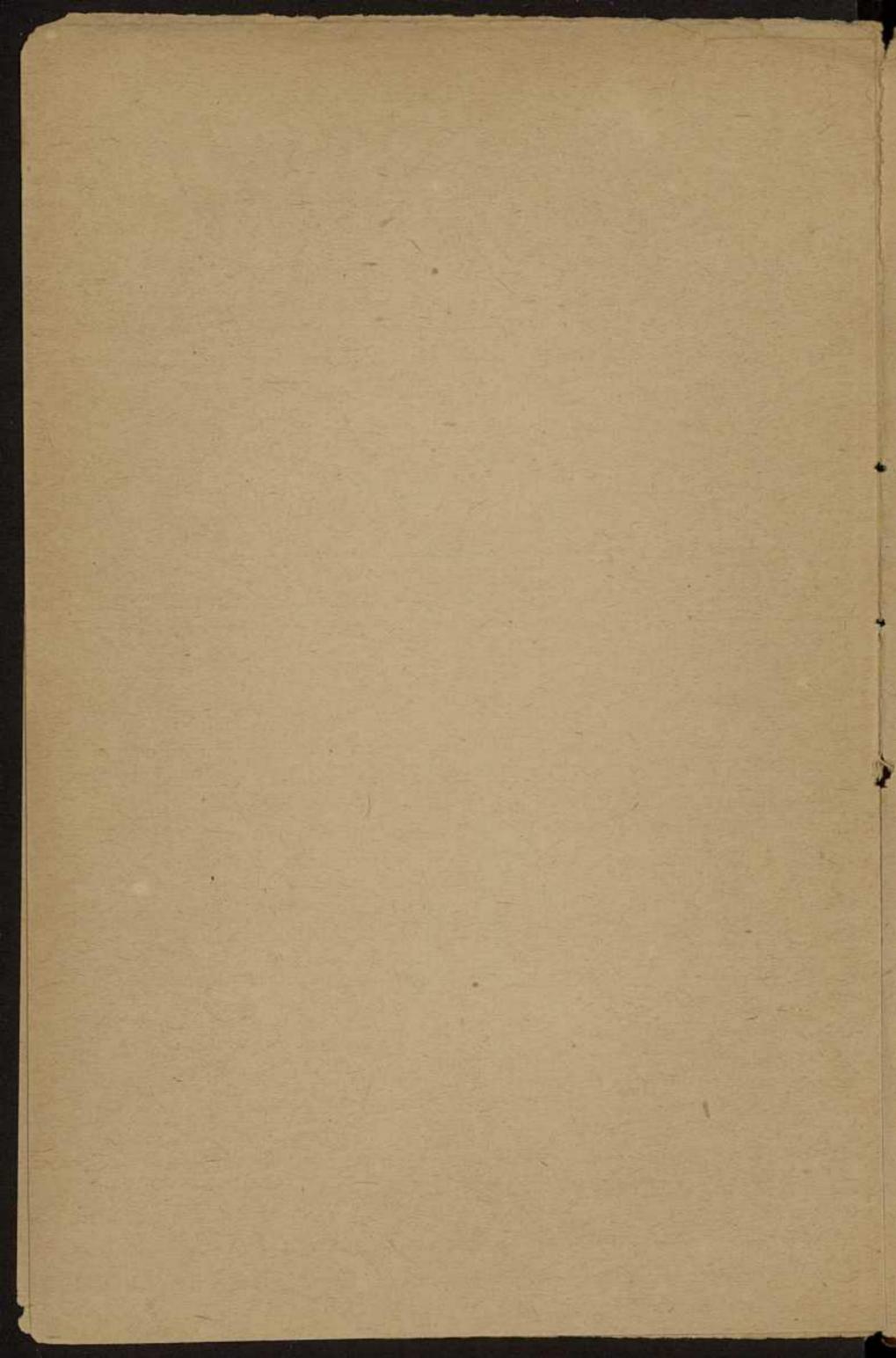
Non-o dicía... é sabido... cada vez qu' o

penso danme ganas de lle retorcer o pescozo o mesmo que on pito...

Volven andar n-a portá... agóra non m' engan' é il, xa rube... deix' o entrar... voulle chamar cantas hai... Y-a tia Marica ergueuse, e direita, c' o entrecexo engurrado e fixo mirando pr' a porta, esperando qu' entrase, púxos' á discurrir a nomeada pior, o'aldraxe mais atroz, o alcume mais baixo. Por fin entróu... borracho, bambeándose pr' os lados, co-a roupa toda emporcada, e ainda tempo non tivera cuase d' entrar cando x'a tia Marica lle botar' as maus ó pescozo... y-acultando a cabeza n-o peito d' il marmuróu, medio afogada pol-as vágoas: «;Filho... meu filho!...

1889.

A Cruz d' o Piñeiral

A SEGUNDO GARCIA D' A RIVA

I

Acórdaste Segundo d' aquellas tardes arrouadoras de Mayo, en que collidos d' o brazo ibamos pol-os acultos sendeiros d' as campias de Santiago, ti á roubarll' os seus máxicos còres y-os seus lindos paisaxes, pra logo c' o teu pincel d' artista trasladar ós teus ispirados lenzos, y-eu á escudriñal' os currunchos y-as ruinas festoadas de xaramago y-edras en busca de lendas e tradiciós?

E como non t' has de lembrar si n-elas^o passaron as horas mais felices d' a nosa vida.

Soilos, respirand' a cheirante bris, que lle roub' os perfumes ás froles d' a veiga e d' os vals, xa rubindo pol-os altos piricoutos, dende cuya cima contemprábamos a Atenas gallega, a monumental Compostela co-as suas artísticas torres perdéndos' aló n-o ceo, xa correxando

pol-as sombrizas carballeiras ou contemprando impresionados a salvaxe poesía d' a medroñenta Selva-negra, ou xa ás orelas d' o barullante Sar, baix' aquelas bóvedas de loureiros, sanguíños e ameneiros qu' entretexen á porfia madreselvas e correolas, descansando n-o verde céspede, ond' en agradabre confusión rebuldan violas e margaridas, namentres que pol-as bambeantes frondas contemprábamos anaquiños de ceo, dourados por un sol poñente, e viamos centos d' alegres paxariños brincar de poula en poula, ó tempo que d' a sua gorxa saían armónicos trinos.

¿Cómo non lembrarnos, como non, d' aquellas tardes de dichas e feitizos, en que a nosa imaxinación voaba por un ceo de risoñas espranzas e douradas illusións?

Pois ben, unha d' elas en que cansados d' a larga camiñata sentámonos baixo aquel trist' e misterioso piñeiral, onde solo nos viñ' á interrumpir o vento que zoaba entr' os piñeiro, ou os asubios d' o tren qu' enfrente de nós cruzaba pol-a enfurruxada via, quedaches impresionad' ó contemprar unha derrengada cruz de pau, que medio cuberta pol-as edras y-as silveiras s' alzaba xunt' un balado.

O vel' ali sola, n-aquel apartado curruncho, á veira d' aquel sacreto piñeiral, a tua imaxinacion d' artista créu ver n-ela unha historia de delor.

Non t' enganaches.

Entón nada poiden contestar ás tuas preguntas, pro hoxe voucho contar tal e com' á min m' o contaron.

II

Frolinda er' a rapaza mais fermosa qu' as orelas d' o Sar viran.

Alta e garrida, cando andaba somellab' o xunco bambeado pol-as augas d' a fontela: branca, tan branca qu' a neve ó vela derretiase co-a en vexa, e c' unhos beizos tan roxos que pouco pr' a comparanza foran os roxos caraveles.

Pr' o que chamaba mais a atencion eran aqueles ollos azues, grandes, fermosos, que tiñan unha expresion tan lánguid' e esmaida que era imposibel o vela e non amala.

Xacinto er' o tipo mais aposto, moreo, c' us beizos de sangue, cubertos apeas por lixeiro bozo, c' unhos ollos negros n-os cales se vian refreoxos que faguián adiviñar un mundo de pasiós, pro dotado d' unha alma de poeta, gustáball' a soedá y-o misterio que ofrecen as campias.

Aquel piñeiral er' o seu favorito porque nunc' atopaba n-él á naide y-ali iba todal-as tardes, por eso grande foi a sua sorpresa cando n-unha d' elas s' atopou ali con Frolinda que andab' apañando un feixe d' agullas d' os piñeiros e que ó velo ergueuse ruborizada.

¿Qué pasóu n-a yalma d' os dous? Naide o poidería espícar; non se falaron, e sin embargo ó marcharse n-a mirada que se dirixiron deixábase adiviñar que ningun d' eles faltaria ó outro dia n-o mesmo sitio.

Así pasóu, e tras unha tarde veu outra, y-anque ambos pro seu interior faguián xuramento de non volver, volvian, e pronto entr' eles se estableceron intemas relaciós.

III

Er' un apardecer: o sol fuxindo tras d' as lexanas lomas tinguía os campos d' ese côr rousado e lánguedo propeo d' os crepusculos vespertinos. 'O lonxe oubiáns' as esquilas d' as ermidas y-o rousear d' os carros.

A bris saturada de recendentes cheiros envolvía c' unha atmósfera enervante e xuguetona e contáball' ás froles mil secretos.

N-o escuro piñeiral, y-arrimados contr' o valado están Frolind' e Xacinto.

Están tan xuntos qu' ouzar podría un os latexos d' o curazon d' outro.

De vez en cando Frolinda colle co-as duas maus a cara de Xacinto e bicao, bicao, n-os beizos, n-os ollos, n-as meixelas cal si quixese comelo.

Despois apártase d' il cal si fuxir quixerá, pr' o volve como si forza sacret' a retives' ali, e volv' apreixalo con fresci e con tanta forza que cuasemente o afoga, e xunta, xunta con loucura aqueles beizos de rosá contr' os d' il de tal maneira qu' os seus alientos confúndense y-os beicos d' o un alcontran eco n-a entreaberta boca d' outro.

—Amote, ámote con toleria—decía ela con voz apagada pol-as vágoas—ámote y-aborrézote, porque ti vas á ser a causa d' a miña perdipción.

—Non digas eso, porque ti eres a úneca muller á quen adouro—decía Xacinto ó mesmo tempo qu' o seu corpo d' adoescente s' estremecía nervioso e frebil, e qu' a ilusion lle forzaba un mundo de deleites hasta enton pra il desconocidos e pol-o tanto mais ansiados.

— Pois ben, fuxe de min si é certo que me amas, porqu' eu non podería resistir por mais tempo e ti non quererás a miña deshonra.

— Fuxir, fuxir de ti querer d' os meus quereres, é imposible, porque lonxe de ti morro de pena—y-ardoroso apreixábas' á ela y-o seu corpo cengüia con forza.

Ela queriase apartar pro non podia; aqueles ollos negros queimábana e Xacinto achegaba a sua morena cara á de Frolinda, y-envolvía c' o seu alento, que s' escapaba d' os tremantes beizos, n-unha atmósfera de molicie ó mesmo tempo qu' unha mau indiscreta e tentadora facialle arripiar o corpo...

Non foi milagre, debre e namorada ela; febritante, virxen e pol-o tanto cheo de deseos il; tentador o siteo, propea a ocasion, todo foi cómprice, y-o qu' había de pasar, pasou.....

IV

E unha noite d' inverno fria e chuviosa. Por unha congostra rube pouc' á pouco cuase arrastrándose, unha muller esfarrapada, sostendo n-os brazos un meniño apenas envolto n-unhos farrapos.

De vez en cand' atoupeña y-estonces pódese oubir que con debre y-apagada voz marmulla: —Señor... Señor, pouco falta... deixádeme chegar:—e dempois camiña vacilante, cal s' aquit corpo, dobregado pol-a fam' e pol-a miseria, non poídese sosteñerse.

A chuvia sigue caindo maina, maina, e parés que ll' entr' hast' a cana d' os hosos e qu' a fai arripiar toda.

Cada vez se sinte desfallecer mais, pro parés
c' un desejo oculto a fai andar.

Por fin chegou ó borde d' o piñeiral, pro
non poido dar un paso mais e caiu de xinollos.

Estonces ergueu a vist' ó ceo cal si pidise
compasion e duas vágooas silenciosas saíron
d' os seus ollos, d' aquiles ollos azues, grandes,
fermosos, que se destacaban n-aquela cara co-
mida pol-a miseria y-o delor.

Despois desenvolveu o meniño cal si fosse
n-él á buscar consolo, pro un berro aguniante
se ll' escapou d' o peito, jo infeliz estaba morto!
morrera de fam' e consuncion, cal morr' a luz
á que lle falta pavesa.

—Ouh meu Dios, meu Dios, soilo esto me
faltaba—murmurou a infeliz—e faguendo un es-
forzo soberano fois' arrastrand' arrastrand' hasta
chegar ó pé d' o valado.

—Gracias, Señor, gracias, por fin pudo mo-
rrer onde quería.

Xacinto... meu Xacinto... canto t' amei...
ti abandoácheme por outra, pro eu ámote sem-
pre... eiquí... eiquí foi onde te coñocin, onde
che entreguei a miña honra... y-eiquí veño á
morrer, c' o fruto d' os nosos amores... Xacinto...
meu Xa... cin... to...—e c' o nenó aprei-
xado contr' o peito quedouse morta.

'O outro dia cand' os labregos pasaron pr' o
traballo, quedáronse pasmados ó atopar ali
aqueila muller y-aquil meniño mortos.

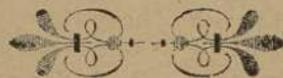
Non sabian quen eran, pr' ó mirar pr' aquiles
ollos azues qu' a morte deixar' abertos, un
recordo asaltou a sua mente.

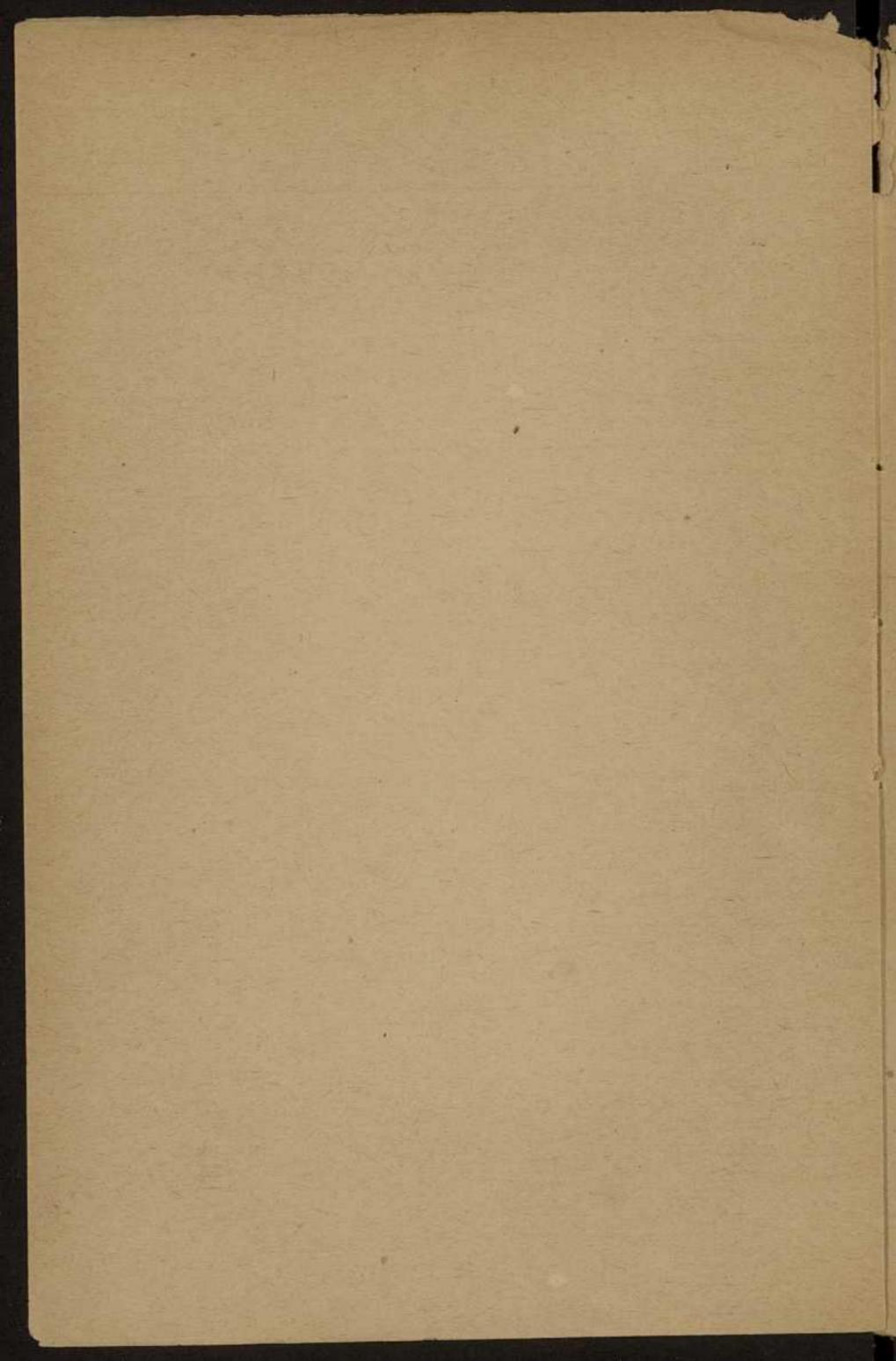
—Frolind' é a Frolinda, que desaparecera
sin saber pra onde fora—y-os coitados sentiron
asomar as vágooas ó contemprar á que fora sua

veciña, a mais fermeza de todas, a que namoraba co-aqueles ollos azues, grandes, fermosos, que agora empañados pol-a morte parés que os miraban con tristura.

Mais tard' ergueron esa cruz que chaminou a atencion, y-ô ver esas froles azuadas qu' en gran número brotan ó seu pé, non falta vello qu' asegure que son os ollos d' a infeliz Frolinda.

Ahi tés a historeia que tiña a derrengada cruz. - ¿Ti non-a sabías? Pois non outra cousa nos dician os piñeiros c' os seus queixumes trist' e melancónecos aquela tarde que descansamos baix' a suas sombras.

¡Billote!...

I

C' os pès descalzos, sin chapeu n-a cabeza,
e sin mais roupa qu' unha camisa merdenta e
sin botós y-os pantalós con tanta porta que
cuase quedaba o fecho ó aire e sin cuase me-
dea perna d' un lado y-outro tanto d' a outra;
baixaba pol-a rua d' as Hortas un rapazote de
catorce á quinze anos berrand' á non poder
mais aquela tan coñocida cantiga de

Leváchel' os azoutes
leváchel' os n-o... etc.

e tan entretido iba que non arreparóu n-unha
meniña asina sobre pouco mais ou menos d' a
sua edá e d' o seu hábeto, que saindo d' un
portal foj n-os palpejos d' os pès tras d' il e

tapándolle por tras os ollos berróulle desfigurand' a voz—¿quen son, quen son?...

—Ei... Bastiana...

—A mesma—dixo ésta rindo e largand' as maus—estab' agardand' á ver si viñas; ¿á dónde vas?

—Os grilos.

—Vamos lá—y-os dous collidos pol-a mau baixaron ó estróupela, estróupela pol-a congostra que vai dar ás casas d' o Espiño.

Iban coma cabritos brincando d' un lado pr' outro, xa collendo madreselva d' os valados, remexendo n-as silveiras á esculcas de niños, emporcándos' a cara c' o verdin d' os coucelos, ou acantazándose un ó outro.

—O chegar ó rio d' os Sapos, Bastiana paséu endiant' o pontigo per' il quedouse prantificado n-o medio e medio mirando pr' as lavandeiras e berrándolle c' o estirvillo con qu' os graxos de Santiago fan reloucar ás mulleres cand' está xunto un fato d' elas: —Todas son... todas son... y-ô mesmo tempo tiráballe croyos preto d' elas.

—Mirai o graceoso, como s' advirte,—dixo unha.

—Todas son... todas son...

—Divirtete, meu nenó, divirtete, que ch' hei de mercar unha nécora...

—A nécora téñoa eu pra vós...

—Ei... malpocado, ¿e ti qu' has ter?... Vaite criar primeiro... ¡formiga!...

—Olla, canté...—e pond' a mau n-a orella botóulles unha copra:

«Dis nena que non me queres
porque son home pequeno,
chámam' os bois por endiante
e verás s' entran ó rego».

—¿Ti vaste d' ahí, fame negra? —berraron
enrabexadas.

—Todas son... todas son... —e botou á correr pol-a congostra enriba, n-a cume d' a cal estaba Bastiana axexando por detrás d' un carballo e qu' ó vel' á il, puxo unha mau n-a boca pra que non figuese ruido.

—¿Qué miras? —perguntou chegando agusado.

—Ólla, un estudiante y-unha custureira...

—¡Que condanidos! com' andan ós borcaillós... ei... señorito... que se luxa...

—Fuxe que nos viro.

E corre que te corre metéronse entr' os pinabeteis.

II

O sol queimaba qu' era un milagre, deitábanse as margaridas medio muschas, e soíl' os amarelos toxos parés que s' emborrachaban n-aquela bris de fogo que cuase non deixaba respirar.

Bastiana y-o raparigo corrían d' eiqui pr' ali, xa pitiscando póutegas ou collendo ramallos de manzanilla, xa furgando n-os buracos d' os grillos, ríndose si lles saia grila ou fuxindo s' era d' os brancos, carniceiros, e todo esto c' un gargular arxentino barulleiro que non lles deixab' acoubar a lingoa, cal si foran doux paxaros que tiveran retesia á quen facelo millor e cantar mais.

—Xa topei... xa topei o buraco d' o que canta —dix' él y-afincallando de xinollos escomenzou á furgar co-a palla.

Bastiana parada diante d' il miraba cureosa.

Primeiro foron saindo unhos corniños negros, despois a cabeza d' o grilo e cando xa éste iba botar fora de todo, Bastiana non se poido deter e berróu:—Princepe...

—Corno—dix' él ó ver qu' o grilo se lle metera outra vez drento—demo d' alarbio que sempr' has d' estar diante.

Boeno, non t' anoxes—e medio enrabexada meteuse n-un grupo de vidueiros.

O rapaz siguiu furgando co-a palla sin faguer caso d' o sol que lle requentab' as costas, pr' o condanido d' o grilo nin pra xuncras salia y-a il metéraselle n-a cabeza qu' o habia de coller, non faltaba mais, un' grilo que cantaba tan ben... y-ademais que ll' habia de dar n-os fuciños á Bastiana por dicir qu' era princepe... o qu' er' un rey com' unha casa... vaya, vaya, si sabería il o qu' eran grilos... fora bruxas...

Por fin o grilo volveu asomar pol-o buraco; pro inda de sair tempo non tivera cando fora d' os vidueiros chimpóu Bastiana berrando—arrepresa on... ¡asús que bonita estou!...

—¡Calarás!... soliouta, xa volveu fuxir o grilo... malos lobos te non coman...

A probe Bastiana quedouse como si lle botaran un xarro d' auga e medio muscha sentóuse preto d' il.

III

Topara entr' os vidos unhas grinaldas de cabrinfolllos e puxérase unha pol-a cabeza y-outra n-o seo, qu' o roto xustillo lle deixab' ó descuberto.

¡Y-en verdá qu' estaba fermosa!

Co-aquelas doas roxas cal anacos de lume

rib' aquel peito amoreñado pol-os bicos d' o sol, apreixando aquil carís cuberto por longos cabelos negros, tiña un aspeuto axitanado, raro, atrautivo qu' aumentaba mais ó fixarse n-aquiles ollos escuros e n-aquiles beizos bermellos que parés loitaban co-as doas d' o cabrinfollo.

Asina estiveron un anaco, ela calada y-él furga que te furga.

D' esta vez saiu o grilo.

—¿Ti ves com' é rey?—y-abrind' a mau adestróullo.

—E principe—y-enrabiscada pegóull' unha labazada y-aprastóull' o grilo.

—Halo de comer...

Bastiana fuxiu, pro il colleuna pol-a saya, botóull' a mau à cintura e guindóuna n-o chan.

—Que m' esmagas as doas—berrab' ela en tanto que tapab' a cara pra que non lla untase c' o grilo.

—¿Has volver?

—Non, tira c' o grilo.

—X' o tirei, destap' a cara.

Bastiana foi destapando pouquiñ' á pouco con recelia, e descobriu o rostro mais agrexado que se poide imaxinar.

Il d' acanchapernas n-ela tiñ' a xuxeta pol-os hombros contr' o chan.

O ramallo de manzanilla e madreselva arrecedía que daba xéneo, o xustillo co-a loita desabrochárase de tod' e deixaba ver duas pombas bastante criadiñas que se cofeaban n-o mesmo niño... o sol quentab' á rabear y-o trasgo que sempre s' ha de meter onde non-o chaman, tróuxolle a chola o recordo d' a costurreira e d' o estudiante...

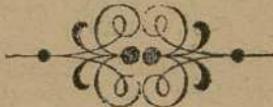
O pantalon esfarrangallado deixab' ó descu-

berto o que tampouco ela tiña moy tapado...
e... ocasion alcayota, carne moza en xuntanza,
sol qu' atafega, cheiros qu' encitan... vaya,
vaya, fora un santo pra canto mais...

IV

—Bastiana—dix' él ó sopararse—¿volves ma-
ñan ós grilos conmigo?

—Vai d' ei, xa non quero mais grilos con-
tigo... trillote!.....

Cóxegas

— ¿Cómo te baldreas, Gunersinda?

— Seica se divirte?

— No, a diversion é qu' andas ás palpadelas
c' os mozos e vaiche pasar outra com' a de
marras.

— Fágame mais favor, qu' eu non son de
esas...

— Eso alá ti, a primeira paseicha e collinte
n-a casa... pro si che volve á soceder non será
asina...

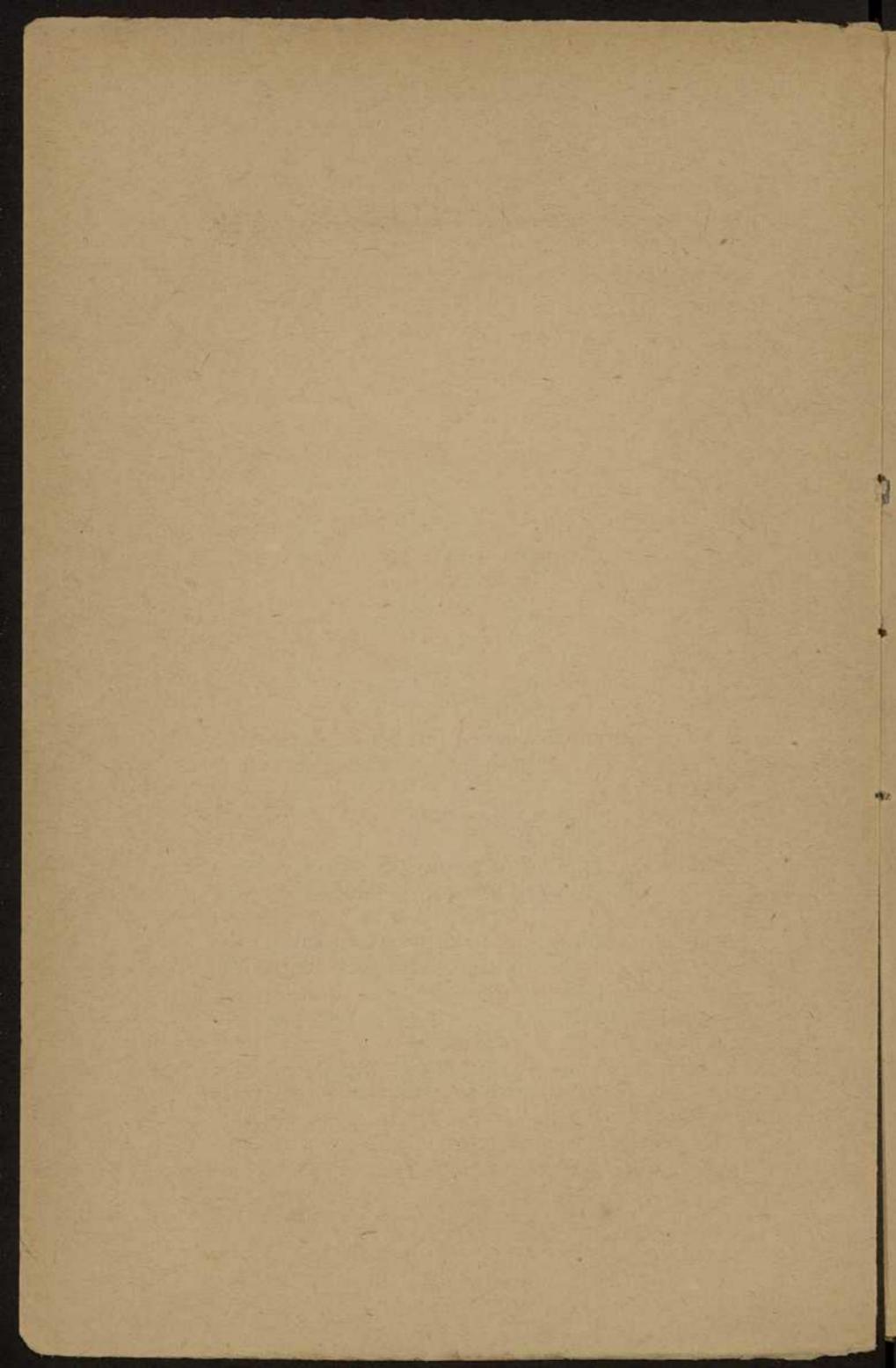
— Boeno, boeno ¿e qué m' ha de soceder?...

— ¿Qué ch' ha de soceder? Ter outro fillo
com' o que tiveches.

— Si o tiven foi á forza, qu' eu non quería...

— Xa, xa, a que non quere...

— Pois foi, pois foi á forza, colleume y-eu
non podía berrar porqu' oubia a xente y-era
unha vergonza, pro eu loitaba, soilo que cra-
ro... ¡fixome cóxegas e deum' a risa!... y-eu
que ll' había fagner?...

¡Sempre son eles!...

I

—¡Or' o diaño!... seica ten ganas de lerea—
marmuleóu Xuana poñéndose bermella com' as
cereixas.

—Non-o negues, c' o rapaz non s' estrevia
á nada senón foras ti...

—O aire, vosté ten ganas de conversa y-eu
téñolle mais que faguer que perdel-o tempo—
y-erguend' o feixe d' herba que pousara n-o
valado, deixónuno co-a palabra n-a boca.

Eu degorábame coma todol-os d' aldea por
saber o que pasara entre Xuana e Manoeliño, o
fillo d' o médeco.

A cousa non era pra menos.

Manoeliño er' un rapaz vergoñoso qu' ape-
nas s' erguía a vista d' o chau nin s' apartaba
d' as faldras d' a nai.

En tocante á mulleres, vai boa, nin pol-o
cheiro, soilo viñ' á casa pol-os vraus y-aposto

calquera cousa á que non sabia mais qu' o que
saben todolos rapaces qu' están n-os colexios,
que dito sea en sacreto é pior que sabelo todo.

Pro de súpeto variou por cómpreto.

Xa non baixab' os ollos y-anque pol-a costume
seguise ribirizando, xa se lle via n-os ollos
certa malicia e sourria con sorna cand' a
coitada d' a nai lle decia qu' os rapaces s' encargan á feira...

Tod' o pobo adivirtiu aquela vareacion y-a
nai decia a quén quería oubila qu' o seu fillo
lle meteran un meigallo n-o corpo e pouqui-
chiño faltaba, pra lle bater as que lle decian,
que non fose parva, qu' o meigallo qu' o tiña
dinantes e qu' agora en troques de llo meter
que llo sacaran.

¡No, a xente cando fala, non atura!

Pro nos pobos pequenos sempr' and' ás es-
culcas d' o que non lles importa y-así foi qu' a
xente pronto soupo por un rapás qu' andab' ós
grilos que dias atrás se toparan Manoele con
Xuana a tecedeira e non sei que xuncras poido
contar o rapaz que tod' a xente comenzou á
murmurar que quen tiña culpa de que varease
Manoeliño er' a Xuana.

E tanto e tanto se falou, e tanto os mozos
figueron rabear á tecedeira qu' ésta cantou de
prano, e dixo qu' o que tiver' á culpa fóra Ma-
noel qu' anganou, e que lle botara unhos pol-
vos drento d' un figo que lle deu á comer...

O mozo negaba por todolos negares e non
habia modo de lle tirar unha palabra d' o cor-
po, en cambeo a nai d' il non se cansaba de
lembrai qu' ela, a tecedeira, estivera sirvindo
n-a vila e qu' era unha papaxilgaros que lle bo-
tara de perda o pimpolo d' o seu fillo. E como

pasa en todal-as cousas, dividiranse os pareceres, y-us botábanll' as culpas á ela y-os mais decian debera de ser il por aquelo de que d' a auga mansa etc. y-ademais qu' as mulleres son tan coitadas qué sempr' os homes temos a culpa d' o que lles pasa.

¡Como ha de ser!

Tiñan razon e d' abondo, e senon xuzguen vostedes qu' eu voull' á contar com' á min me contaron.

¡No, por eso os homes, asús!...

II

Deu a hora de xantar, faguía un calor que válgame Dios.

Manoeliño viña d' os puzos d' o muíño de se bañar, por entre un tarreo de millo, e xa iba á sair d' il cand' oubin unha voz qu' o chamaba pol-o seu nome.

Reviróu a cabeza e topouse con Xuana, que co-a saya refucida regaba unhas cebolas.

—Seica vai pr' a casa—dixoll' ela apoyand' o cabazo n-o chan e mirando riseira.

—Seica sí.

—Pois si agoarda un pouquichiño vamos xuntos.

—Boeno, logo agardarei.

Xuana escondeu o cabazo entr' unhos guisantes, baixou a saya e e' o pano d' a cabeza n-a mau y-a chambre medio desabrochada votou á andar n-a compañía de Manoel.

Asina andiveron un pouco cand' ela dixo:
—¿Non sei si tomaría á mal qu' o mandase agardar?...

—¿Por qué, muller?...

—¡Como non son d' o seu hábeto!...

—Bó, que lle fai.

Novo silenzo e nova camiñata.

—Seica se ven de bañar—volveu decir—n-este tempo convéñll' ós homes refrescar...

—¿Non sei pra qué?—murmurou Manoeliño póndose todo roxo e medeo arrempuxou á cedeira.

—No, non m' arrempuxe, que si vamos á unha loita, fáolle berrar «vivan as sayas».

—Sí, eso veriamolo...

—X' está visto—e sin mais nin mais, colleu ó rapaz e guindóuno n-o chau.

—Porque me colleches descuidado.

—Fora como fora, agora non-o solto—ya Xuana riba d' il deull' unhas cofeaduras de mau d' amigo.

Manoel medio atafegado pol-o sol e pol-a rapaza estaba sin rebulir, pro non sei adonde xuncras se ll' escapou á ela unha man qu' o rapaz deull' un rempxon e botóuna de xunto á sí.

A Xuana recolleu o pano y-arregrand' o pelo botóu tras d' il marmullando:—¿Seica tivo medo?

Manoel calaba, pro n-os seus adrentos iba deseando chegar pront' á casa.

¡Ora o diaño d' a moza! ¡asús! quedara parvo... y-o mesmo tempo non sacab' as maus d' os bułsos d' os pantalós, xa se ve, c' o calor andaban as pulgas enrabetadas...

N-aquel momento iban por unha corredoira; e Manoel medeo s' esborrallou á soma porque era tant' o calor que faguía que non se podía resistir.

Xuana sentous' á caron d' il y-afroxou as

barazas d' o xustillo pra respirar con mais libertá.

Asina estiveron un anaquiño.

Manoel xa non baixaba tant' os ollos e guixaba así como quen non quere a cousa pr' a rapariga.

Aquela roxota d' ollos azues tiña unhas meixelas coloradotas como mazás que daban ganas d' amordiscalas y-unhos beizos, vamos, ¡qué beizos! y-aquel seo, sudoento, tremante y-aque-las pernas... no, abofellas er' un milagre.

Ela mirabo maleciosa, hasta que non aturando calada, díxolle con certa sorna:—¡Asús! ¿Seica ten un páxaro n-o bulso? ¡Y-o que lle rebule!...

Anxel cálou pro púxose tan bermello, tan bermello, que parés ib' á botar sangue por todolos poros e medio avergoñado, medio trincon arremangóuna pr' on lado.

—Vaya, estese quedo...

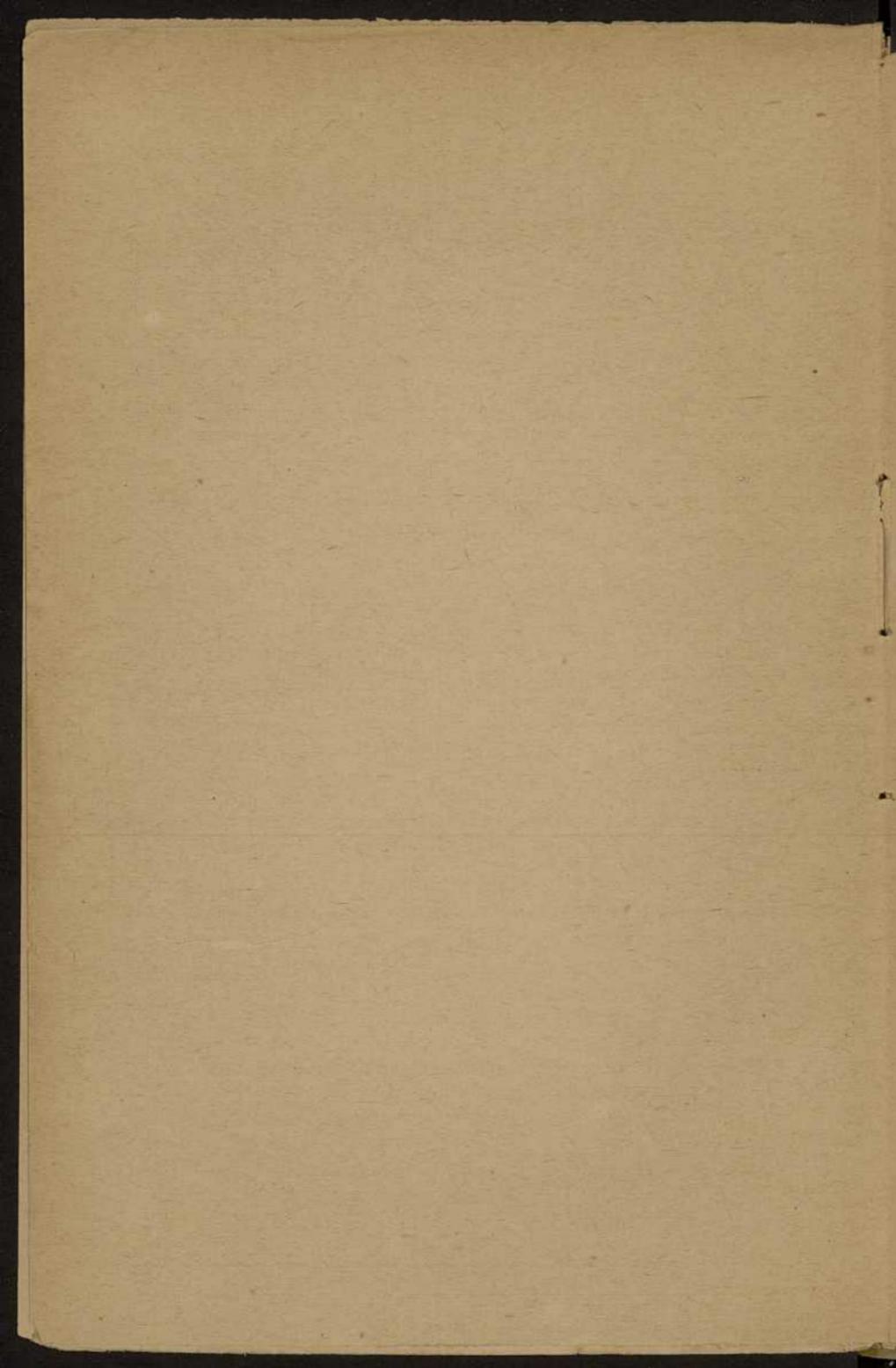
—¿E ti non dis que podes conmigo?...

—No, canté... eiquí si vosté quer ser malo, quen me val... xa se ve, como estamos soilos... pode faguer de min o que queira...

—¡X' o sei!... ¿pra que berres?

—¡Ay eso sí!... ¿e mais hoxe qu' estou rouca?.....

Frol sin rego

Eu la senteim' á chorar
ó pé d' unha sepultura,
respondéronme d' adreto:
—O mal d' amor nou ten cura.

D' o FADO.

I

Oubide garridas meniñas d' a montaña,
oubide.

Vosoutras que soñades en amar, que refre-
xades n-os ollos o amor que n-o voso peito se
esconde, oubide unha historea d' amor e vâ-
goas, a historea d' a probe Rosa d' amores
morta, oubide, oubide.

Pr' antes vide commigo, baixade d' os empí-
nados curutos ond' a bris cargada c' os cheiros
d' o sargazo y-a manzanilla vai troulear amante
co-as trenzas d' os vosos cabelos.

Baixad' ó antigo castro *Cubete* ond' hoxe
s' ergue unha ermid' á milagrosa imáxen d' a
Virxen de Cobas.

X' estamos: os nosos pés esténdense froli-das veigas n-as cales as brancas chouzas some-lilan adormentadas pombas, soutos frondosos baix' os cales xant' o gando, e verdes lameiros surcados de líquidos espellos riba os cales as froles coquetexan y-os páxaros vaidosos con-tempran o seu caris.

¡Qué fermoso paisaxe! Pro non temades que vos siga falando d' il, nin á falar os vou d' as espesas carballeiras en cuyas acultas fonteliñas créndes ver n-as noites de luar bañars' as fa-das nin d' o bullangueiro regato que de penedo en penedo, de laxa en laxa, vai trouleador brincando y-envolvendo as espadañas en man-to de crenchas brondas ou d' espumosos en-caixes.

Teño que vos contar a historeia d' a coitada Rosa, que senon falariavos d' os crimes e d' os misterios d' a torre Oxea, ou d' as tradiciós d' antigua Arsacia, n-a cal o santo Apóstol fa-bricou co-as ruinas d' o templo de Marte unha ermida en honor d' a Virxen María qu' inda hox' existe fer gardadora d' o verce d' os mártires groriosos Facundo e Primitivo.

Pro vós estades impacentes, e teño que con-tar o que vos prometín, pois o ofrecido é deuda.

Oubir, garridas montañesas, oubir.

II

«Lênd' ahi n-esa lousa que medeo cuberta pol-as herbas y-as margaridas está n-a porta d' a eirexa.

¿Qué di?

«Rosa, morreu ós quince anos».

—¡Probe nena! —diredes, y-unha vágua bai-xará pol-as vosas meixelas ó recordar a coitada que morreu n-a risoña edá d' as ilusíós.

Chorai, chorai, porqu' era un ánxei.

Os seus azues ollos, somellaban un anaquiño de ceo envolto n-o sol d' as suas pestanas.

Ramallo de cravés eran seus beizos, xazmis seus dentes y-entr' us y-outros barrentaban de cheiros a bris d' o seu alento.

Tremadora neboa d' a que frota n-a cima d' os picoutos somellaba o ledo maneo d' o seu lixeiro corpo, e pura mais qu' as pombas nunca o delor aniñara n-o seu peito.

Pro todo chega cando Díos o manda, y-à feiticeira nena chegóull' o momento de sofrir e padecer.

III

Er' un dia de festa, os foguetes esboiraban en mil estrelas, somellando chuvia de froles ou d' estreliñas; a xente bailaba y-aturuxaba á non poder mais y-a gaita maina, mainiña, deixábase oubir con dozura.

Rosa dende pequerrecha sempre fora d' un carauto melancóneco e pensativo, cicalis debido ás estranias que de cote pasaba n-o monte.

Sentada n-o pretil d' o adro miraba com' a xente se divertía, pro como sempre sin tomar ela parte n-a groma.

Asina entregada os seus pensamentos estivo largo tempo; de súpeto baixóu os ollos, bermeilleóull' a cara com' as cereixas e toda turbada púxose á darré volta c' os dedos á punta d' o mandilete.

Diante d' ela estaba un señorito d' a vila,

que despóis de contemprala por un anaco con cobiza, escramóu:

—¡Fermosa rapaza, por miña vida que non hay outra com' ela pol-os contornos!—y-aleixouse non sin volver moitas veces a car' atrás cal si pesaroso fose.

¿Qué lle pasóu? Nin ela mesm' o podería espricar.

Sentiu que ll' apreixaban o curazon pouquiñ á pouco; unha vágua trembleón entr' as suas pestanas y-esbaróu, esbaróu pol-as meixelas cal as pingotas d' orballo esbaran pol-as follas d' as brancas azuceas.

Despois levantóuse e marchóu pra casa.

Aquela noite non poido acoubar n-o leito y-á mañanciña cedo cando se levantóu pra ir ó monte os seus ollos estaban orlados de dous circolos de azuadas violetas.

Desd' enton non s' espric' o que lle pasóu: parecialle qu' os paxaros cando se cofeaban unhos c' os outros qu' a miraban e se rian, as follas d' os árbores mecidas pol-a bris, non sei que secretos marmuraban y-as cheiroosas froles non sei que decian n-a sua vistosa corola.

Non s' apartaba d' el' a imáxen d' aquil señorito; n-os seus ensonos parecialle qu' a queimaba co-aqueles ollos negros e que aqueles beizos de sangue se pousaban n-os seus y-estoncés sentia correr pol-o corpo adiante un logo ardente qu' a consumía y-a sangue-agolpándoll ó curazon, parés qu' o quería tirar d' o siteo.

As suas noites eran intranquias e turbadas por ensonos que nunca tivera e que agora apeas si a deixaban acoubar.

Ela sentiase morrer pouquiñ á pouco, no-

taba n-o seu peito un vacío, comprendía que algo lle faltaba e non sabia esplicars' o qu' era e n-est' estado de sufrimento e vagoas pasaron dias e mais dias y-a coitada Rosa foise pondo cada vez mais esmaida.

Quería rezar y-a sua lingoa parés que se lle entorpecia y-os santos todos se lle figuraba que tiñan a carís d' aquel señorito qu' en mal hora vira n-a festa.

Chegou á tal estad' o seu desfallecemento qu' a xente comenzou á notalo y-a sua nai á entrar en coidado.

Chamous' o médeco, pr' o médeco co-as suas drogas y-os seus enxagues, ind' a puxo pior porqu' a enfermedá que padecia Rosa non era d' as que se curan con boticas.

Enton botáronlle, como sucede sempre, a culpa os meigallos e non quedaron rescritos, bendiciós, nin nada que se non fixese, pro sin outer resultado de ningunha cras.

Non ll' había que dar voltas, a Rosiña morria, morria sin que remedio houbese pr' ela.

IV

Chegou o outono, había que pagar os trabucos y-os labregos tiñan qu' ir mirando de onde habían de sacar os cartiños senon querían que ll' embargasen os bés.

Con tal motivo a nai d' a Rosa tratou de vender un pouco de centeo e xa pra que llo axudas' á levar como pra que se distraxese d' as suas coitas levou a filla consigo.

Era dia de feira y-a industreosa vila de Cea estaba chea d' animacion e todal-as calles estaban acuguladas d' arrieiros qu' ou ben acu

dian o mercado con cargas de grau ou ben saian cargados car' outro pobo d' o afamado pan d' a dita vila.

Pro notábase outr' animacion distinta d' a acostumbrada en tales mercados.

Aquel dia era de festa e de troulada, pois casábase o mais rico mayorazgo d' o pobo co-a mais fermeira rapaza qu' as ribeiras d' o Anceo habian xamais criado.

En tod' o pobo non se falaba d' outra cousa e como sempre socede n-estes casos, formábanse centos de comentarios.

Soilo Rosa permanecia triste e indifrente entregad' as suas cavilacions.

De súpito as campás empezaron á repinicar ó mesmo tempo qu' as bombas c' os seus estrondos anunciaaban que s' acabar' a misa.

Xa saen, xa saen—berróu a xente y-abandoando todo botou á correr de car' à eirexa pra contemprar os noivios ó sair d' ela.

Rosa permaneceu queda; pro fose por curiosidá ou porque unha forza sacreta a impulsase, botou á correr hacia onde a xente corria.

Cando abafexando chegou ond' a comitiva, era tant' a xente que por un anaco non poido descubrirll' a cara os noivios.

En tanto éstos chegaron á casa y-ò ir á entrar deron a volta pra saudar á xente.

Ver a cara d' o noivio a coitada Rosa, e dar un berro triste, aguniante, en que parés que se ll' escapab' a vida, foi unha mesma cousa.

N-aquil, n-aquil qu' ali estaba cheo de felicidá dándoll' a mau á sua esposa, reconoceu ó ánxel d' os seus ensonos, ó ídolo d' o seu amor, ó señorito d' a festa.

'O oubir aquel berro a xente arremuiñouse
ó redor d' a coitada nena, pro ésta c' un rápedo
movemento apartóuna de si e botou á correr
cal unha tola.

Pouco despois xa naide s' acordaba d' ela;
a mûseca tocab' alegre e barulleira, a xente o
seu compás beilaba y-os foguetes c' os seus
estralos parés que se rian.

V

¿Qué tén? ¿Qué tén a campá d' a ermida
que tan triste zoa?

¿Qué tén n-o seu acento que fai tremer o
curazon?

Garridas montañesas, ¿qué tén?

—Ouh señor, a nena d' os azues ollos y-as
trenzas d' ouro morreu.

Y-o vento que sospira n-os piñeirois di:
«¡morreu, morreu!» y-as augas que brincan n-o
regato, marmullan: «¡morreu, morreu!» y-os
paxaros, y-as fontes, y-a bris, y-as froles todas,
todas sospiran pol-a nena d' os cabelos d' ouro
e d' os azues ollos que xa morreu.

Y-as montañesas deixan a sua chouza e con
gueipos de cheirosas froles corren á casa de
Rosa.

Ali, ali est' a infeliz morta d' amores y-os
seus pès a coitada nai apenas alenta.

Y-os mais garridos rapaces d' a montaña,
y-os mais xentis copreiros d' as ruadas chorán
pol-a qu' era seu encanto y-unhos á outros se
repiten a sua morte.

Ela, ela que fixera penar c' os seus desdés
ós mais goapos rapaces, morreu porque non
veu o mancebo d' os cabelos negros e d' os

negros ollos, morreu cal morre a frol á quen
lle falt' o rego!...

Vide, vide fermosas meniñas d' a montaña
que xa levan n-a branca caixa á coitada Rosa.

As cintas y-as coroas axitadas pol-o vento
parés que lle din adios á casa.

Os paxaros pousados n-os álboreas pian triste-
mente y-os carballos que sombrean o camiño
incrinan os seus ramallos pra lle decir adios.

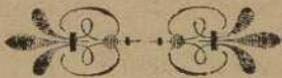
Y-as froles mezclando os mais arrecenden-
tes cheiros envolven a caixa de perfumada
bris.

Todo parés que se queixa e que lle di adios.

Dempois todo acabóu; a terra cubriu á pro-
be Rosa y-a xente retirouse tristeira pra sua
casa.

Hoxe cando n-as noites feitizadas d' o vrah
ouzan o reisiñol gorxeiar n-os salgueiros d' o
agro, din que a y-alma d' a Rosa que chora
pol-os seus amores!...

1887.

Farruco

A pé c' un saquiñ' ó lombo faguia us anos
que chegar' ós Madriles.

Ali empregóus' en todolos oficios qu' a sorte lle deparóu, mozo de corda, aguador, baxendeiro, que sei eu, o demo y-a nai.

Comend' hoxe pr' ayunar mañá, non ceando o dia que xantaba, foi carto tras carto xuntand' un peto qu' ó verse qu' o il cheo fixolle sentir a necesidá d' ir gastal' á terriña.

Meu dito, meu feito, dispidiuse d' os compaíeiros, arreglou os nagocios que traía entre manas e dispúxos' á partir.

Pro ali era ela.

Tren non-o había enton, a dilixencia costaba moito e pra ir á pe non estaban seguros os camiños pr' os que levasen algo que perder.

Farruco púxose á cavilar e non tardóu en atopar o medeo de que non-o roubasen polo camiño.

Pr' algo ll' habia de valer a sotileza d' os
d' a terra.

Púxos' o traxe mais esfarrapado que tiña,
escondeu os cartiños n-un siteo non moy limpo
d' o seu corpo, e dempois de faguer anacos a
cédula personal votóuse co-aquela facha pol-o
camiño endiante.

Tal como votón as contas así lle sairon.

A pormeira parexa de civiles qu' atopou de-
túvoo y-ò ver que non levaba papés levóuno
preso.

Ali dixo de dond' era y-en secuencia orde-
nouse que fose conducido de parexa en parexa
hasta seu pobo e que se ll' administrasen os
socorros nacessarios.

Farruco faguia que xumiaba, pro pol-o zorro
non lle cabia a risa n-o corpo.

Por fin un dia tras outro, pro sempre moy
gardadiño n-o medeo d' os civiles, chegou á
casa, y-ali que xa recibiran carta pol-o correo
agardábanlo en son de festa.

Os civiles ô mirar aquelo cuasque se pas-
maron, pro seu pasmo rubiu inda mais cando
mandand' os pasar topáronse c' unha boa fonte
de lacós y-unha bota toupando de bô viño d' o
Ribeiro.

Enton Farruco n-amentras lle cortaba lon-
gas rabanadas de pan alveiro, entre maliceoso
e grave, dixo:

Pedirlle seguridad á xusticia e proteccion ô
gobierno, eiqui en España é o mesmo que la-
drarll' à lua.

Dempois de tantos anos de traballos eu non
podia conformarme con chegar á casa empo-
rregañas.

Asina foi que me valin d' o ardid que vedes.

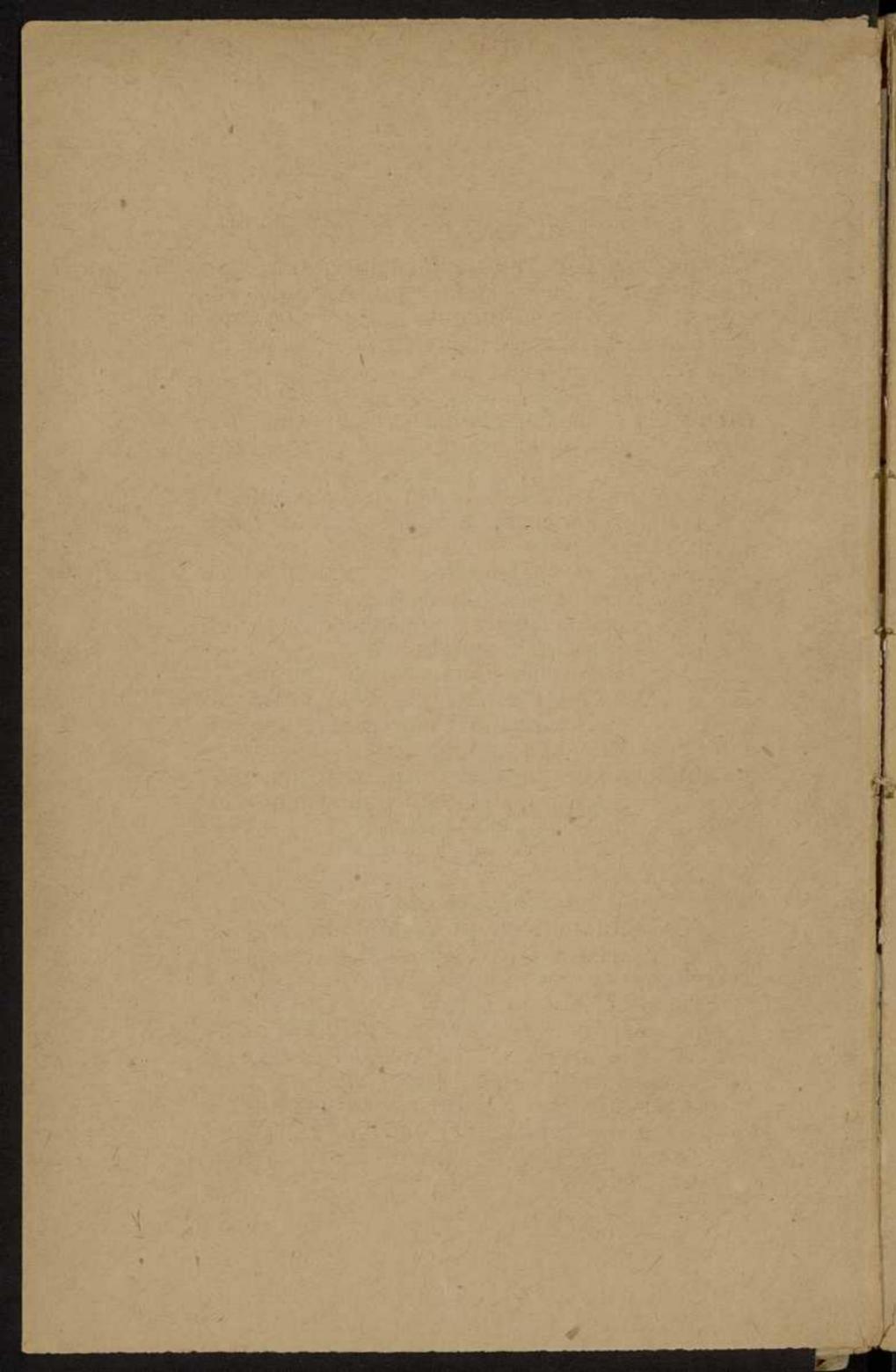
Mediante il viñen sempre n-o medio d' a
guardia civil gardado como si fose un rey e que
non soyo impediui me roubasen os aforros se-
non qu' en vez de gastar n-o viaxe inda me
sobróu d' os socorros que me deron.

Con que comed' e bebede canto queirades,
como si fora n-a vosa casa e que se non vos
esqueza que pra un peisano d' os de Galicia

nunc' hay mal preito
que con mañ' e malicia non lle dé il xeito.

1886.

O pantasma branco

I

Oubinde; a noite é pecha, a neve cobre os campos con branco sudario, os regos están adormentados, os paxaros fuxiron, muscháronse as froles, os álboreos sin folla somellan xigantes esqueletos, cuyos brazos móvense c' o vento, o lobo oubear co-a fame aló ó lonxe, y-a curuxa, cal fuxitiva vision, pasa chirlando e destacándose entr' as sombras.

N-unha esquina d' a lareira está sentada Xuana. De vez en cando pára de fiar, pra meter debaixo d' o pote os pitelos que o lume vay consumindo.

Xa fai moito tempo que a cea está arregrada, y-o pâi contr' a sua costume non viña.

'O refrexo d' o lume pódese ver.

Os seus cabelos son rubios cal unha presa d' espigas, ou cal as rayoliñas d' o sol que se quedaran presas n-as azuceas d' as suas meixelas. Os seus beizos follas de rosa son qu' ó

axitalas a bris d' o seu alento amostran aculto ramallo de brancas margaridas. Pr' os seus ollos non hay comparanza posibre: o color de eles somella o d' a fror d' o lirio, pêo son tan bondosos, que n-eles adiviñase tod' o candor d' a infancia.

Asi pasou algún tempo; ela morria d' impacencia, o seu pâi nunca tardara tanto e comenzaba á ter medo.

O vento xumiaba xordamente n-as ventanas y-o tarabelo d' a porta cuasque non podia resistir o seu empuxe.

De súpito abriuse ésta y-unha racha de vento apagou o candil e deixou todo ás escuras.

— Pai... — dixo crêndo qu' era él, pro non poido continuar; tapáronlle a boca ó mesmo tempo que us brazos vigorosos a collian.

Dempois oubironse os pasos d' un cabalo que fuxia velozmente.

'O outro dia os veciños d' o pobo toparon a casa de par en par aberta, e nunca mais volveron saber que fora d' os seus donos.

II

A noit' era crara e fermosa, os anxeliños andaban alcendendo os faroliños d' o ceo, y-a lua dende seu trono de marfil e nacre sourria bondosamente.

N-o terrado d' o castelo vese unha branca vision, que xumiando mira pr' o ceo.

Pensariase ó vela qu' era un querube castigado que lle pedia á virxen lle perdonase.

Era tan branca, tan branca, que se dubidaba si era unha rayoliña d' a lua que se refrexaba n-un xiron de néboa.

Detrás d' ela apareceu un home.

Si é certo que hubo un ánxei rebelde, a sua cara debia ser com' a d' il.

Era fermoso, pro d' esas fermosuras que poñen medo ó mesmo tempo que namoran. Os seus ollos negros parecian lostregos que brillaban fosforecentes n-a escuridá d' a noite : o seu carís era moreno e n-él destacábanse unhos beizos de sangue sombreados apenas por lixeiro bozo. En fin, pr' acabar diremos qu' era un d' esos tipos ardentes e libidinosos, un d' esos tipos n-os que á través d' a sua fermosura de ánxei adiviñase un curazon croel, á pesar d' o cal as mulleres mórrense por eles y-adóuran-nos con loucura.

Largo tempo estivo mirando pr' ela sin que ela o vise; por fin apercibiuno y-un berro aguaniante s' escapou d' o seu peito ó mesmo tempo que retrocedeu.

— Xuana, ¿por qué fuxes?

— ¡Croel!

— ¡Ouh! chamádesme croel á min... á min, que por non vos ver derramar unha vágoa daría canto teño.

— ¿Estonces pra qué me tedes eiqui?

— Porque vos amo, porque vos adouro mais que adourar debe á Dios o que n-él cree...

— Pois ben, si me queredes como decides, ¿por qué non me deixades ir xunto meu pâi, que morrerá d' angustia senon volvo?... ¿Por qué non me volvedes o meu pobo, ond' a herba cubrirá a focha d' a miña naicíña?...

— Ouh! nunca, nunca, porqu' eso sería perdevos pra sempre!

— Piedá, señor, piedá.

— Téndea vos de min.

—E vos, señor, pra qué necesitades a piedá de vosa escrava?

—E preguntádesmo!

—Ouh! ¿qué vos importa o meu amor? Eu son probe; deixádeme c' o úneco que teño: co-a miña honra... Acordaivos d' a vosa nai...—y-a infeliz arrastrábase supricante ós seus pes.

—Xuana, Xuana ¡canto te quiero!

—A vós sóbranos mulleres, á vós...

—Pro ningunha tan fermosa como ti—y-alzando á coitada nena n-os brazos, pousou os labeos luxuriosos n-aqueles beizos de rosa, e soou un bico amoroso, ardente, lúbrico; que fixo eshalar á Xuana un berro que ll' arrincou o pudor y-a sorpresa.

Estantes a corza convirtiuse en leona, pro nada lle servía; aqueles brazos nerviosos e febris apreixában a c' unha forza que un mundo de deseos fagüia aumentar, aquel corpo cenguiase á ela como as cobras ós álboreos, e n-a sua cara sentia un alento cálido y-ardente que a envolvía n-unha atmósfera enervante.

Sin embargo ela loitaba y-a desesperacion dáballe forzas, pro hastr' a loita iba en contra d' ela, pois desgarrándose os seus vestidos, deixaron ó descuberto un seo que a misma Venus tendría cobiza d' él.

Por fin escurriuse d' os seus brazos e rápida abalanzóuse ó parapeto d' o terrado que s' ergüia sobre horribres precipicios.

—Si adiantades un paso mais, guindome d' eiqui embaixo—dixo con voz trémula pol-a indinacion y-a cólera.

O conde quedóuse quieto e ruxiu de rábea.

Ela cada vez estaba mais guapa e mais incitante; d' aqueles blancos vestidos que lle pu-

xeron ó vir ó castelo, soilo restaban unhos xirós que á medias tapaban o seu corpo, e que soilo servían pra resaltar mais a branura de aquelas carnes.

O conde bruaba d' impotencia e deseos.

—Ti o queres, sea; ben sabe Dios canto me pesa o recurrir á este medio, pro ti non queres amarme por ben, e tendrás que ser miña por forza.

Deu un berro y-un paxe presentóuse, o cal dempois de recibir algunas ordes desapareceu.

Pasou algun tempo y-entraron catro homes, n-o medio d' os cales viña un vello, qu' ó mirar pra diante e ver aquela muller que medio desnuda s' erguía diante d' él, parouse, dubidou, levou as maus á cabeza, e lanzándose pra diante, berrou:

—Xuana... Xuana miña—e duas vagoas sairon pol-as suas tostadas meixelas, pro non poido chegar ond' ela estaba, porque o suxetaron.

—¡Pái... pái d' a yalma!—berraba tamen a probe Xuana, pro sin estreverse á soltarse de onde estaba.

Soilo unha carcaxada seca, iróneca, vibrante, lle contestou:

—Agora tés a vida de teu pái n-as miñas maus. Decide: ou eres miña ou teu pái morre.

—¡Infame!... Virxen Santa... ¿qué farei?... miña honra... meu pái... ¡Nai querida! ti que me vés desd' o ceo... dime... dime... ¿qu' hei faguer?...

¡Que viva, que viva meu pái!...

—Ouh! eso nunca, nunca!!—dixo éste, e rápido soltándose d' as maus que o tiñan preso,

colleu á Xuana pol-a cintura e dixo:—;Conde maldito, antes que a deshonra d'a miña filla, prefiro mil mortes!...— e lanzóuse n-o espacio co-a sua filla.

Un berro d' asombro diron os que ali estaban.

Por un momento vironse os dous corpos flotar n-o aire cal si as suas pregues os sostuvesen compadecidos de tanta fermosura, e dempois desapareceu ó mesmo tempo que unha nube cobria a lua, cal si non quixese presenciar aquel cadre de maldad e d' infortunio.

III

'O outro dia, os labregos que gardaban o gando, fuxiron espantados.

Pol-as cercanías d' o castelo rondaba un pánptasma branco, cuyas formas solo se divisaban confusamente cal si fosse un anaco d' escuma.

Pouco á pouco foise correndo o caso e non habia alma nacida que por ali volvese pasar, y-as cercanías d' o castelo foron quedando desertas.

Unha noit' estaba o conde paseando soilo pol-o terrado. De repente sintiu cerca de si un roce com' o d' as aás d' un paxaro, y-un sopro de vento, frio, tan frio que ll' entróu hastr' a cana d' os hósos. Mirou e solo viu unha gran nube branca qu' erguéndose dont' él estaba parés que chegaba ó ceo. Aquela nube pouco á pouco foise iluminando; n-o centro d' ela fórronse destacando os contornos d' unha muller fermosísima que medio desnuda tendia hacia él os seus desnudos e torneados brazos ó mesmo tempo que lle sourria con amor.

Un berro agudo s' eshalóu d' o seu peito:
n-aquela muller había reconecido á Xuana, que
viña mais fermosa que nunca e qu' en vez de
fuxir d' él sourrialle amorosamente.

—Ven, ven—dicia a branca vision.—Ven os
meus brazos, ven que te amo—y-ò mesmo tempo
enroscábase á él y-os seus brazos cuase o
afogaban.

El quería fuxir e non podía; aquela branca
néboa qu' envolvía a sua Xuana tamen o envol-
via á él e levantaba á entrabmos pol-o aire..

Eles rubian, rubian; o castelo xa non se via,
cando soóu unha caraxada, miróu, y-en vez
d' a fermosa Xuana soilo viu un esqueleto que
o abrazaba e que c' os descarnados dentes o
bicaba frenéticamente.

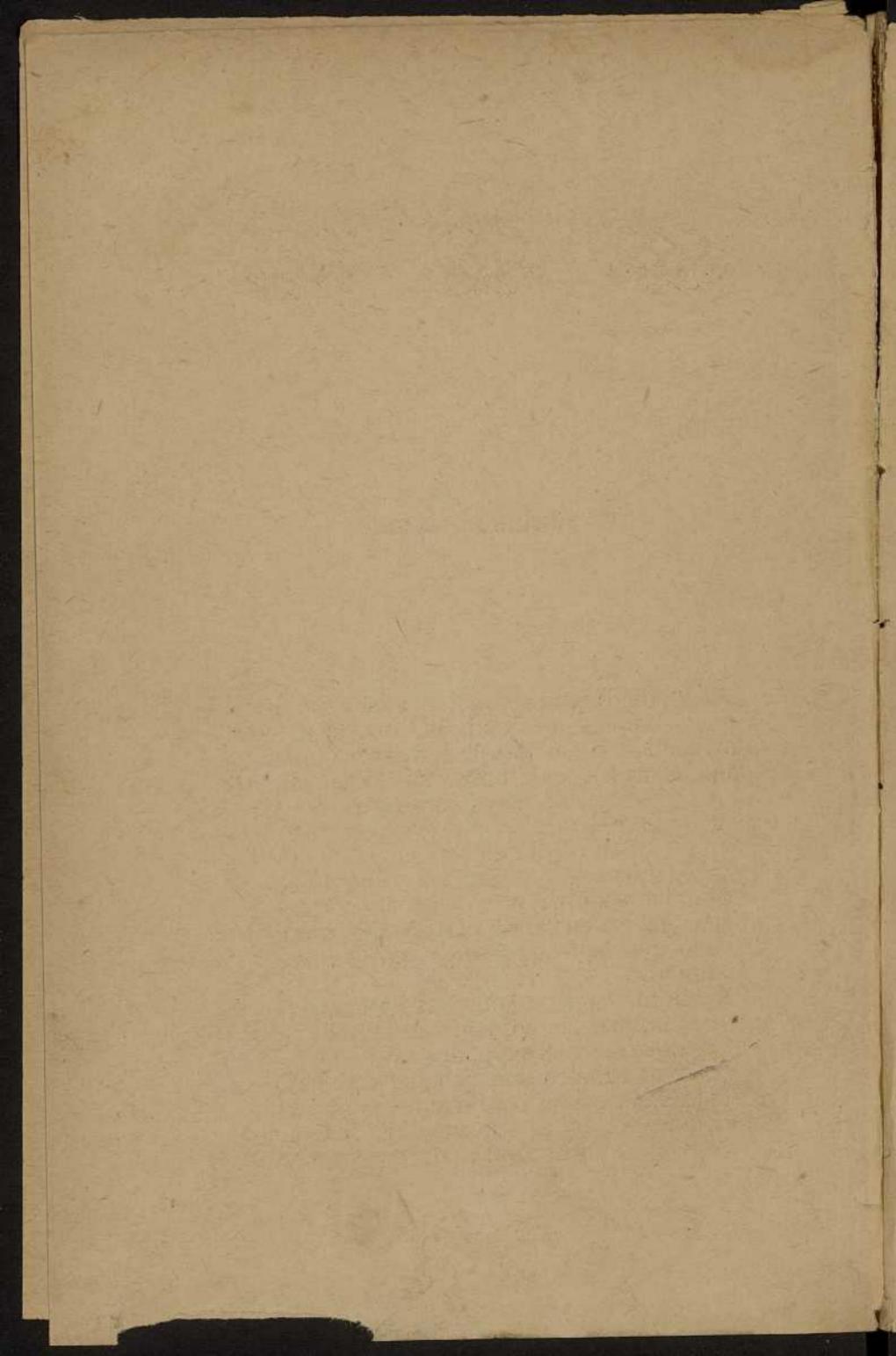
Cheo d' horror pechóu os ollos : cando os
abriu sintiuse rodar pol-o espacio y-aló ó lonxe
viu unha cousa branca, branquiña, que rubia
pr' o ceo.....

'O outro dia cando despertaron os peisanos
atoparon o castelo feito ruinas; tod' a sua xente
había desaparecido.

O conto d' o pantasma branco correuse e
naide volveu pór os pés por ali.

Hoxe inda podedes ver o sitio onde foi.

A calquer veciño de Reboredo ou Seixal-
vo que lle preguntedes, ensinaravos n-a serra
unhas penedas cubertas pol-o musgo e pol-a
edra, á quen o pobo lle chama a «Torre vella»
y-onde crén ver de vez en cando o pantasma
branco.

Niño desfeito

I

Espallóuse treboada d' armunías, er' a primeira niñada que faguián e celebraban seus amores.

Entre bico e bico foran carrexand' as briznas de palla, os anacos de paper, os trozos de musgo.

Arrancaran a pruma d' o seu peito pra faguer mais morosin' a cama, y-entanto qu' il cantaba en preto ramallo, ela, soila, deitada n-o niño co-a caentura d' a maternidad acochab' os hoviños que gardaban o productivo xérmen d' os seus quereres.

Nunca com' enton poido ela saber o que val ser amada; traill' él con tenra solicitud a comida, pousábase n-a veira d' o niño cofeand' a sua roxa cabeza contr' a d' ela, e rebuscaba n-o seu repertorio o mais dóce trinar, as mais melosas cantigas.

Crac, crac, fix' a casca d' os hoviños y-aso-

móu unha cabeciña parda cincuenta, c' un pescozo moy largo e tras d' él un corpiño debre, enguruñado, cuberto de pelusa com' a dos ratos.

¡Qué derroche d' arpeixos! ¡qué tolería de cantos!

Pousados n-a veira d' o niño mirábanos entrambos con ollos degorantes.

¡Qu' escala de gorxeos, qu' espallar d' armunias, que d' amorosos himnos! Calábans' os demais paxaros avergoñados, suspendia a bris o randear d' os follatos pra mellor oubir, y-hast' os regos se queixaban por non se poder parar baix' o arbre d' ond' os doux paxaros, trovando cantinelas festexaban o primeiro fruto d' os seus amores.

¡Qué traballos non pasaron! Nin vechos a terra nin froitas os arbres había qu' eles non trouxeran.

Traguia aquil a mosca d' irisados côres y-éste picaba as mais maduras cereixas ou pindurante traguia, larga e rousada miñoca, y-entanto que un voaba en esculcas d' alimento pr' os seus fillos quedab' o outro veira d' o niño por non-os deixar soílos.

Y-eles ¡como alargaban á un tempo os pescozos, como abrian a boca e que xeito mais doce depiar non tiñan!

Asina pasab' o tempo; x' os paxariños lle cair' o pelo e xa capa de branda pruma lle cobria o corpo.

N-a cabeciña despuntab' o bermello côr carauterístico d' a sua cras de xilgaros e pronto os xa impacentes país iban á cruzar o espazo lucindo fachendosos seus pequechos.

Pro n-a mal que n-acabe, nin ben que dure.

Unha tarde chegaron us rapazotes preto d' o arbre.

Paráronse ó pe y-un d' eles comenzóu á ga-tuñar por él enriba.

Os probes país sintiron qu' o curazon se lle apreixaba, e trémulos, degorantes, brincando de poula en poula, chiaban tristeiros, interrogantes, con medo.

Seu curazon de pái presentía o que ll' ib' á pasar.

O rapazote chegou dond' o niño, botou a mau e... zas os paxariños fuxiron e tan soilo un mais debre ou cicais sin tempo deixóuse collar.

Pr' os fuxitivos, sin forza, sin costume, caíron ó chau y-ali fuxindo, metérонse baixo de herba, y-escapa d' eiquí, fuxe d' ali, perdéronse de tal maneira, enredaron n-as fiañas suas debles perniñas, que sabe Dios que foi d' eles.

II

Preto d' o arbre había unha chouza.

N-a chouz' había un rapaz.

Aquel for' o que pillar' o paxaro, ben-o sábian os coitados país qu' o foran seguindo e non-o perderan nin un istante de vista.

O rapaz meteuse drento d' a chouza levando o paxariño preso pol-as pernas. D' ali á un pouco apareceu n-a ventana c' unha xaula, drento d' a que viñ' o paxaro. Colgóuna n-un cravo e marchóuse.

Frente había unha cerdeira que chegaba co-as poulas hasta cerca d' a ventana.

Ali, de poul' en poula foron saltando y-acercándose á xaula.

O paxariño, ó sentilos, comenzó á piar y-a bater os alambres c' o pico.

Os páis, degorantes, voaban d' un lado pra outro sin s' estrever á ir xunt' él.

Por fin o amor foi mais grande c' o medo, e, zas, d' un vô puxérонse n-a xaula. Como viron que nada lles pasóu, foron adquirindo confianza e xa non s' apartaban d' alí e traguíanlle de comer y-arrolábanlo como cand' estaba n-o niño.

Pr' ó diaño d' o rapaz metéuselle n-a cabeza collar ós páis, e vindo calado, moy caladiño, zas, cand' estaban mais descoidados botoull' o puchu enriba.

Oubiuse un chido, y-un d' os paxaros quedóu baix' o chapeu mentras qu' outro fuxia escorrentado.

O rapaz lanzóu un berro d' alegría; pro cando con moito coidado foi levantar o puchu encontrouse con que matara o paxaro.

O coitado for' o pâi, de cabeciña roxa e de gorxa d' anxe.

Desd' enton a nai xa mais non s' estreveu á s' acercar o seu fillo, e desd' as poulas d' o arbre salayábase e mirabo con tenreza.

Pro ben veñas mal, cando vês soyo.

Un dia que como de costume miraba desde lonxe pro seu fillo, quedóuse trembeleando de medo y-angustia.

Mesmo veira d' a xaula un gatazo, grande, pardo, estiraba as poutas y-abria a boca desesperezándose.

Despois, ó fixarse n-a xaula, encandiláron-sell' os ollos e, cataprun, deu un brinco e púxose enriba d' ela.

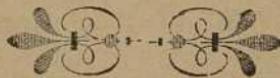
O paxariño acurrunchouse n-unha esquia, e

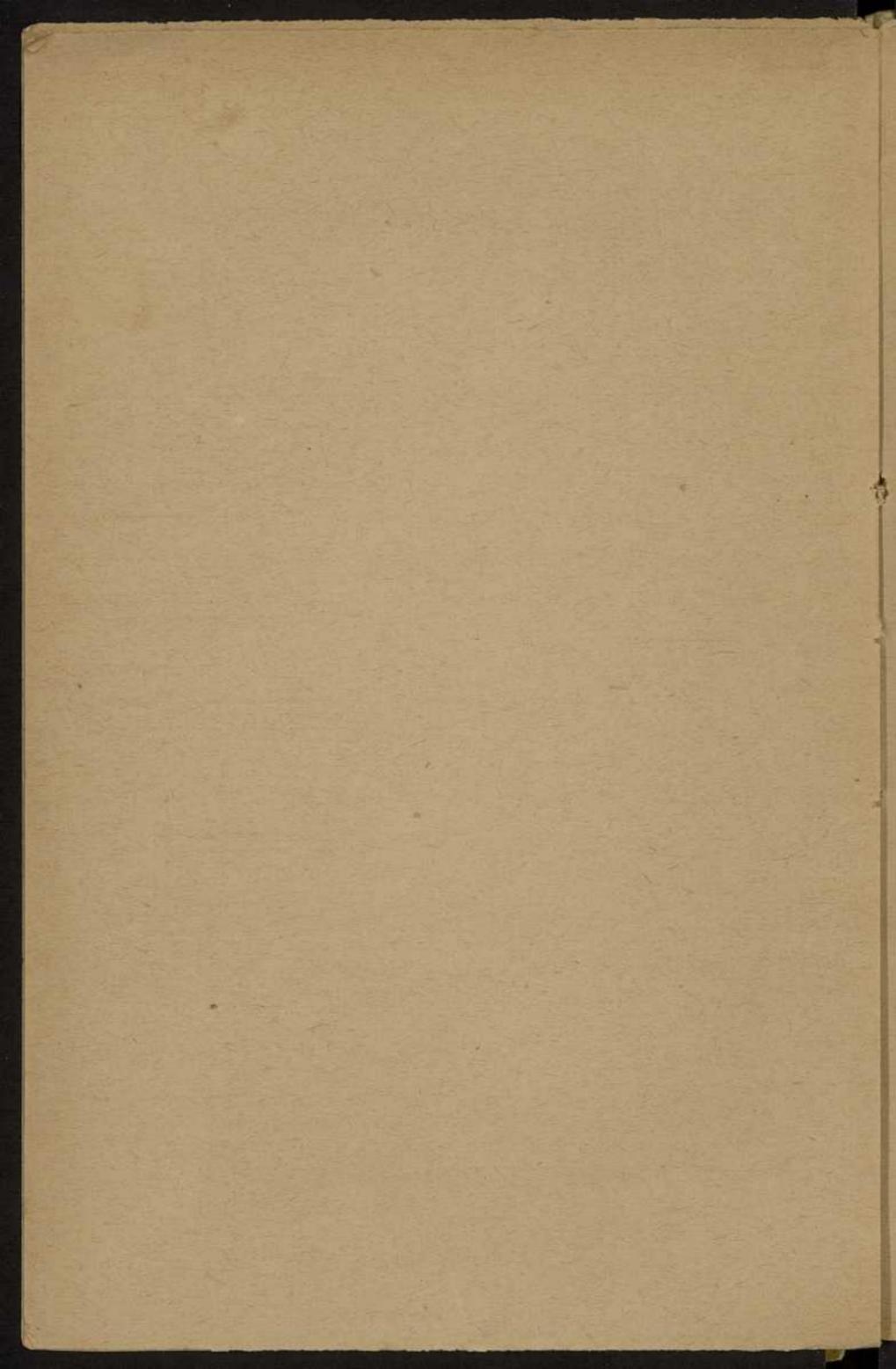
medroñento, fasciñado, nin forza pra chiar tiña, nin cuasemente se daba xeito pra se librar de aquela pouta que por entr' os alambres andaba mangueando pra collelo.

En troques a nai voaba d' un lado pr' outro, queixábase doida, chiaba tristeira, supricante, espallaba temrezas, improvisaba enerxias, y-as veces tola pol-o dór lanzábase hacia o gato cal si quixera arrancarll' os ollos.

Despois esmaida pousábase n-a poula, e cal si quixera conmover ó verdugo d' o seu fillo, queixábase con tan dóces salayos, qu' os paxaros d' as alboredas calábanse medroñentos y-adoidos.

Oubius' un chio d' o paxariño y-a coitada nai viu com' a pouta d' o gato sacaba por outr' os alambres d' a xaula o seu filliño, sintiu o cruxir d' hósos, e tola, doente, fuxiu por entr' as alboredas, queixándose tan triste, tan triste, cal debe ser a elexia d' a nai que ve morrer o fillo e d' a noivia que ve desfeito o niño d' os seus amores...

Consonante forzado

I

En eras d' argallantes, xa non hay com' os
rapaces de Celanova.

¡O qu' eles non fan, non-o fai o demo!

Cicais levado á que teñen n-o pobo as im-
llores rapazas d' a provincea, sempr' están de
bó xenco y-aproveitando todal-as ocasiós pra
divirtirse.

E coidado, que como á un rapaz de Cela-
nova se lle meta algunha cousa n-o corpo, non-a
deixa d' a mau hasta darse xeito de como ll' ha
de sacar gosto e divertemento anque seya á
conta d' o próximo.

En tratando de s' adivirtir, non lle teñen
respeto á naide, e senon pra mostranza, o que
lle fixeron non fai moito á úneca groria positiva
d' a dita vila, e conta qu' hay n-ela cada pái
Andrés e cada pái Luis que son capaces de
ll' abrir os ollos ó rapaz que os teña mais pe-

chos, c' o cal sacan d' o mais burro cada groria
qu' é un milagre.

Pro por demais está qu' o decir a úneca
groria, referimonos o seu manifisco Conde, di-
putado por Calahorra, gobernador de non sei
onde, y-outra chea de titulos e dinidades, que
de tér outras tantas o crego de Tamallancos, il
que gasta tanta borra soilo por tér un escudo
de pedra n-a porta d' a casa, de fixo que toupa
com' unha castaña.

Mais pr' acabar basta con que lembremos,
por si non-o adiviñaron, que nos referimos ó
lembrado D. Paco Roque.

Pro de todol-os seus honores, ningun que
lle dé tanta sona, nin qu' il teña en tanta estima,
como é o ser poeta, e non asina como se quei-
ra, que xa poden vir Lois e Pinales á manga-
dos, qu' asina se lle da por eles como pol-a
primeira camisa que se puxo.

Asina é qu' anda mais foncho c' os seus
versos qu' o crego de marras c' os seus perga-
mios, y-a todas horas anda decindo que non
hay palabra n-o mundo á qu' il non ll' atope
consonante.

D. Paco é tan bò poeta como namorado, e
mais namorado que porco, y-eso qu' en cuanto
á porco é mais qu' a misma porquería.

Asina qu' ô ver unha meniña fermosa que
veu pra Celanova incendiòusell' o curazon, que
ás veces tamen o esterco arde, e metéuselle
n-a cabeza qu' había de casar co-ela, non sei si
c' o gallo de lle faguer un fillo pol-a eleutricidá
como lle fixo á certa nena d' Ourense.

Comenzaron as olladas, d' elas viñeron os
salayos y-os disparos poéticos e d' éstes viñe-
ron as rondas y-os parrafeos co-a dona d' o

seu pensamento, e tantas probas deu d' o seu amor e tan craramente as fixo que foi impossível por mais tempo o disimulo.

II

Alborotóuse o pobo co-a noticia, frotaron de gosto as maus os yellos, tembraron os parentes, cacarexaron d' alegría todal-as meniñas, y-encanto os mozos non aturaban diante a perspectiva d' as aventuras qu' iban á soceder mediante a voluntá de Dios ou d' o demo, como quen di de Sagasta ou Cánovas, que o que á un lle falta pra Dios sóbralle ó outró pra demo.

Animaron unhos y-outros á dona, e tan boa maña se deron que lle fixo crér á D. Paco que seu amor era correspondido, mais que tiña que roubala, pois os d' a casa non eran gustantes n-o casamento, pro qu' ela estaba disposta á deixarse roubar e á fuxir co-él.

C' o esta romántica aventura alcendéuselle mais o curázon á D. Paco, que xa se via pasar á historia como roubador de donas, pro como il soilo non podía levar á cabo, tivo qu' avisar á algúis pra qu' o axudasen.

Os rapaces qu' andaban á husma d' o que pasaba, ofrecéronse eles mesmos, mais co-a condicion que lles había de pagar unha boa enchenta.

D. Paco, que anqu' é rico é d' os de Villapuño, por pouco desiste d' o seu amor, pr' ó fin venceu n-él o desejo de conquerir a sona de seductor qu' aquela aventura botaria enriba d' il, y-afroxand' a bulsa pagóu canto pidiron, que por certo non foi pouco.

Chegou a hora d' o deseado rauto, D. Paco,

montado n-un burro branco, esperaba impaciente que pol-o balcon lle baixaran a noivia, e soilo, tranquio quedou cando tapada con longo pano a viu descender por unha escada n-os brazos de dous mozos, que con moitismo coidado lla puxeron n-o burro diante de si.

Entr' as despedidas d' os unhos y-os conseguilos d' os outros, botou o faco á andar, e Don Paco comenzou unha chuvia de parrafeos namentras apreixab' à fuxitiva y-anamorada dona contra o peito, sin qu' ela dese mais sinal de vida qu' un lixeiro marmullar qu' él lle parecian salayos, pro que non era outra cousa senon risa, pois a tan apreixada meniña, non era senon un seu hirmau que se puxera aquel traxe, e qu' ó ver o engano y-ouzar as disparatadas razós non podía acabar co-a risa.

N-entranto os rapaces d' a vila e moita mais xente, escomenzaron á disparar tiros e con fachas alcesas somellar qu' iban en busca d' os fuxitivos, qu' asina o maxinaron pr' a groma e diversion.

D. Paco que viu todo aquelo crêu qu' era perdido, e chimpando d' o burro, pro sin soltar a noivia, ollou en redor pra ver onde meterse, e vendo á veira d' a carretera unha de esas covas que fan os camiñeiros, meteuse drento d' ela.

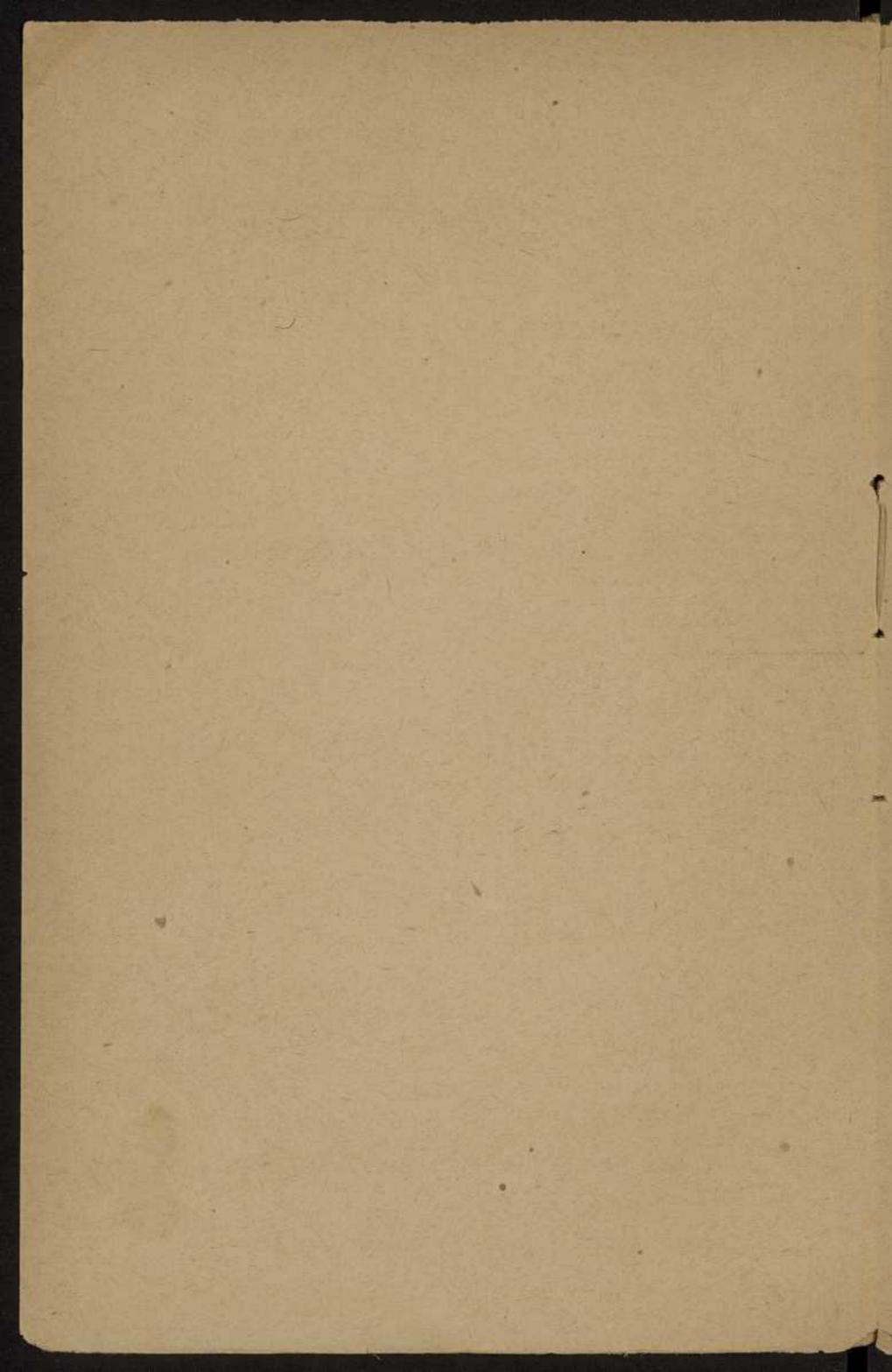
Pro como il e calvo, seica se lembrou de que a ocasión a pintan calva, ou de que sardiña que leva o gato, etc.; o caso foi que non quixo perder a occasión que se lle presentaba antes que lle levasen a rapaza.

Esta faguia á forza protesta de querer conservar o seu honor, pro él non quería oubir nada nin atender á razós, e tenta d' eiquí, fuxe

d' ali, tanto fixo e tanto fixo que meteu a mau
onde non debía.

A todo esto chegou a xente adond' estaban,
y-entre groma e barullo leváronos pr' o pobo,
mais o qu' ali n-a cova pasou nunca m' o poiden
espicar, pois sempre que se pregunta, a xente
rise, o rapaz que se vistira de nena dis que por
maino qu' o gato sea, indireita o lombo á forza
de pasarlle as maus, y-en tocante á D. Paco
non deixa de marmurar:—[Asús! tan bò poeta
son, qu' hasta n-esto hei topar consonante!.....

A Virxen d' o Carmen d' a Burga

I

Ourense dorme, tocaron á queda e todo
está en silenzo. O barrio d' a xudería, correu
xa as cadeas, pechóus' a sinagoga e todo está
adormentado, silenzoso, soilo o Barbaña ó pa-
sar rozando co-as suas miserias casas parés se
queixa xordamente.

As burgueiras arrecolléranse, os graxos d' a
Burga agazapados n-os seus buracos seica medo
lle tiñan ó frio, que nin por xuncras botaban o
fuciño fora.

N-unha rua sucia, lóbrega, estreita como
todal-as d' a xudería, inda debe d' haber alguen
que vele, pois inda n-unha d' as suas casas
hay luz.

Así é, Raquel, a xudia mais rica e mais fer-
mosa de tod' o barrio, inda ten luz alcesa n-o
seu coarto.

Si algun curioso poidera ollar o qu' ali pa-

saba, de seguro que s' houbera quedado parvo d' admiracion.

De xinollos, sobre rico coxin, c' os codos apoyados en non moy alta mesa, estab' a linda xudia.

Adiviñábase pol-o trax' en que s' alcontra que se dispuna á deitar, pois tan soilo branca camisa medio encobría seu feitizado corpo.

Pro si admiracion causaba ver ó descuberto tan lindos encantos, moita mais un sintía ó ver á rica xudia de xinollos ant' a imáxen d' a Virxe d' o Carmelo, á quen miraba degorante, cariñosa, e tan pronto bicaba com' apreixaba contr' o seu desnudo peito.

A un qu' a contemprase, mais ben que muller figurábase unha ilusion. Entr' os encaixes d' a sua branca camisa destacábase o seu busto mórbido, latexante, á través de cuya rosada pel traslucianse as azuadas veas e vians' os estremecementos d' os seus nervos.

Os seus cabelos, negros, abundosos, ondulantes, caindolle soltos pol-as espaldas cal de abalorios cascada, ibanse á perder hastr' as suas redondeadas cadeiras que baixo as pregues d' a camisa faguianse adiviñar.

A luz d' o candil descumptíñase en visos azuados ó ferir os seus cabelos, pra logo tomar os tintes de carmin e d' ouro ó esbarar n-as suas carnes, y-entre us rayos de luz y-os outros rodeábana c' unha aureola lúcida, fantásteca, qu' a faguia somellar á un sér sobrenatural.

Tan embobada estaba que non sentiu abrirse unha porta tras de sí. N-o seu lindar apareceu un vello d' aspecto repulsivo e medorento.

'O vela n-aquela postura y-ó reconocer o ouxeto que n-as maus tiña paróuse dubidoso,

levóus' as maus ós ollos pra convencerse de que non sonaba, e trémulo de furor esalou un berro rápedo, nervoso, bruante.

'O berro d' él contestou outro de sorpresa, e Raquel ocultando a imaxen n-o seo ergueuse súbitamente e medrorosa volvou os ollos car' él.

Asina mudos, mirando un pr' o outro pasaron un anaco, hastra qu' él adiantándose, colleu a Raquel por un brazo y-empuxánda-oa fortemente, escramou:

—¡Miserabre!

—Pái—dixo ela con voz melosiña, dôce, ó mesmo tempo que caia de xinollos.

—¡Eu pái d' unha cristiana! promeiro morrería... ven—e colléndo-a por unha muñeca medio a arrastrou fora d' habitacion, abriu as portas d' a casa; e sin atender á sospiros nin vagoas, deull' un garapaldo qu' a fixo ir ó medio d' a calle, y-él meteuse drento pechand' as portas e bruando rábechas.

Raquel medio atontada non soupo n-o promeiro momento darse conta d' o que lle pasaba, pro pronto o frio d' a noite a fixo volver en sí, y-ò verse medio desnuda, arroxada d' a casa d' os seus pais, soila, abandonada, botón unha ollada ó ceo pidindo auxilio e duas vagoas esbararon pol-as suas meixelas.

Despois medio abobada, sin darse conta d' o que faguía, comenzou á andar d' un lado pra outro, e pronto ó sair d' a estreita rua atopouse n-o escampado d' a Burga.

Sentiase morrer c' o frio, quíxose dirixir hacia o pilo d' as tripas pra se quentear n-o tafo, pro non poido dar un paso, fraqueáronll' as pernas e tivo que se sentar n-o chau.

Asina sentada sobr' aquil campo branco pol-a xiada, co-as maus apreixando a imáxen d' a Virxe ó mesmo tempo que co-a camisa trataba d' encubrir o desnudo peito, co-a cabeza ladeada e mirando ó ceo c' unha mirada triste, doida, resinada, parecia unha estauta de neve á quen de cabelos lle servían as tréboas d' a noite.

Aquel cadro era imponente, maníscio, sobrime. A lua brilante, crara, lucida n-aquel ceo despellado parés engarrab' as suas ràyoliñas n-a fermosa nena cal pra formarlle manto de prata, esbaraban despois pol-as meixelas tomando ribetes de carmin n-os cornarinos beiros dourábanse n-os hoyuelos d' o seu peito, branquexábase n-o lenzo d' a camisa y-apenas s' algun broch' escuro faguía n-as pregues e n-a sombra proyeutada n-o chau.

Despois d' ela fortes pinceladas, escuras, cincentas, negros brochazos de sombra que formaban as murallas d' a cibdá y-algunha que outra raxa de craridá n-os ángulos salentes d' o tellado e n-as cruces d' os campanareos.

A sangue xiábase n-as veas e xa s' iba sintindo adormecer pol-o frio, co-eiso sono terrible que fai despertar n-a eternidá.

De súpeto ergueu a cabeza, escoitou un anaco, e púxose de pe, trémula, degorante.

Pol-a costa d' o Concello baixaba cantando un hom' á media voz e n-ela crèu reconocer o acento d' algunha persoia amada.

O home saiu d' a sombra y-o darll' a luz de prano, Raquel esalóu un berro alegre, xubilante.

Non s' había enganado, non, er' él, o seu Ismael, seu pomb' adourado qu' oubirse cha-

mar pol-o nome, á aquel' hora e n-aquel siteo, quedou encravado co-a sorpresa e c' o terror.

E aind' él tempo non tivera de se repoñer d' o susto, cando sintiu ó redor d' o seu pescozo dous brazos qu' enredantes o prendían y-unhos beizos qu' o bicaban ó mesmo tempo qu' entre salayos lle dicían:

—Ismael, meu amor, mandóut' o ceo, can d' á morrer me dispuña... xa meu curazon atrido non latexaba cando t' oubin, e de súpeto co-a tua voz volveu á vida...

—Eu sono... ¡Raquel, ti eiquí e n-este traxe! ou...

—Que importa si te teño á ti eiquí... ti non m' abandonarás... botóume meu pái fora d' a casa, pro eu ámote... ámote—decía a infeliz Raquel medio febritante e trembeleando c' o frio.

—¿Qué dis? O teu pái...

—Sí, sí, botóume... por ser cristiana... pro...

—¡Cristiana!—berrou Ismael, e rápedo desprendense d' os brazos amorosos y-apartóuna de si brutalmente.

—Ismael...—tamen ti me rechazas... ti á quen adouro.

—¡Cristiana!... ¡Ouh! xa m' esprico certos hast' agora incomprendibles autos... cristiana quen eu quería faguer miña muller... fixo ben o teu pái de t' arroxar, porque non eres dina d' o amor de naide—e volvéndoll' as espaldas deu dous pasos pra s' aleixar d' ali.

—Ismael, escoita—berrou Raquel caindo de xinollos.

Ismael detívoso' ó oubir a voz d' a sua amada e compadecido d' ela alzóuna d' o chau.

—Escoita... e despois xuzga... eu amábate, amábate co-a mesma loucura con qu' hoxe te

amo... un dia esperei en vano que viñeses á miña reixa como de costume, e tras d' aquil dia veu outro y-outro e ti sin vir... por fin soupen a causa... estabas enfermo, ibas morrer y-eu non podía ir xunt' á ti... decirche canto chorei é imposibre, pasab' as tardes rezando pra que sanases... pasab' as noites en vela cavilando en ti... y-á todal-as horas te traguía n-o pensamento... un dia tiven que subir a cibdá alta, y-ô pasar por diant' o templo d' os cristianos oubin tocar as campás e vin fato de xente que n-él entraba... eu non sei como foi... lembreime d' aqueles contos de que nos temos rido pro qu' enton aparecianme grabados con caracteres de fogo, d' aquelo d' o rey Miro, á unha filla d' o cal lle der' o Cristo nova vida, e tola pensando en ti metinme drento... 'O verme os cristianos mirábanm' alritados... refunfuñaban as vellas... seguianme os tornacás... pro eu medroñenta seguia, seguia, pensando en ti, e buscando aquel Cristo á quen de lexanas terras veñen adourar... por fin n-unha capilla escura, pro rica e fermosa, topeino, grave, triste, imponente... e cain de xinollos diante d' él... e chorando... conteill' os meus pesares... as miñas coitas... os meus padeceres... il parés que me miraba airado, furruñento... cal se debia mirar ós descendentes d' os qu' o mataron... pro eu pedialle por ti... arrastrábam' os seus pes e n-un momento de delirio ofrecinlle ser cristiana... si te curaba.

O órgano soaba dôce, melancóneco... a voz atiplada d' os rapaces d' o coro vibraba n-o espazo, y-eu non sei si foi ilusion pro parés qu' o Cristo me miróu gasalleiro e sourrent' e que eu chea de felicidá sain d' o templo.

Cando cheguei á casa soupen que ti estabas sano... e dous dias mais tarde xa nos meus brazos te tiña... ehí tés porque son cristiana... dí, perdóasme?—e c' os brazos pindurados n-o pescozo d' Ismael bicabo n-os beizos y-hume-deciall' a cara co-as suas vágooas.

Ismael sintiu renacer n-o seu peito o amor y-apreixándoа contra si, preguntóulle:—Pro si te fixeches cristiana, com' é que nunca vas ó templo d' eles?

—Non fun por medo á que me visen, pro poiden faguerme c' unha Virxen d' o Carmen, e desd' entoncес non s' aparta de min, y-a ela lle rezo pra que te coide... vel' aiquí a teño—y-ô decir esto mostróull' a oculta imáxen, n-a cal él inda non reparara.

Ismael ó ver a imáxen sintiu renacer n-o seu peito tod' o encor y-o ódeo qu' os cristianos lle profesaba; y-arrempxándoа de xunt' á sí marchous' ó mesmo tempo que dicia:—Pois si tanto a queres, cásate c' o ela.

—Ismael, Ismael—xumióu a probe nena; pro x' éste se perdera tras d' unha esquia sin ver qu' a fermosa Raquel caiu desmayada sobr' o campo frio e xiado.

II

'O outro dia cand' os cortadores à mañan cedo se dirixían car' o matadeiro, quedáronse asombrados ó ver aquela nena branca, fermosa, medio desnuda, sostendo n-as suas maus unha Virxen d' o Carmen, que despidindo de sí lucido limbo rodeab' à morta nena de coroa de célicos resprandores.

A noticia estendeuse pol-a cibdá, e pronto

o pobo enteiro contempraba de rodillas o prodixioso milagre.

De súpet' o ceo escureceuse, rachas de luz cegaron por un instante os ollos d' os espeudadores, e cando en si volveron, o corpo d' a fermosa Raquel habia desaparecido, e soilo quedab' a imáxen d' a Virxen, y-aló car' ó ceo viase fato de trouleadores anxes qu' en andas d' ouro levaban á infeliz cristiana...

Os cortadores fixeronll' un nicho pr' a milagrosa imáxen, y-alí por moitos anos estivo hasta que sin saber como, desapareceu e foi reemprazada pol-o modesto retabro qu' hoxe tén...

Todo desapareceu : o barreo d' a xudería xa non existe; pro os cortadores inda conservan as tradiciós d' os seus abós, pois inda todolos anos lle fan a fest' á Virxen d' o Carmen d' a Burga.

1889.

A.....

Dos placeres intensos hay en la vida. El uno encontrar tras largos años de separación y ausencia á un amigo de la infancia y sintiendo atropellarse en los labios los recuerdos de aquellos días felices, robarse la palabra a cada momento con un ansioso «Te acuerdas?»

JOSÉ DE ROURE.

Medio estrombado ainda pol-a non lexana enfermedá pouzaba morriñento a cabeza contr'a parede d' o carruaxe.

Il que sempre se degoraba por ollar as campias n-os seus frecoentes viaxes, non se ocupab' agora n-eso, pois non pensaba en mais nin s'ocupaba d' outra cousa que de chegar pronto.

Sí, chegar, así de súpeto, sin ser esperado, ó pobo, á casa ond' estaba il, o seu amigo, o seu hirmau, compañeiro d' estudios e grexadas que cicais n-aquil istante estivese sonando co-il ben axeno de telo á porta cobizante d' apreixalo en estreito abrazo que volvese á refrescar as amistades de neno, que forte se conservaban á través d' a distancia e d' o tempo. N-a sua maxinacion xa se figurab' a agradabre sorpresa que ll' ib' á causar... viao erguerse xubilante, dubidoso, apreixalo contr' o peito e despois toleiron d' alegria, enseñarl' a casa, révolver o

seu coarto, presentalo á familia, ós amigos, á noivia, ver o pobo, correr d' un lado pr' outro, non aturar nin atopar acoubo en ningures c' o desejo de qu' o vise todo, e co-a borracheira de aquela bris de felicidá que despertaba relembranzas d' outra edá pasada.

C' os ollos medio pechos abstraíase recordando aqueles días inda pretos en qu' os dous pasaban xuntos n-as aulas compostelanas ou baix' os sombrizos soportás d' as medrorentas ruas de Santiago.

Trembeleábanll' as vagoas co-a emocion ó relembrar aquellas camiñatas ás orelas d' o Sar, pol-as corredoiras d' a Selva-negra, pol-as faldras d' o Pedroso ou pol-as congostras cubertas d' ameneiros veira ó Sarela, n-as que se confiaban mil loucas ilusíós e mil ensonos de groria qu' ambos forxaban e n-os cales cada cal finxia desmair pra qu' outr' o alentase; as rabexas y-as disputas, providas as mais d' as veces pol-o gusto de faguer as paces y-outra migallada de pequenezas qu' agora miradas pol-o prisma d' a lexania tomaban unha dozura indescriutible que lle traguía ás mentes aquela edá, tola d' alegría, meiga de ensonos, abundosa d' espranzas.

Despois lembrábase d' as disgracias que lle pasaron, d' as deslealtades d' os unhos, d' as traiciós d' os outros, e soilo quedara il, o amigo predileuto, compartindo co-a naicíña o curruncho d' o seu peito, os quereres d' o seu corazón, os sentires d' a sua yalma.

Por' eso degorante, esperaba chegar xunto á él, volvelo á ver despois d' ausencia e somelláballe interminabre o camiño qu' os soparaba.

Chegóu por fin, o cansancio detiño, a enfer-

medá non ben curada faguio vacilar, pro il sin
faguer caso d' un nin d' outro cruzóu mais e
mais ruas.

¡Qué latexar o peito, qué referver de vágooas
cad' anaco que s' acercab' á chouza d' o seu
amigo!

Chegou, soletreou d' unba ollada o número
d' enriba o limiar d' a porta, cruzou d' un brin-
co as escaleiras d' o portal, e frebitante, tole-
ron, repinicou o chamador de tal modo e tal
maneira qu' os pacíficos moradores debéronse
perguntar aturulados si prendia fogo n-a casa.

Y-él, namentres, figurábanselle sigros os
istantes que pasaban sin abrir, e sourriase di-
choso ó pensar n-a sorpresa qu' ib' á causar, e
cando meiga rapariga entreabriu a porta, sin
ollar xiquera pra sua fermosura, sin tér en
cont' as regras d' a cortesia, inda non ben soupo
ou adiviñou o coart' onde durmia, chimpóuse
pra drento, abriu as ventanas, e sin acoubo, sin
sosego, foi car' o leito onde durmia seu amigo,
colleuno por baix' os hombreiros, e pondo seu
caris tan preto d' o d' il que cuasi o atafega,
berróulle:—Ei.... preguizeiro desperta.... que
son eu... eu— e n-un desbordamento de tenru-
ra, n-un afarfallar d' agasallos, espriguizabo,
falábbe e mimabo cobizoso de que despertase.

Abriu os ollos, miróuno con indifrente sor-
presa, y-asina entre contrariado e rabechosso
por perder o sono, tendeulle a mau, dicindo:—
¡Ouh! ¿eres ti?... ben vido seas— e medio espri-
guizándose volveu deitar a chola n-o mulido
d' a cabeceira. Nada d' alegria barulleira, de
perguntas cobizosas, de apertas correspondi-
das.

Y-él, o pobre viaxeiro, o crédulo amigo,

quedou espantado, os ollos abertos, interrogantes, a palabra gasalleira á medio sair atrancada n os beizos, os brazos tendidos en busca de peito hirmau, suspensos n-o aire...

Sintiu unha afriucion moy doida, moy doida, rebuldáronll' as vagoas n-os ollos, pareceulle que d' unha vez pra sempre perdera o curazon, e que d' o curruncho d' a sua yalma fuxian, fuxian non sei pra onde todos aqueles ensonos feiticeiros, todas aquelas rousadas ilusíos que s' esborrallaban ó convencerse que perdera pra sempre aquel úneco amigo que tiñ' apousentado n-o seu peito entr' a frol d' os seus quereros y-a bris d' os seus sentimentos...

Deu media volta pra que non visen as vagoas qu' ardentes ll' esbaraban pol-as meixelas, apoyóuse n-a ventana e por un anaco contempróu o mar maino, maino, cuyas ondas vagorosas viñan morrer á playa con rumor tan dóce, tan dóce, que somellaba un triste salayar.

Despois, pra disimulo, colleu o promeiro libro que topou á mau, abriuno por calquera siteo, y-o ollar n-a páxina non poido deter a emocion, e decindo:—¡Tamen ti!—caiu de xinolllos e co-as maus apreixand' o magoado peito que tembraba c' os salayos, píxose estático, arroubado, á mirar pr' aquel mar que se tinguiña d' azul e rosa c' o sol nacente, cal si n-él atopara consolo.....

O libro er' o de Garret, y-os versos aqueles que tan ben cadraban n-a ocasion presente c' o seu dolor...

«Longe, por esse azul dos vastos mares
Na soildão melancólica das aguas
Ouvi gemer á lamentosa alegría
E com ella gemeu minha saudade...»

Anxel (*)

Que fuera del honor.....
si hallara el premio en el comprado falle
del estúpido vulgo.....

Dios en la cruz santificó la muerte.....
al mundo abrió los amorosos brazos.....
de entonces á sus piés cuantos han sido
van á espirar de la tristeza al peso.....

O. WALLIN.

I

Tintas pelradas, rosáceas, con briznas de
púrpura, perdéndose, refrexándose n-as es-
quias, ilumeando as brancas quedellas d' o an-
ceano sacerdote con refrelos prateados, e bri-
laldo fuxitivas n-as lentexuelas d' a bordada
capa.

Fortes brochazos de sombra n-os currun-
chos, pinceladas de luz ilumiando os ángulos

(*) O meu amigo o moy bô poeta José Alguevo Penedo.

salentes, os ornamentos d' o culto e perdéndose, en varios, innumeros, indescriptibles toques.

Y-él: estático, ensimismado, deixaba vagar a sua vista, sintindo unha alucinacion estrana, unha opresion ó mesmo tempo que doida risóna y-os seus feridos pulmós parés que respiraban con fruicion aquela atmósfera cargada de ousixeno.

De stípito a gaita, ledá, dóce, tremborosa, preludiou os arpeios d' unha alborada, y-Anxel trémulo, palpitante, deu un berro e caiu de xinollos tendend' os brazos cal si tratase de reter ilusion fuxitiva.

Aquel cadro d' o natural que tiña diant' era subrime, incomparabre, non soñado.

En primeiro término a eirexa, co-a sua espadana, alta, esbelta, rematada por enfurruizada cruz y-o seu porton, ancho, redondo, que deixaba vislumbrar sobre ilumiada graderia a imáxen d' a Virxe.

Enriba d' o porton e por baixo d' a espadana o boleado balcon, n-o cal o sacerdote decia a misa, e que n-aquel momento de car' á xente erguía ó ceo a sagrada hostia.

Despois ó lonxe alboredas e pinares, estensos, grandes, sombrizos, y-o rio maino, tranquio, xumiando entr' as espadanas, apreixando os ameneiros, barballando n-os rodicios, servindo d' espello ás pintarexadas froles e misturando seus rumores c' o piaxar d' os paxaros y-o agarimoso dóce son d' a gaita.

A luz dáballe ó sacerdote de cheo, ilumiando aquela chola respetabre, arxenteaba aquelas brancas guedellas, esbaraba con fuxitivos refrelos pol-a dourada capa, prendiase vaporosa

n-os encaixes d' a branca túneca, desparecía por un momento n-a soma escura d' o portón e despois dividindos' e subdividindose n-aquela muchedumbre abigarrada, crénte, que de xinollos golpeaba o peito, faguía resaltar por un istante os brancos panos d' as mozas e fuxia, fuxia tremborosa entr' os follatos d' as alborendas.

Anxelo sentia rebuldar n-o seu celebro non sei que, vago, desconocido, estremeciasell' o peito, sentia un nudo n-a gorxa, rebuldábanlle as vagoas n-os ollos, e choróu, choróu pro c' unha dozura incomparabre, c' un non sei que, tenro, e de tan tenro doido, choróu como chor' a nai ó recobrar o xa perdido fillo.

Cando ergueu os ollos, xa variara o cadro.

O sol saindo d' entr' os pelrados celaxes que debilitaban a sua luz, brilaba, forte, refulxente, roxo.

O sacerdot erguía n-aquil moment' o cáliz que representa o sacrificio d' o Señor, y-a luz refrexándose n-os seus dourados tomaba un cón de sangue, purpúreo, bermello, que faguía crér que se desbordara.

Entoncés a ilusión ou a mesma realidá faguía destacar os dengues encarnados d' as aldeanas, os traxes pardos e negros d' os mozos, y-aquel cadro tomaba enton un tinte de loito, sangrento, fantásteco, y-a mûseca, lúgubre, tristoñenta, queixábase doida, xemía melancónea, vibraba alritante e producía unha afriacion tan oprimente que deixaba á un esmaido y-aguniante.

Acabóus' a misa, a xente ergueuse y-en confusa algarabía moveus' en mil distintas direccíos, meteuse n-as casas ou baixo as pechas

carballeiras e soilo quedou o estralido d' os últimos foguetes, o eco xa borroso d' a últema tocata d' a gaita y as últemas bocanadas de fume que botaban as cociñas c' o xantar feito.

II

Aquelhas camiñatas asina ó través d' o campo eran moy frecoentes en Anxel, qu' encontraba gran pracer n-elas.

Parecialle qu' o perderse pol-os sombrizos pinares, pol-as pechas carballeiras, pol-os desertos curutos, que asina fuxia mil legoas d' a humanidá, que s' alcontraba soilo, sin térra que lle dar conta d' os seus feitos e sin ser seus actos por naide comentados.

El tiña n-o peito regueiros d' amor, sentiase capaz de faguer dichoso d' abondo á calquera sérra que cifrara sua dicha en ser amado, e sin embargo sentia tal ódeo, tal xenreira hácias os seus somellantes que por non poder afogalos á todos fuguía d' o seu trato.

Non era estrano, despóis de longos anos d' ausencia viñera pro seu pobo, sedento de caricias, ansioso de quereres, cobizante d' agasallos.

El ó ver as primeiras chouzas d' Ourense sintiu as vagoas rebuldar n-os ollos, referver o peito co-a tenrura, que tendend' os brazos quixera estreitar ó pobo enteiro contr' o seu peito.

Cada paso que daba, despertáballe n-a y alma gratos recordos d'a infancia, que viñan á refrescar con bris de felicidá seu curazon magoado.

Y-él ó pisar as calles d' a cibdá amada, parecialle que todo lle sourría, que todol-o saudaban, que todos lle daban a benvenida e que

hasta o ceo si brilaba tan craro y-esprendente
era por il.

Pro cando sua emocion foi en aumento,
cando non poido detér as vágواس, foi ó pisar as
tortas, estreitas, mal coidadas calles d' o seu
barrio, que non por ser o peor d' a cibdá dei-
xaba de ser o mais querido d' Anxel.

Cada esquia, cada portal er' un recordo,
cada veciño un coñocido, cada prazuela un
testigo d' os seus xogos infanties.

O curazon dáballe latexos, grandes, tan
grandes que lle faguía retembrar o peito : cada
paso que s' acercab' á casa sentiase trembe-
leante, e tan pronto alargab' o paso cobizoso
de chegar, com' o acortaba querendo recrearse
n-a dicha d' aquil dia, cal er' o descansar n-o
antigo leito d' o seu lar.

De súpeto espallóuse pol-o espazo o grave
vibrar d' as campás d' a Trinidá, y-Anxelo non
podendo resistir mais caiu de xinollos.

Eran elas, as meigas campaiñas d' a sua ci-
rexia parroqueal, d' a sua Trinidá, que tantas,
tantas veces él tocara cando neno.

Cada toque atopaba eco n-o seu curazon, e
faguialle despertar novos recordos.

Nunca, nunca s' olvidaría d' a entrada n-o
seu pobo, n-o seu Ourensiño, curruncho d' os
seus amores, verce d' os mais dôces ensonos,
ispirador d' as mais arroubadoras espranzas.

Despois ¡quen o diria! todo pasou, fuxiron
os agasallos, non atopou os ansiados quereres
y-a prosa d' a vida veu asoballar todal-as mais
rousadas ilusíós.

Il non sabia por qué, pro sentia a calumnia
voar o seu redor, aspiraba es' atmósfera de re-
pulsion que se forma ó lado d' o sér calum-

niado, e triste, degorante, interrogaba sua concencia e quedábase caviloso ó ver qu' ésta de nada o acusaba e que todolos actos d' a sua vida eran irreprochabres.

Tardóuno en comprender, pr' o sia adiviñóuno e quedóuse parvo ó ver tanta ruindad, tanta baixeza.

O crime d' il er' o ser mais qu' os outros, sairse d' a vulgaridá, térm mais talento.

Mentras foi como todos, mentras non lle fixo som' á naide tivo amigos d' abondo e naide d' il falaba mais que ben.

Pro chegou un dia en que seus traballos de poeta lle conqueriron laudes e fama y-en qu' a coroa de loureiro cinguiu suas sienes, y-entonadios amistades, adios quereres, a envexa barreunos d' unha vez pra sempre, e craro está que d' a envexa soyo poido sair a calumnia.

Anxel o principeo sintuse triste, abatido, avergonzado, parecialle qu' o pasar il tod' o mundo se ria y-o mesmo tempo que doido por perder seus amigos estab' abaixado, cal si a calumnia pesase riba d' il, e pasaba por entr' os demais c' os ollos tristes y-a cabeza baixa.

Pro á sua limpa concencia arrepúxose aquela baixeza non xustificada, a fel d' a indinacion afogou seus quereres, y-altivo, bruante, ergueu a chola, deloirou as vagoas e lanzou os seus namigos miradas de reto e desprecio.

Pro era un martirio pro seu natural bô esta finxida soberbia, e pra non verse n-o caso de finxila fuxiu d' a sociedá e foi cando comenzou as suas correrías pol-o campo.

O principeo non ll' atopaba tanto gusto pro despois foise encontrando tan ben que non pi-saba cuasemente á cibdá pol-o dia e sómente

cando viñan as brétemas d'a noite se refuxaba n-ela.

III

Pasab' as horas enteiras rondando pol-as ruas endiante sin ouxeto fixo.

Co-as maus metidas n-os bulsos d' os calzós, vagaba d' un lado pr' outro, mirando sin ver, con ademán de tolo, que mais d' unha vez faguía volver a cabeza á xente. Contestaba ós saudos sin mirar á quien contestaba, e cruzaba ruas e mais ruas, sin predileucion marcada senon collendo pol-a que se lle presentaba diante.

Pro cal s' espirt' oculto guias' os seus pés, arregrábase de tal xeito que sempr' había de vir á parar á Praza, e n-ela sempr' ó mesmo siteo.

Entón os seus ollos perdian a anterior indiferencia, adquirían refrexos estranos e fixos, degorantes, non s' apartaban d' a porta úneca de pequeno comercio, cal si n-él houbese máxico feitizo qu' o atrouxese.

E sin embargo a mitá d' as veces o comercio estaba deserto e soílo un home de mirar melancóneo e simpáteco, de fauciós místicas que loitaban por conteñer sourrisa picaresca reveladora d' oculto inxenio, arregrab' as pezas de pano que recente parroquiano lle fixera emborollar riba o mostrador ou n-un rincón d' o comercio, tras d' a reixa de medio oculto escritorio folleaba en rancios y empolvados pergamios.

Anxel acudia ali cal o sedento veira d' a fonte.

Non s' apuraba él d' aquela soedá, porque

x' estaba seguro que pouco habia de durar, e qu' aquil comercio medio deserto enton non tardaria en convertirse en pequena tertulia literaria apenas a luz d' o petróleo anuncease o finar d' o dia.

Y-entanto que tal non socedia, arrimado contra unha columna d' os soportás, aspirando o cheiro d' almibarada froita que non lexana regateira amontoaba en anchas banastillas, deixaba vagar a vista d' un lado pr' outro, fixándose n-o que tantas veces vira cal si aquela fos' a primeira.

Solia ser sempre pol-o regular o acabar d' a tardiña, y-enton a praza medio deserta, sin xente qu' interrumpise chamando a atencion, deixab' apreciar todol-os detalles e fixars' en todol-os pormenores, que todol-os dias eran os mesmos y-apeas s' os cambeos de tempo ou d' estacion lograban imprimirl' algunha variedá.

'As portas d' os comercios, co-as tixeiras n-o bulso d' o chaleque, sin parroqueanos que despachar, vians' os dependentes d' aspeuto mariquero, co-as suas caras flacuchas, anémicas, apoyándose medeo durnientes n-os couceiro d' as portas, ou botándolle parrafeos á algunha rapaza, que cicais en busca d' eles pasab' aquela hora por ali, ou ben sostendo conversación co-as quincalleiras qu' apeas paran co-as maus, tecendo cordós de rechamantes còres, nin co-a lingoa, tecendo chismes e inventando historeas de todos cantos pasan.

Aló embaixo a *Barreira*, en dond' as últimas panadeiras recollen as pañochas d' oscuro centeo ou de marelo millo y-os tendeiros de roupa feita descolgan o xénero que fai toldo

riba d' as portas, en donde se mezcan, dando cobiza ós pobres labercos, a chaqueta de pardomonte negro, con forros de tartan á cadros, a capa longa e pesada con bozos de astracan roxo ou morado y-os modestos pantalós de tela y-as lixeiras brusas de listas azues e brancas, adornadas con rechamantes trencillas e bordados, qu' están chanando á voces a tralla d' algun carromateiro ou a vara d' algun tratante.

Despois eiquí, en pormeiro térmeno, a nova casa Consistorial, de ridiculo aspeuto e mais ridiculo interior, en donde un salon mais alto qu' ancho, somella a foxa onde algúis advenedizos sepultan os intereses d' o pobo, e fai resaltar a estreitez y-angostura d' os demais departamentos, adiantándos' e deixando medio ocult' o palaceo Arzobispal y-a eirexá de Santa Maria.

Ali n-o espolon algun qu' outro oceoso, ríndoll' as graceas á certas nenas tan descaradas como malas lingoas, ou mirando as bobadas d' un tenorio de sombreiro de alas anchas e patillas à ingresa, que n-a sua ridicula pretension pensa non hay rapaza que d' él non se namore, ou ben faguendo qu' ós nenos bican, bótanlle froles as niñeiras qu' os gardan.

A tarde acabábase, a xente comenz' á aglomerarse debaixo d' os soportás, e todo se via baixo esa luz cincuenta, borrosa d' o crepúsculo vespertino que confunde os detalles y-esborroa as formas.

Os comercios empezaron á ilumearse unhos tras d' outros.

Primeiro a botica lucind' os seus tarros de porcelana branca, con membretes doura-

dos, as botellas de pousada barriga enxeitas de xarabes e mexurxes de distintos côres onde a luz tomaba tintes fantástecos, lúgubres, agoreiros.

Duas portas mais embaixo, cal si lle quixese faguer competencia á botica, estab' a armeria de niquelados revólveres, de brilantes puñales, de incrustadas carabias e n-o medeo d' as duas, faguendo contraste, a libreria relixiosa, n-a cal se destacaban os crucifixos de metal dourado y-os devocionarios de niquelados broches n-o medio d' aquela baraunda d' ouxetos d' escritorio.

Despois outra vez a fila de comercios, interrumpida de vez en cando xa por un estanco, unha administracion de loterias, y-aló n-o cima a zapateria d' o Ucha, n-a cal se formaba todal-as noites tertulia d' antidiluvianos que sacaban á relocir, sempre c' o mesmo monótono tono, as valentias y-as grexadas d' a sua mecedá, ou ben escoitaban, movend' a cabeza y-erguend' as maus en siñal d' aprobacion, o seu fillo que lia deletreando os parrafeos d' *O Tio Marcos*, e persiñándose asombrados d' a perversion d' os rapaces d' agora que viñan sin consideracion algunha baterlle n-os cristaes ou botarlle pol-a porta algunha rata. A praza tomaba nova vida, e chea de xente parés que despertaba d' o anterior letargo.

Anxelo seguía n-o mesmo sitio, mirando sempre pr' o ansiado comercio que sempre era o último en ilumearse.

Por fin chegáballe a sua vez y-enton xa non apartaba a vista d' él. Dadas as aficioés d' Anxelo non era d' estranar a ansiedá con que miraba o comercio.

El morriase por s' istruir, por adeprender y-os seus non muy sobros cartos non lle permitian sair d' o pais nin comprar todol-os libros que ll' eran nacesarios.

Ali no comercio xuntábanse os homes de mais sabidenza que había en Ourense, y-a dicha mayor d' Anxel sería tratalos e falar co-eles.

Por outro lado sentia esa fascinacion que nos produce todo canto nos ademira, y-él non podía por menos que sentirse atraguido hacia aqueles homes que xa rubiran a vereda d' espiñas que conduce á groria.

Ali vianse en fraternal mistura o escritor riseiro d' a localidá, d' aspeuto melancóneco, seica por contraste, arrinado á unha esquina d' o mostrador, xugando c' o dixe d' o rilós e botando de vez en cando algús d' os seus chistes, c' o escritor místeco e orador sagrado, d' aspeuto simpáteco, alegre e decidior, que prometia un bô compañoiro de festas e ruadas, si non fora crego, entreténdose en mirar as fotografias que ll' ensinaba o recordador de fechas, xoven pequeneiro d' ollos chispeantes, que de vez en cando guiñaba lagarteiro ó ver o entretido qu' estaba o dono d' o comercio mirando fárragos vellos e moedas roñosas con un crego de brancas guedellas, fauciós seráficas y-además cumprimenteiros.

¡Cánto él non dera por estar ali!

IV

Así pasaban us dias tras outros; Anxelo cada vez conqueria mais groria e fama n-os pobos d' afora, groria que por misterio incomprendible viña á recrudecer os odios y-as xenreiras

d' o seu pobo, faguéndoo sofrir d' unha maneira que non é pra contada, pol-o mesmo que Ourense era o que él mais amaba.

Pasóu por fin o qu' era d' esperar: aquela loita continua, aquel sofrir interior minaron a sua xa non moy forte natureza, e pront' os seus feridos pulmós ll' anuncearon qu' aniñara n-o seu peito a morte.

Tod' o mundo era n-a sua cóntra y-él en cambio n-o medeo d' os seus deixos d' amargura sentias' encheito d' amor.

Consigo mesmo s' enfadaba, pois á pesar d' as protestas que fagüia, o seu curazon de cialle que si tivera ocasión olvidaria todal-as ofensas e tenderíall' os brazos os seus mayores anemigos.

As veces doido, alritado pol-a envexa d' os seus veciños, sentía impulsos de s' asomar ó balconc e pra desfogar o seu delor, berrar: «Ourense, pobo estúpido!»; pro inda ben pol-as mentes lle pasaba, arrepúñaselle o grande, incomparabre amor qu' o seu pobo tiña, e sin podelo remedear caia de xinollos xumiando: «¡Ourense, meu Ourensiño!»

Os seus namigos ¡quen-o habia de decir! qu' habían de ser os qu' antes foran os seus amigos d' a yalma, os seus compañeiros d' estudios e grexadas, os confiidentes d' as suas penas e d' as suas espranzas.

Entón si que lle refervia o peito d' indignacion! Sentiase capaz de perdoarlle á todos menos á aquel que fora seu mayor amigo. Non, non lle perdoaría nunca, os demais non-o trataban, non tiñan obrigacion de coñocello, de saber como era; pro él, él que dende pequerrechos ándiveran xuntos, que se criaran n-o mes-

mo barreo, non, non era merecente de que lle perdoasen.

Inda non s' esquecera d' aqueles anos que comenzaron xuntos n-o Istituto co-a imaxinacion chea de fantesia por deixar a escola.

Vicente, qu' asina se chamaba, era o mais xoven, de corpo endebre, de fauciós de nena, ademáis mariqueiros, c' os ollos azues y-un caris branco, anámico, leitoso, que lle valera entr' os compañeiros o nome de «Mantequilla», e que faguía que todos a tomasen co-él.

Anxel mais forte, con mais enerxia e mais forza moral sobre d' os compañeiros, servialle sempre de defensa, e gracias á él non lle bateran moitas veces.

Fixéransen despois mais homes, e xuntos ti-
veron a primeira noiva, xuntos consultaron a
primeira carta e celebraron xuntos os primei-
ros amores y-as primeiras calaveradas, xuntos,
sin que n-o espazo de moitos anos se disminto-
se aquela amistá d' hirnau hasta que de súpe-
to, sin motivo pra elo, convertiuse n-o mais
acérrimo namigo, e finxindo por diante a amistá
de sempre, era o forxador de todal-as calu-
nias y-o inventor de todol-os aldraxes, dándolle
mais forza os seus ditos, posto que tod' o mun-
do sabía qu' él era o seu mais íntimo amigo y-o
depositario de todos seus sacretos.

Así era que tanto com' o quixera denantes
odiabo agora, posto que o modo de portarse
era de todo punto inxustificado.

N-as suas largas camiñatas, cando a sua cho-
la s' entregaba ós tristes pensamentos, sempre
o que mais o torturaba era o recordo de seu
antigo amigo.

Agora xa non podia dar tan largos paseos,

as suas pernas cansábanse logo, seus pulmós aineazaban atafegalo, e mais d' unha vez, ó limpar seus beizos, quedara n-o pañuelo sangrenta marca.

Anxelo comprendeu que a morte rondaba ó redor d' él e parés que antes de morrer quería despedirse de todol-os sitios mais frequentados n-a sua non lexana infancia.

Pro donde pasaba horas enteiras embebido, era oubindo tocar as campás d' a Trinidá, que tantas veces tocara de neno e cuyos toques lle traguian mil lembranzas, ou mirando pra elas senon tocaban.

Afella daba lástima mirar pr' aquel cuase neno, con mirar cansado cal o d' un vello y-o pelo encheito de canas.

E sin embargo non podía decir mais fermoso d' o que decía, de cariz moreno, de negros, grandes, rasgados ollos, de mirar melancóneco, de crechos cabelos, con apenas nacente bigoteriba os beizos carnosos, bermellos, sexuales, de ben feito corpo, de además nerviosos, tiña un conxunto simpáteco, atrautivo, agasallante, aumentado ainda mais pol-as tintes qu' a morte xa cercana refrexaba n-o seu cariz.

N-o medeo d' o seu delor tivo un verdadeiro dia de pracer que lle fixo recordar outros muitos pol-o estilo, pro pra sarcasmo d' a sorte foi o últemo d' as suas corrierias.

Aquel dia sin saber por qué sentira unha necesidad impereosa de sair d' a casa, de pasear, de correr moito, soilo, libre pol-o campo, parecialle que s' afogaba, que non había aire n-a pebracion, e medeo atafegado sain d' Ourense collendo pol-o primeiro camiño que topou diante de si.

Apenas deixóu as derradeiras casas, parés que a sua escitacion xa se calmou, que os seus huches respiraban mais libremente, e tranquilo camiñaba mirando con compracencia pr' as veiras d' a córredoira.

Era ésta a que vai á Piñor, e non tiña qu' en vexar á ningunha n-o tocantes á fresca e fermosa.

Cruzábanse d' un lado pr' outro os vidueiros entretexidos pol-as silvas y-as correolas e de vez en cando espallaba cheiros a madreselva ou somaba os aretes a vide.

El seguia, seguia camiñando; deixóu atrás o curuto onde n-outro tempo s' erguia Castel-Ramiro, non sin recordar as suas medorentas lendas, persinouse anie a ermida d' o San Benito que n-él esiste, y-apenas si se fixóu n-as antigoadas dependencias d' o castelo, convertidas hoxe en quinta de recreo, n-a cal fan contraste c' os seus negros murallós as feiticeiras risas que s' oubian de trouleadoras nenas y-a presencia de duas garridas mozas, cuya fermosura lle fixo volver a cabeza atrás duas ou tres veces, e pronto ó deixar tras si as úitemas casas d' o pobo de Cabeza de Vaca, topóuse soilo n-aquel val en miniatura, n-aquela veiga frida onde a natureza campaba por sí soila.

V

A veiga era pequena, angosta; limitábaa por un lado o ribazo d' a carretera, que branca destacábase entr' os verdes comaros, enroscábbase ó redor d' os picoutos, faldeaba as montanas, enhia as pequenas desigoaldades y-esponzábase en arcos de ponte pra deixar paso ó bar-

bulleiro rego ou à congostra fundida, baixa, que cobreaba por entr' os tarreos de millo y-os sedentos prados.

O sol ardente, canicular, queimaba a sangue e' os seus bicos alritantes, faguia incrinar as prantas, muschas, fatigosas; resecaba cuase por compreto as fontes y-os regatos e faguia esmair o corpo, que traspirante e sudoroso apegábbase á camisa.

De vez en cando unha racha d' aire parés que daba refresco d' ousixeno ós pulmóis, faguia marmullar os fóllatos d' os álbores con acento debre, muy debre, ansi como de presoa cansada, e meténdose trouleante entr' as brancas escamas d' o polvo d' a carretera, levanta ba colunas e penachos, entr' os cales se destacaban os pequenos, desfeitos, esfaragullados anacos de *prata de mico* que somellaban frotantes esquías de miudos brillantes.

Anxel, fatigado, miraba con ollos degorantes aquél paixase fermoso como todolos de Galicia e seguía, seguía ansiendo ver novos paisaxes.

N-a sua dobre calidá de poeta e de pintor, entusiasmábbase á cada istante y-á cada istante se ll' escapaba un berro d' alegria ó descubrir unha nova perspectiva.

Tan pronto se paraba ante unha orxia d' a vexetacion, n-a que as froles silvestres, pintarexadas, ben cheirantes, s' agrupaban de cen maneiras, como ante as melancónicas ruinas d' algunha chouza que lle faguía pensar n-outros que xa foron e n-a que à vista d' abandona chaminea inda sin desfaguer, ante a ventana cuberta pol-a edra y-a porta medio atuada entr' as silveiras y-os xaramagos, viñalle ás mentes, abultado pol-o desconocido, as mil es-

cenas d' a vida doméstica, as festas de familia, os loitos y-as bodas, os nacementos y-os enterrros, as ilusíós y-os desenganos que viron nacer e morrer aquelas paredes.

Pro por mais que o erectismo cerebral lle fagüia alcontrar forzas pasaxeiras pr' as suas camiñatas, a natureza recobraba os seus dreitos, e pronto os débres músculos se relaxaron y-os feridos pulmós amenazaron atafegalo si non trataba de buscar fresco e sosego.

A carretera n-aquel sitio iba faldeando as últemas estribaciós d' unha montaña, y-ò toparse c' un pequeno picouto que á maneira de verruga ou d' escrecencia s' erguía, formaba brusco recodo qu' impedia ver a continuacion.

Anxel, co-a respiracion anhelante, fatigosa, buscóu co-a vista unha soma onde descansar.

Por arriba a montaña, seca, parda, cuberta d' achaparradas uces de mourada frol, erguia-se árida, sin soma nin verdor, hasta chegar á carretera, onde se fundia á pico, amostrando por baixo de lixeira capa vexetal as vetas de borralento sábrego e de cristalino cuarzo, que fagüia pechar os ollos ó refrexar os rayos d' o sol, que lle daban de frente.

Por baixo, entr' as pedras y-a terra d' o desmonte, por singular contraste debido cicais á vecindá de fresca fontela, brotaba a vexetacion, abundosa, luxurante, n-a que se misturaban os azuados ameneiros co-as copas frondosas, erizadas, d'os castaños.

Ali, entre matas d' hérvedos e xestas, arrimado ó tronco d' unha caracocha, sentouse Anxelo, dempois de sacal-o rodopergo e se limpar a testa.

Medio deitado, apoyado o codo n-a terra y-a

cabeza n-a mau, co-a chaqueta espida y-o chaleque espeitado, parés que sentia nova vida ó aspirar aquel ambiente fresco, imprenado d' o tomillo y-a manzanilla d' a montaña y-aqueles barruntos de nébeda e salvia que rubian d' as veigas.

VI

Movianse as follas, dôces, tremborosas ó ledo paso d' a bris, esalando débres arpeixos.

O sol filtrábase por entr' os follatos tomando tintes branquizcos, prateados, ó debilitarse n-as múltiples divisiós que tiña que sofrir; faguía brilar as simétricas redes que n-o aire tendian as arañas y-ó escurrirse n-a escuridá d' unha caracocha faguía resaltar fio de luz, n-o cal rebuldaban puntos pequenos, microscópicos, brillantes.

N-aquela asmósfra de pracidez non soñada parés que s' estasiaba a yalma e que a mente se rexovenecia.

Anxelo, levado pol-o seu amor paisaxista, deixóu vagar a vista, e sourrisa de satisfacion medio pregóu seus beizos en tanto que ademirado s' estasiaba ante aquel anaco de terra sin comparanza n-o mundo.

Aló lonxe, muy lonxe, as ben cortadas montañas de Penamoura, Melias e Ribas de Sil, azuadas, borrosas, sin detalles, con pobos mais ben que vistos adiviñados, cercando entr' as suas concas o Miño, que angosto e estreito, somellaba anguía de promo, con espumaraxos de prata de vez en cando e que viña acercándose, acercándose; xa se distinguían os seus areales,

as suas quebradas vertientes, as suas axordantes aceas.

Acultábase, y-enton vianse as verdes viñas, as casas brancas d' algun pobo ou as enverxadas quintas d' os señores d' a vila, hasta que volvia aparecer xa cerca, pro muy cerca d' Ourense, onde maino, brando, deixando o aire bravio d' arisco montañés, estendiase ancho, tranquio cal un lago, y-apenas si leda protesta esalaba ó tropezar co-as cepas d' o altivo, magnifico, grandioso ponte romano que o cruza d' un lado ó outro.

Aló por outro lado, Montalegre, co-a rústeca cruz de granito, cercada de pinos silvestres, erguida, xentil, n-o cima d' o fermoso pi-couto, á cuya falda se destacaban os negros, sombrizos, medorentos alciprestes d' o camposanto y-a torre esmochada d' o antigo mosteiro de San Francisco, avaro gardador d' artístico crausto.

Dempois a cibdá en costa c' os tellados roxos, negruzzcos, entr' os que se destacaban as altas chamineas, os miradores de cristal, que ó ser feridos pol-o sol lanzaban fulxurantes reflexos, y-os campanarios d' as eirexas, entr' as cales, cal preciadas xoyas artísticas, atraguían a vista o antigo e sin rival cimborrio d' a eirexa catredal y-os encaixes d' afiligranada pedra d' a gótica eirexa d' a Trinidá.

Embobado, non sentia pasar o tempo, hasta que unha risa infantil o fixo sair d' as suas cavilacíós e mirar ó seu redor.

Enton cuase non poido conter un berro xubilante ó fixarse n-aquel currunchiño que s' extendía ós seus pés.

VII

A carretera, formando brusco recodo, limitaba pequena cunca bordeada de pecha alboreada que medraba pol-a ladeira d' o barranco, e d' altos, frescos, azúes ameneiros que s' erguián ó redor d' estenso prado que cuase a ocupaban en toda a sua estension.

Rompendo a monotonía d' éste, e cuase n-o medio d' él, sobresaia unha laxa, ó redor d' a cal crecían algunhas silveiras e n-a que unha moza frescachona, de refaixo amarelo, co-a chambra desabrochada y-a crencha solta, n-a cal s' espetaba desdentado peine de pau, acusador de non acabado peitear, cosía n-un lenzo branco en tanto que atendía á facenda que non muy lonxe pacía.

Arrempuxándose, rindo, choutando e correndo en tanto que adentaban mazás ágroas e verdes, roubadas de fixo n-a horta d' algun veciño, cruzaban o lameiro catro rapazotes, que foran os que co-as suas risas chamaran a atención d' Anxelo.

N-un curruncho d' o lameiro y-ô pé d' us penedos cubertos cuasementes de loureiros, cercada con pretil de cachoté e terra, brilaba cristaína, profunda charca, d' a cal formaba a auga, ó rebordar, fiancho de prata, qu' esbarando entr' as herbas, dáballe frescor á aquela veiga en miniatura.

Cara á ela se dirixiron os rapaces, y-Anxelo, co-aquela curiosidá de neno tan propia d' o seu carácter, seguiunos co-a vista, entrétendéose c' os seus xogos infantís, que cicais lle relembraban pasados días.

Sentados á veira d' a charca afroxaron con

calma os mallós d' os zapatos, cicas dando tempo á s' enfriar, e dempois, precipitados, impacentes, cal si o frio d' a auga os chamase con urxencia, sacaron d' un tiron chaqueta e chaleque, suxetaron c' un pé os calzós contra o chau, engruñaron a perna pra riba, e n-un decir Xesús, quedaron espidos co-a camisa sola, e non con calzoncillos, que non-os traguían, e pronto aquela saiu pol-a cabeza d' un tiron, quedando tal e com' o mundo viñeron.

¡Qué apunte pra un pintor d' o natural! Aquel coor de carne fresca, xuvenil, destacábase sobr' o verde esmeralda d' o lameiro e faguía contraste c' o fondo negro, sombrizo d' as alboradas.

Cal anxelotes fuxidos d' un retabro, brincaban e corrían d' un lado pra outro, pegándose azoutes, baténdose as pernas con variñas delgadas, faguendo carabiolas e rodando ós borcallós por riba d' a húmeda, fresca, aromosa herba.

Dempois, xadeantes, sofocados, parábanse por un anaco, xa tendidos contándose contos, ou sentados preto d' a charca batuxando c' os pés n-a auga.

Un d' eles, derecho, co-as pernas entrenzadas y-unha mau n-a cadeira, contempraba xubiloso os outros mais pequenos, doux d' os cales tiñan tumbado n-o chau á un terceiro, y-en tanto qu' él patexaba, untábanlle a cara, os brazos, a barriga, con amoras, faguéndolle as barbas ou ben imitando algo que si eles non tiñan, cicas o adiviñaban ou víranlo n-algun grandullon.

Enguizábaos de vez en cando e riase á mais non poder.

Era o mais espidadote de todos, d' esbelto corpo, de forte musculatura.

Asi dereito, de pé, viase destacar o fio d' o tombo entre masas de rousada carne, sobre-saian os omópratos, prenunciábase a comba d' os cadris, sin violencia, con graduada curbatura marcábanse as cadeiras, redondeábanse as nádegas cal duas pavias xuntas e contorneábanse os fornidos, brancos, ben feitos muslos.

Cando n-un d' os seus continuos movimentos se puña de cara, podiase ver qu' era agraciado, simpáteco, fermoso, de crecho y-escuro pelo, de pardos, grandes, rasgados ollos, de boca grande pro ben feita, con beizos cal caraveles reventos, que ó sourrirse lucia dentes brancos e pechos; destacábaselle a cabeza debido á cuase imperceptible linia que soparaba o carís, moreno pol-os diarios bicos d' o sol, y-a carne branca ben tratada d' o corpo, branura apenas interrumpida pol-as lixeiras manchas parduzcas d' as tetillas e pol-a rousada, fundida, d' o ombigo, baixo d' o cal se destaca ba inda non formada virilidá de tampouco non formado adolescente, causando a admiracion d' os mais pequenos y-o argullo e fantasia d' o seu dono.

Outras veces batuxábanse n-a auga, sacudianse lapos n-as bermellas nádegas, erguian co-as maus espumaraxos d' auga, que ó ser feridas pol-o sol irrigábanse e brilaban; metianse de sulago us tras d' outros e volvian á brincar n-o fresco prado.

A moza volvia á cotío a cabeza, cal si n-o aire lle foran efruvios de macho, o seu peito de virxe estremeciasi c' o xerme de fecundidá á vista d' aquelas virilidades descubertas, e ru-

borosa, tremante, apenas acertaba á mover a agulla nin podía apartar a vista d' aquel xa más espigadote, que ás portas d' a adolescencia, tiña xa mais n-as formas d' home, e n-as miradas que de vez en cando lle botaba, e qu' ela sorprendia, algo de malicioso e timido, que faguía conecer que había ali mais que a inocencia d' un rapaz.

Anxelo, sin podelo remediar, sentía unha especie de rexovenemento; aquela carne desnuda, aquel sol d' estio, aquela moza cuya sangué debia estar escitada, faguialle correr pol-o corpo non sei que algueirada que ll' irritaba os nervios.

'O ver aqueles rapazotes cheos de vida, de xuventú, reventando de sanos, sentía envexa e quixera correr com' eles, brincar entr' eles, por ver si lle cedían algo d' aquela saude que lles sobraba e que á él lle faguía tanta falta.

'O mesmo tempo via con gusto que ali à aldea non chegara ese descaro d' o vicio, ese refinamento d' a luxuria que se traduce pol-a inmoralidá mais absurda y-os autos mais reputantes.

Aqueles rapazotes, desnudos, xóvenes, xogaban, pro n-os seus xogos non se via nada d' as cínicas desvergonzas, d' as inmorales afe-minaciós, d' as precoces lubricidades, propias e indispensabres sempre que se reune fato de rapaces d' a vila, d' eses nenos de corazon de bulleiro, d' eses impúberes d' alma estragada pol-a luxuria, que si o corpo conservan virxe é porque ainda non se presta pra cumplir os seus deseos, triste legado d' os grandes pobos, en que se dan a mau e s' axuntan todol-os vi-cios e total-as abominaciós.

Non sabía espicarse o por qué, pro o certo
é que n-os días que contóu de vida nunca olvi-
dóu a grata impresion d' aquela tarde.

Dend' enton parés que a vida se li' escapaba
por instantes, perdera os coores xuveniles d' as
meixelas, muscháranse os seus beizos, e lán-
guido, esmaido, vagaba d' un lado pr' outro
sommellando mais ben que un home un pan-
tasma.

Por outro lado, as chuvias d' outono acu-
rrunchábano n-a chouza y-apenas si saia un
dia que outro.

¡Probe Anxelo! ¡Era unha lus que s' apa-
gaba!...

VIII

¡Qué curisco tan frio faguía! Trembeleaban
os paxariños e xiábase a sangue n-as veas.

As follas secas desprendidas d' os ábores,
cobrían o chau de parda, cruxente, roxiza al-
fromba.

O sol d' outono, páledo, triste, esmaido, bri-
laba por anaquiños.

Xa non había verde n-as umbrías, marelo
n-os toxos, nin branco n-as margaridas: todo
presentaba un coor pardo, cincuento, ocre.

Os ábores, húmedos inda pol a non lexana
chuvia, brilaban cal ollos chorósos.

Os penedos, espidos de vexetacion e cuber-
tos de patina escura, tiñan un aspeuto lúgubre,
malencóneco, y-aló lonxe, entre néboas mexo-
nas, distinguise á Ourense, medio esborroa-
do, botando pol-as suas chamineas espirales de
fume, que ó contauto d' o aire, estendianse,
arreuiñábanse, prendíanse n-os tellados cal

vaporosas quedellas, e pouco á pouco ibanse desfaguendo, desfaguendo: semellaban unha manela de solto liño, dempois unha gasa branca, sutil, dempois... nada, un sospiro que se perde, un eco que s' apaga.

Anxel, trémulo, aguniante, c' un brazo collido ó pé de rústico cruceiro, sentiase morrer, sentia que a vida se ll' escapaba pouco á pouco sin qu' él poidese detela, y-ansioso, degorante, miraba pr' aquel sol morrente cal si quixese contempralo hasta o derradeiro latexo.

Asomábanll' as vagoas ós ollos, y-esbarando, esbarando, corrianlle pol-as suas páledas meixelas.

'A sua mente viñeron por últema vez os recordos d' a infancia e por últema vez recordóu os bicos d' a naiciña, as promesas d' a noiva, os ensonos de gloria, dias felices que pasaran cal fuxitivo lampo.

Choraba, choraba o coitado, sentia n-o peito estrana opresion, así como si lle foran apreixando o corazon pouquiño á pouco.

Inda se sentia con forzas pr' amar á alguen, inda lle quedaban n-o destrozado peito regueiros d' amor que naide adiviñara, pro por ben que miraba, non atopaba con quen compartilo, topábase soilo, soilo n-o medio de tanta xente, qu' é a peor soedá.

- Unicamente por compaña tiña os recordos d' o pasado, e pasaban, pasaban pol-a sua mente, faguéndolle cruxir a alma c' os delores; passaron aqueles dias de comprimidos padeceres, d' iñorados tormentos, de prolongados martirios.

Por últema vez pasou a noiva ingrata, os amigos traidores, os compañeiros desleales, e

por un anaco sintiu ruxir n-o corazon racha de fogo, lampo de cólera, chispa de venganza.

O ceo, ilumiado enton de bermellos celaxes, parés que o mandaba vivir pra se vengar, e altivo, bruante, erguen a cabeza, pro seus ollos toparon co-a efice d' o Cristo crucificado, e sourrisa de bondá brotóu n-os seus páledos beizos.

Dobregóu a cabeza, fraqueáronlle as pernas, e sin soltar o Cristo, deixouse esbarcar pol-a escalinata embaixo, botou a derradeira ollada á cibdá tan querida cuan ingrata, esalóu o último suspiro e n-os ollos brilón a últema vagoa...

¡O sacrificio estaba consumado!...

Dempois... follas secas arremuiñándose ó redor d' o seu corpo, frio curisco xemendo n-os desfollados ábores, néboas escuras n-un promizo ceo... era tan soilo o que quedaba d' aqueles ensonos de gloria, d' aquellas ilusíós d' artista.

O sol fuxiu, as brétemas cobriron todo con pecho manto, e Anxel faguia ó pé d' a cruz, morto, esquecido: soilo á sua cabeceira un atrido pitirroxo chiaba c' o frio, y-aló lonxe, oubiase a voz delorida d' as campás d' a Trinidá que tocaban ás oraciós, pro que parés se queixaban pol-a morte d' aquel que tantas veces as tocara, e que as quixerá tanto, tanto!...

Outono d' o 1890.

ÍNDICE

	Páxinas.
¡Nai!	5
¡Onrensiño, meu Ourense!	7
Corpo sin alma	13
O puzo d' a Sila	29
O puzo d' o Inferno	37
O can de San Roque	43
Frol muscha	47
¡Fillo!...	51
A cruz d' o Piñeiral	55
¡Rillote!....	65
Cóxegas	69
¡Sempre son eles!	71
Frol sin rego	77
Farruco	85
O pantasma braueo	89
Niño desfeito	97
Consonante forzado	103
A Virxen d' o Carmen d' a Burga	109
A.....	117
Anxel	121

OBRAS DEL MISMO AUTOR

PUBLICADAS

CANTARES PREMIADOS, tercera edición, (agotada).

O FILLO D' OS TRONOS.—BODAS DE MORTE, leyendas en verso gallego, segunda edición.

GRATA LEMBRANZA, (agotada).

PREDICCIÓN, novela premiada, (no se puso á la venta).

MORIR AMANDO, zarzuela en dos actos, seis cuadros y en verso, segunda edición.

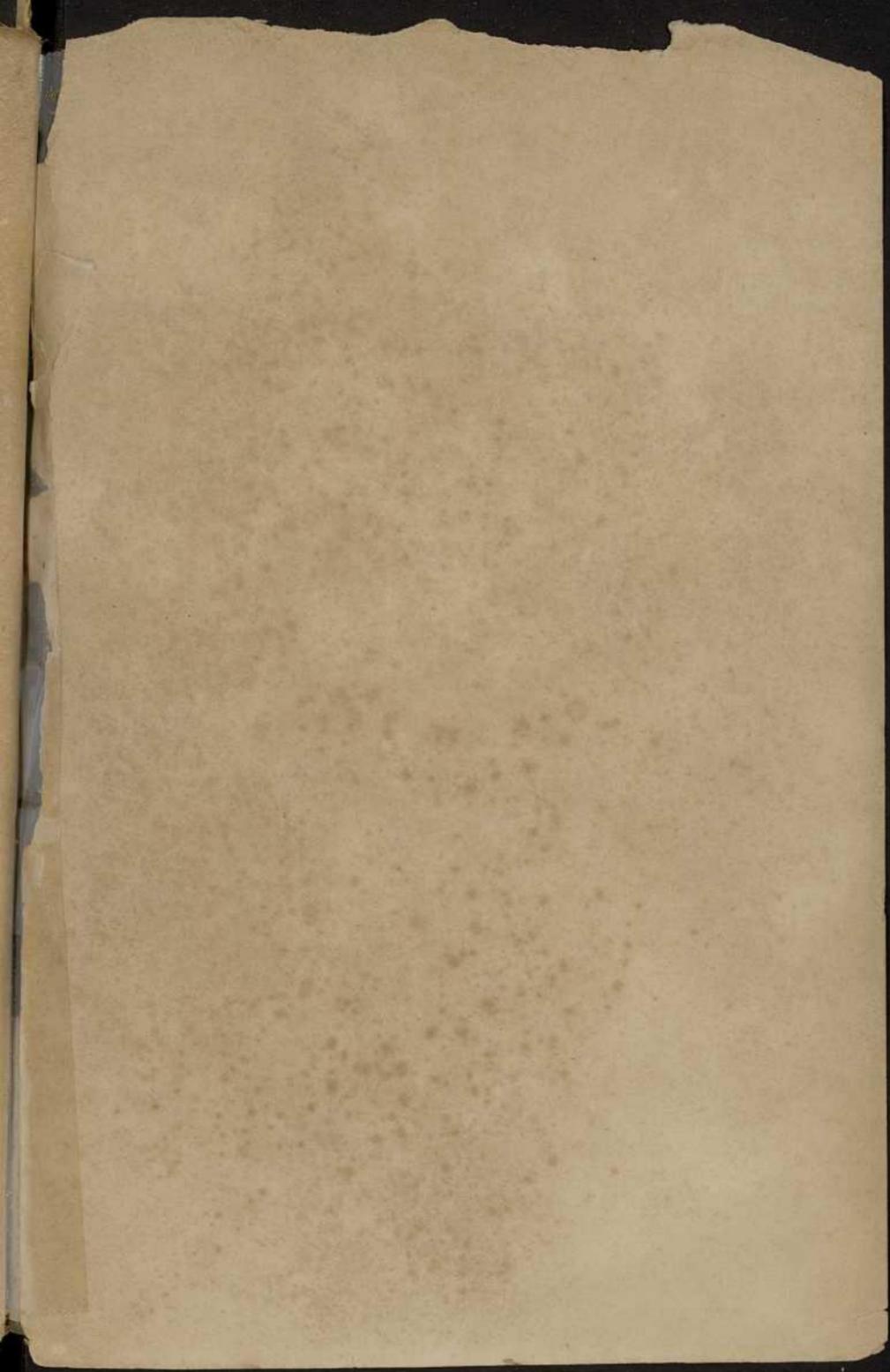
EN PRENSA

MURUXAS, colección de poesías en gallego y castellano.

A COROA DE FOGO, leyenda en verso gallego, con fotograbados intercalados en el texto.

EN PREPARACIÓN

RIPIOS GALLEGOS.

PRECIO: 2 PESETA

REAL

A

2

Bib

**ACADE
GALEGA
CORUN**

149

biblioteca